

Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України

Навчально-науковий юридичний інститут
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

**Законодавство про акціонерні
товариства:
новації та перспективи**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за матеріалами
**XVIII Міжнародної науково-
практичної конференції**

23 жовтня 2020 року

Київ - Івано-Франківськ, 2020

УДК 347(477)(082)
ББК 67.9 (4Укр)404я43
К68

Рекомендовано до друку Вченою Радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України (протокол № 9 від 30.09.2020 року)

Редакційна колегія:

- В.В. Луць** – академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України;
- О.Д. Крупчан** – доктор юридичних наук, академік НАПрН України, директор НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України;
- В.А. Васильєва** – доктор юридичних наук, професор, директор навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», головний науковий співробітник Лабораторії проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України.

К68 Законодавство про акціонерні товариства: новації та перспективи [текст]: *Збірник наукових праць за матеріалами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції (23 жовтня 2020 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В.Луця. Київ - Івано-Франківськ, 2020. 143 с.*

ISBN 978-617-7087-87-7

У збірник включені тези наукових доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, організованої Лабораторією проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України спільно з навчально-науковим юридичним інститутом ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» та проведеною у м. Івано-Франківську 23 жовтня 2020 року. У тезах доповідей висвітлюються результати наукових досліджень порівняльно-правової характеристики корпоративного права України та інших європейських країн, а також проблемні аспекти адаптації законодавства України до європейського права.

Для студентів, слухачів, курсантів юридичних факультетів, науковців, практичних працівників та всіх зацікавлених осіб.

ISBN 978-617-7087-87-7

- © Науково-дослідний Інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України, 2020
© Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2020

Білан Т. В.

*магістр права, аспірант кафедри
інтелектуальної власності, інформаційного
та корпоративного права юридичного
факультету Львівського національного
університету імені Івана Франка*

ПОНЯТТЯ ЗЛИТТЯ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА ЗА ДИРЕКТИВОЮ 2017/1132/ЄС ТА ПРОЕКТОМ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА»

Процеси гармонізації законодавства України до права ЄС охоплюють різні сфери, у тому числі і корпоративне законодавство. На сьогодні розроблено та прийнято у першому читанні проект Закону України від 25 листопада 2019 року «Про акціонерні товариства» [1], у якому враховано напрацьований досвід правового регулювання відповідно до Закону України від 17 вересня 2008 року «Про акціонерні товариства» (далі – Закон «Про АТ») [2].

Об'єктивно вбачається, що вказаний проект закону буде прийнято, відтак правове регулювання діяльності акціонерних товариств зазнає суттєвих змін. Зважаючи на широке коло правового регулювання, що охоплюється проектом закону, вважаємо за необхідне провести порівняльний аналіз окремих норм, що регламентують дії учасників корпоративних правовідносин у процесі злиття акціонерних товариств за проектом закону та Директивою 2017/1132/ЄС від 14 червня 2017 року [3].

На сьогоднішній день Директива ЄС 2017/1132 містить Розділ II «Злиття та поглинання компаній» [3], положеннями якого врегульовуються транскордонні злиття та поглинання.

Загалом даною Директивою передбачено два види злиття:

- злиття компанії шляхом створення нового товариства, коли об'єднуються дві або більше компаній. Дана процедура передбачає вчинення дій, внаслідок яких одна або кілька компаній припиняються, як юридичні особи. Однак, за вказаних умов, компанії

не ліквідуються, а передають новій компанії власні активи та зобов'язання в обмін на випуск їх акціонерам акцій новоствореної компанії або здійснення грошового платежу, якщо такий не перевищує 10% номінальної вартості випущених відповідним чином акцій.

- злиття компанії шляхом поглинання. Даний процес передбачає припинення однієї або кілька компаній та передання їх активів та зобов'язань вже існуючій юридичній особі в обмін на випуск акціонерами товариства, що припинилося, акцій товариства поглинача або ж здійснення грошового платежу, якщо такий не перевищує 10% номінальної вартості акцій випущених товариством до якого перейшли активи та зобов'язання товариств, що припинилися.

З наведеного вбачається, що Директива ЄС 2017/1132 не розділяє такі процедури реорганізації юридичної особи, як злиття та поглинання на два окремі види. Поглинання розглядається як вид злиття акціонерного товариства. У національному законодавстві, зокрема, у ст. 108 ЦК України [4] та у ст. 84 Закону «Про АТ» [2] йдеться про такий спосіб реорганізації як приєднання.

У ст. 113 проекту закону «Про акціонерні товариства» злиттям акціонерних товариств визначається процедура припинення акціонерного товариства, при якій кілька товариств припиняються та передають акціонерному товариству- правонаступнику всі свої активи та зобов'язання в обмін на акції такого акціонерного товариства, емісія яких здійснена в рамках процедури злиття [1]. Також зазначається, що умови злиття можуть передбачати здійснення додаткових грошових виплат в рамках процесу злиття акціонерам товариства, що припиняється, у розмірі що не перевищує 10% загальної номінальної вартості випущених акцій новоствореного акціонерного товариства.

Отже, у проекті закону, як і у чинному Законі «Про АТ» ідентично діючому закону під поняттям «злиття» визначає процедуру, коли декілька акціонерних товариств припиняються, як юридичні особи і передають свої зобов'язання та активи акціонерному товариству – правонаступнику. Вказана процедура у повній мірі співвідноситься із статтею 90 Директиви 2017/1132/ЄС.

Аналізуючи статтю 83 чинного Закону України «Про акціонерні товариства», вбачається, що під поняттям злиття акціонерних товариств визнається виникнення нового акціонерного товариства- правонаступника з передачею йому згідно з передавальними актами всього майна, всіх прав та обов'язків двох або більше акціонерних товариств одночасно з їх припиненням [2]. З коментованої норми закону вбачається, що поняття злиття не охоплює індивідуальних положень про обмін активів та зобов'язань товариства на акції та не передбачає законного способу здійснення додаткових грошових виплат.

Чинний закон містить загальне визначення поняття злиття акціонерного товариства, не приділяючи увагу окремим процедурним моментам, що зумовлені процесом злиття та не передбачає можливості здійснення розрахунків грошовими коштами в рамках процесу злиття акціонерам товариства.

У проекті закону деталізовано поняття злиття акціонерного товариства, пропонується регулювання окремих процедурних питань у процесі злиття. Окрім того, проект закону містить норму, яка є новою для українського законодавства, щодо виплати грошового платежу акціонерам товариства, що припиняється, на умовах визначених законом, як це встановлено Директивою.

Проте, порівнюючи правове поняття злиття, слід вказати, що національне законодавство вужче регламентує дану сферу правових відносин, розділяючи злиття, приєднання та поглинання, як окремі форми реорганізації акціонерного товариства у порівнянні із правом ЄС, що відносить до правового поняття злиття акціонерних товариств такі юридичні категорії та форми реорганізації, як поглинання та приєднання.

1. *Про акціонерні товариства: Проект закону від 25.11.2019 р. № 2493.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468.
2. *Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.08 р. № 514-VI / Верховна рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.
3. *DIRECTIVE (EU) 2017/1132 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law (codification).* URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017L1132&from=EN>.

4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Васильєва В.В.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Лабораторії проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва імені Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА ЗАКОНОПРОЄКТОМ № 2493 ВІД 25 ЛИСТОПАДА 2019 РОКУ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

У поточній редакції Закону “Про акціонерні товариства” міститься загальне положення про те що посадові особи органів акціонерного товариства несуть відповідальність перед товариством за збитки, завдані товариству своїми діями (бездіяльністю), згідно із законом; а також зазначається про солідарну відповідальність, якщо її несуть кілька осіб (ст. 63).

Окрім цієї статті, окремі положення про відповідальність стосуються:

- відповідальності посадових осіб у разі вимоги від акціонера - працівника товариства надання відомостей про те, як він голосував чи як має намір голосувати на загальних зборах, або про відчуження акціонером - працівником товариства своїх акцій чи намір їх відчуження, або вимагати передачі довіреності на участь у загальних зборах - адміністративна і майнова відповідальність, звільнення із займаної посади, розірвання цивільно-правового чи трудового договору (контракту) відповідно до закону (ст. 28);
- відповідальності акціонерів солідарно із членом наглядової ради, який є їхнім представником - солідарна відповідальність

за відшкодування збитків, завданих акціонерному товариству таким членом наглядової ради (ч. 8 ст. 53);

- відповідальності виконавчого органу (та членів наглядової ради товариства, які проголосували за надання згоди на вчинення такого правочину, у разі надання наглядовою радою згоди на вчинення правочину) за збитки, завдані акціонерному товариству внаслідок вчинення правочину, щодо якого є заінтересованість (у тому числі різниця між ціною правочину та ринковою ціною) - солідарна відповідальність (ч.11 та абз. 2 ч. 12 ст. 71);

Законопроект № 2493 від 25 листопада 2019 року, яким пропонується прийняти у новій редакції Закон України «Про акціонерні товариства» (надалі - Проект), пропонує деталізацію поточної редакції, а також додаткові положення щодо відповідальності посадових осіб акціонерного товариства.

Так, у Законопроекті містяться всі існуючі в чинному ЗУ «Про АТ» положення щодо відповідальності посадових осіб, а також пропонуються наступні зміни:

I. Розширена редакція статті “Відповідальність посадових осіб органів акціонерного товариства” (ст. 86 Проекту).

Стаття з аналогічною назвою, яка є чинною на сьогодні не є доволі інформативна, а швидше декларативна. Вона містить 3 частини, з яких перша стосується обов’язків посадової особи діяти добросовісно, друга - саме ствердження, що посадові особи несуть відповідальність, третя - про те, що така відповідальність солідарна. Законопроект же пропонує 2 нові статті замість однієї:

- статтю 85 - яка встановлює обов’язки посадових осіб органів акціонерного товариства, а саме:

1) обов’язок сприяти досягненню товариством успішних результатів відповідно до цього Закону;

2) обов’язок ухвалювати незалежні рішення відповідно цього Закону;

3) обов’язок діяти з розумним ступенем обачності, професійності та старанності відповідно до цього Закону;

4) обов’язок уникати конфлікту інтересів відповідно до цього Закону;

5) обов'язок утримуватися від прийняття вигоди (благ) від третіх осіб відповідно до цього Закону;

6) обов'язок повідомити про заінтересованість у правочині відповідно до цього Закону.

Кожен із цих обов'язків тлумачиться окремою частиною цієї ж статті. Виокремлення статті під обов'язки посадових осіб у Проекті слід вважати позитивним явищем, оскільки окрім деталізації бажаної та необхідної поведінки суб'єктів, закон також дає орієнтири у разі протиправної поведінки посадової особи - як саме кваліфікувати діяння особи та підставу притягнення до відповідальності. Також, слід зазначити, що дана стаття Проекту є більш структурована, ніж стаття про посадових осіб товариства і їх обов'язки в тому числі в Законі України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю"

Разом з тим, неможливо не зазначити, що в статті містяться досить розмиті оціночні поняття ("успішний результат", "незалежне рішення", "розумний ступінь обачності", "старанність"), які зазвичай буває важко виміряти і оцінити, а всі обов'язки по суті є деталізацією принципу розумності та добросовісності в управлінні товариством.

- статтю 86 - власне сама стаття "Відповідальність посадових осіб органів акціонерного товариства". Окрім чинних положень щодо того, що посадові особи органів акціонерного товариства несуть відповідальність перед товариством за збитки, завдані товариству своїми діями (бездіяльністю), згідно із законом і солідарно(ч.1. і ч.4), в ній містяться ще наступні норми:

1) деталізується, що відповідальність полягає у відшкодуванні товариству завданих йому збитків, якщо такі збитки виникли внаслідок вчинення дій не в інтересах товариства при вчиненні правочину із заінтересованістю, зокрема, у разі прийняття рішення про вчинення правочину на умовах, що є нижче ринкових;

2) встановлюється, що в разі прийняття рішення про вчинення дій не в інтересах товариства наглядовою радою або радою директорів колегіально, то члени наглядової ради або ради директорів, які голосували за прийняття такого рішення, несуть відповідальність солідарно;

3) встановлюється судовий спосіб захисту права та відшкодування збитків товариству - це здійснюється за рішенням суду про визнання відповідного правочину недійсним та визнання посадових осіб товариства винними у порушенні вимог цієї статті. У такому разі посадова особа товариства, додатково повертає товариству кошти у кількості (або сумі), яка дорівнює прибутку, отриманому такою посадовою особою прямо або опосередковано за таким правочином до того, як правочин судом було визнано недійсним.

II. Інші окремі положення щодо відповідальності посадових осіб, що локалізуються в різних розділах Законопроекту:

1. Члени наглядової ради або ради директорів несуть солідарну відповідальність за збитки завдані акціонеру (акціонерам) **у разі затвердження ринкової вартості майна, цінних паперів або фінансових інструментів, визначеної відповідно до частин 1 - 3 цієї статті, яка більше ніж на 5% відрізняється від ринкової вартості майна, цінних паперів або фінансових інструментів, визначеної звітом про незалежну оцінку, складеним суб'єктом оціночної діяльності за замовленням акціонера (акціонерів) (ст. 9 Проекту)**

2. У випадку якщо власний капітал товариства за даними річної звітності становить менше 50 % зареєстрованого статутного капіталу, наглядова рада або рада директорів товариства **зобов'язана протягом трьох місяців вчинити всі дії пов'язані з підготовкою і проведенням загальних зборів до порядку денного яких має бути включено питання про заходи, які мають бути вжиті для покращення фінансового стану товариства, про зменшення статутного капіталу товариства або про ліквідацію товариства, а також про розгляд звіту виконавчого органу за наслідками зменшення власного капіталу товариства та затвердження заходів за результатами його розгляду.** У разі невиконання вимог цієї частини всі члени наглядової ради або ради директорів солідарно несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства. У разі порушення обов'язку, передбаченого абзацом першим цієї частини, та визнання товариства банкрутом до закінчення трирічного строку з дня зниження

вартості чистих активів, передбаченого абзацом першим цієї частини, члени наглядової ради або ради директорів солідарно несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства.

Члени виконавчого органу, **які не повідомили наглядову раду або раду директорів про таке зниження вартості чистих активів** товариства несуть субсидіарну відповідальність.

Члени виконавчого органу, які доведуть, що не знали і не мали знати про таке зниження вартості чистих активів товариства або голосували за рішення про скликання загальних зборів у зв'язку із зниженням вартості чистих активів товариства, звільняються від відповідальності за порушення цього обов'язку (ст. 16 Проекту)

3. Доповнення статей, що стосуються реорганізації та припинення товариства одноманітними нормами щодо відповідальності посадових осіб за невиконання чи неналежне виконання своїх посадових обов'язків, пов'язаних з цими процесами:

- Наглядова рада або рада директорів та виконавчий орган товариств, що приймають участь у злитті, солідарно несуть субсидіарну відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх посадових обов'язків, пов'язаних з процесом злиття акціонерного товариства (ст.113)

- Наглядова рада або рада директорів та виконавчий орган товариств, що беруть участь у приєднанні, солідарно несуть субсидіарну відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх посадових обов'язків, пов'язаних з процесом приєднання акціонерного товариства (ст.115)

- Посадові особи товариства, що припиняється в результаті поділу, солідарно несуть субсидіарну відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх посадових обов'язків, пов'язаних з процесом поділу акціонерного товариства (ст.121)

- Наглядова рада або рада директорів та виконавчий орган товариства, з якого здійснюється виділ, солідарно несуть субсидіарну відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх посадових обов'язків, пов'язаних з процесом виділу акціонерного товариства (ст.123)

Загалом, позитивним слід вважати розширення положень про обов'язки та відповідальність посадових осіб органів това-

риства. Так, на увагу заслуговує визначення переліку обов'язків посадових осіб, встановлення реального механізму відшкодування завданих збитків товариству (позов про визнання правочину недійсним та визнання посадових осіб винними у цьому), встановлення відповідальності у разі затвердження заниженої або завищеної ринкової вартості майна товариства, відповідальності за дії, що призвели до значного зменшення розміру статутного капіталу, відповідальності посадових осіб за невиконання чи неналежне виконання своїх посадових обов'язків, пов'язаних з процесом припинення чи реорганізації товариства. Разом з тим, очевидним є те, що ці положення потребують доопрацювання з точки зору законодавчої техніки, а також і по суті з метою уникнення занадто звуженого тлумачення відповідальності посадових осіб чи способів захисту (лише в межах, прописаних законом), а також заповнення інших прогалин в існуючому регулюванні.

1. *Проект Закону України «Про акціонерні товариства», прийнятий до розгляду та схвалений у першому читанні на засідання ВРУ від від 16.06.2020 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468*
2. *Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.08 р. № 514-VI / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>*

Вінтоняк Н.Д.

кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ЩОДО МЕХАНІЗМУ ОБЛІКУ ЧАСТОК ТОВ ТА ТДВ В ОБЛІКОВІЙ СИСТЕМІ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕПОЗИТАРІЮ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Проектом ЗУ «Про акціонерні товариства», прийнятим до розгляду та схваленим у першому читанні на засідання ВРУ від 16.06.2020 року пропонується запровадження механізму обліку часток товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю в обліковій системі Центрального депозитарію цінних паперів. В цій частині вносяться зміни до ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок», ЗУ «Про депозитарну систему України», ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» та інші нормативно-правові акти.

На сьогоднішній день облік прав на частки у статутному капіталі товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю здійснюється державними реєстраторами та нотаріусами виключно у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань згідно ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Зважаючи на те, що на просторах українського бізнесу часто відбуваються маніпуляції із записами при здійсненні державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі щодо часток засновників (учасників) у статутному капіталі товариств, то облік часток в Центральному депозитарію буде додатковим та більш надійним механізмом захисту прав на частку засновників (учасників) товариств.

З урахуванням наведеного, проведемо аналіз механізму обліку часток товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю в обліковій системі Центрального депозитарію цінних паперів, запропонованого проектом Закону.

1. Облікова система часток ТОВ та ТДВ

Правові засади та порядок функціонування облікової системи часток товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю визначатимуться ЗУ «Про депозитарну систему України». Згідно ст. 27-1 Закону облікова система часток товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю (далі – облікова система часток) – сукупність інформації, записів про частки товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю (вид, номінальна вартість і кількість, обмеження обігу тощо) на рахунках власників таких часток; інформації про товариство; про власників часток; про обмеження прав власників; про осіб, уповноважених власниками (управителів, заставодержателів, інших осіб, наділених відповідними правами щодо часток); інша передбачена законодавством інформація.

Особою, уповноваженою на ведення облікової системи часток, є Центральний депозитарій цінних паперів. Ведення та внесення змін до облікової системи часток здійснюється виключно в електронному вигляді. Датою початку та припинення обліку часток товариства в обліковій системі часток є дата внесення відповідної інформації до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Порядок переведення обліку часток товариства в облікову систему часток, порядок ведення та внесення змін до облікової системи часток, видачі інформації з неї, порядок направлення повідомлень учасникам товариства, порядок припинення обліку часток товариства в обліковій системі часток встановлюється Комісією (ст. 15-1 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»).

2. Прийняття рішення про облік часток.

Підставою для ведення обліку часток є рішення загальних зборів учасників товариства та договір товариства з Центральним депозитарієм цінних паперів.

Прийняття рішення про облік часток або припинення облік часток товариства в обліковій системі часток є добровільним, належить до компетенції загальних зборів та не може бути прийняте шляхом опитування. З прийняттям рішення загальними зборами про облік часток вносяться зміни до статуту, в якому зазначаються відомості про облік часток товариства в обліковій системі часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю.

3. Відомості про облік часток.

В Єдиному державному реєстрі будуть міститися відомості про дату початку обліку/дату припинення обліку часток товариства в обліковій системі часток (для товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю, засновниками або учасниками яких прийняті відповідні рішення).

Для державної реєстрації включення до Єдиного державного реєстру відомостей про дату початку обліку/дату припинення обліку часток товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю в обліковій системі часток, Центральний депозитарій цінних паперів подає до Міністерства юстиції України в електронній формі заяву про державну реєстрацію відомостей щодо обліку/припинення обліку часток товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю в обліковій системі часток.

Одночасно із внесенням до Єдиного державного реєстру відомостей про дату початку обліку часток товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю в обліковій системі часток, Міністерством юстиції України здійснюється виключення із Єдиного державного реєстру відомостей про перелік учасників відповідного товариства (ст. 17 ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»).

4. Захист інформації в обліковій системі.

Згідно ст. 24 ЗУ «Про депозитарну систему України» інформація, що міститься у системі депозитарного обліку, є інформацією з обмеженим доступом, охороняється законом та не підлягає розголошенню, крім випадків, передбачених статтею 25 цього Закону.

Запропонованими змінами до ст. 159 КПК України передбачено, що забороняється вилучення (виїмка) матеріальних носіїв інформації, пов'язаних із веденням Центральним депозитарієм цінних паперів системи депозитарного обліку цінних паперів та облікової системи часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю та внесенням змін до них.

Облік часток у Центральному депозитарію цінних паперів є більш надійним для власників українських компаній та сприятиме залученню іноземних інвестицій, оскільки гарантує додатковий захист права власності на частки учасників товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Крім того, проектом Закону надаються такі додаткові можливості як:

- здійснення через облікову систему часток реалізації переважного права учасників товариства, направлення повідомлень учасникам товариства, виплати дивідендів;

- проведення загальних зборів учасників товариства із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему часток;

- використання рахунку умовного зберігання (ескроу) часток товариства, які обліковуються в обліковій системі часток тощо.

В цілому проект ЗУ «Про акціонерні товариства» у частині запровадження механізму обліку часток товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю в обліковій системі Центрального депозитарію цінних паперів спрямований на підвищення рівня корпоративного управління у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю згідно стандартів та законодавства країн ЄС, оскільки облік часток успішно використовується у багатьох європейських країнах.

1 . Проект Закону України «Про акціонерні товариства», прийнятий до розгляду та схвалений у першому читанні на засідання ВРУ від від 16.06.2020 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468.

*аспірант Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені
академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

ВИЗНАННЯ УСТАНОВЧИХ ДОКУМЕНТІВ ТА ВНУТРІШНІХ АКТІВ ОРГАНІВ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЙСНИМИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Аналіз законодавчих положень як діючого Закону України «Про акціонерні товариства» (ст. 13), так і його проекту № 2493 від 25.11.2019 р., а також законів України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (ст. 11), «Про господарські товариства» (ст. 4, 67, 76) свідчить про диспозитивний підхід до встановлення вимог щодо змісту установчих документів господарських товариств. Водночас їх зміст не може суперечити імперативним положенням вищезазначених законодавчих актів, адже їх невідповідність абсолютно імперативним та й відносно імперативним нормам закону не створює ніяких правових наслідків та є нікчемними без потреби цього встановлення судом. Протилежний підхід, як наголошується з цього приводу, (*положення установчих документів є чинними, доки не буде встановлено їх недійсність в судовому порядку* – вставка наша – І. Г.) означав би, що застосування чи незастосування імперативної норми закону залежить від волі окремих осіб, які можуть звернутися чи не звернутися до суду з позовом (до того ж відмова від звернення до суду дає змогу особам на свій розсуд фактично скасовувати дію імперативних норм закону). Визнання положення статуту недійсним може розглядатися як спосіб захисту інтересу щодо необхідності правової визначеності. Судове рішення про задоволення відповідного позову не приводить до анулювання положення статуту, яке і так є нікчемним, але знімає сумніви з цього приводу [1, с. 45], адже неправомірні акти не можуть встановлювати права та обов'язки з моменту їх прийняття, навіть якщо вони не визнані

судом недійсними. Відповідно, через захист конкретного суб'єктивного права здійснюється одночасна охорона і публічних інтересів (суспільного ладу, правопорядку) [2, с. 52].

Визнання установчих документів господарських товариств недійсними можливо шляхом визнання всього змісту статуту чи засновницького договору недійсним або ж лише їх частини. Відмінності в таких випадках полягатимуть у наступному. У випадку визнання всього змісту установчого документу недійсним це слугуватиме підставою для ліквідації юридичної особи на основі допущених при її створенні грубих порушень законодавчих вимог. В такому випадку суд, встановивши факт недійсності установчих документів вимогам закону повинен, виходячи зі змісту ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», направити в електронній формі таке рішення державному реєстратору або ж державній виконавчій службі, наслідком чого буде внесення відомостей про ліквідацію юридичної особи.

Спори про визнання недійсними установчих документів господарського товариства та припинення юридичної особи, які порушуються за позовами суб'єктів владних повноважень, що здійснюють контроль за діяльністю товариства, а також органів, що здійснюють державну реєстрацію юридичних осіб є корпоративними. Так, п. 13 ч. 1 ст. 20 ГПК України прямо визначено поширення юрисдикції господарських судів на вимоги щодо реєстраційних дій, які заявлялися разом з вимогами в корпоративному спорі. Відповідно господарські суди розглядають вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що порушують права на майно (майнові права), якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав чи спору, що виник з корпоративних відносин, якщо цей спір підлягає розгляду в господарському суді і переданий на його розгляд разом з такими вимогами.

З приводу ж розмежування юрисдикції адміністративних та господарських судів у справах щодо визнання недійсними установчих документів господарського товариства та вчинення відповідних реєстраційних дій, доцільно навести висловлену Великою Палатою Верховного Суду позицію, що спір між учасниками

юридичної особи або спір учасників юридичної особи з нею щодо скасування запису в ЄДР є корпоративним і підлягає вирішенню за правилами господарського судочинства. Відповідно вимога про визнання неправомірними дій держреєстратора щодо внесення до ЄДР відомостей, стосовно достовірності яких виник корпоративний спір, має похідний характер від корпоративного спору та залежить від наявності самого порушеного права, яке підлягає захисту в ефективний спосіб [3]. Зроблений Великою Палатою Верховного Суду висновок є відображенням положення п. 1.3 Постанови ВГСУ «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» від 25.02.2016 р. № 4, за яким спори за позовами учасників юридичної особи про визнання недійсними установчих документів або їх частин, змін до них належать до корпоративних спорів, оскільки установчі документи юридичної особи затверджуються під час її створення, подаються для державної реєстрації та в подальшому регулюють відносини щодо управління нею. Корпоративними також є спори про ліквідацію юридичної особи чи скасування її державної реєстрації за позовами учасників (засновників, акціонерів, членів) до цієї юридичної особи [4].

Таким чином, як вбачається із наведеного, вищі судові інстанції поставили крапку в дискусії щодо розмежування юрисдикції адміністративних та господарських судів у питаннях захисту прав суб'єктів корпоративних відносин із застосування такого способу захисту, як визнання установчих документів товариства недійсними.

Отже, специфіка установчих документів як актів локального регулювання обумовлює особливий механізм охорони. Невідповідність установчих документів вимогам закону є підставою для ліквідації юридичної особи на основі допущених при її створенні порушень імперативних приписів. Наприклад, у випадку порушення передбаченого ст. 10 Закону України «Про акціонерні товариства» порядку затвердження статуту АТ втрачається один з елементів механізму визнання юридичної сили за цим різновидом установчих документів. Більше того, не затвердження установчими зборами статуту акціонерного товариства вважається відмовою засновників від створення цього товариства та є під-

ставою для повернення засновникам внесків, зроблених ними в рахунок оплати акцій. Тобто, визнання недійсним рішення установчих зборів автоматично тягне відмову в поширенні на статут сили локального регулятора поведінки учасників та товариства. Відповідно недійсність рішення установчих зборів АТ слугує підставою позову про ліквідацію товариства. Натомість ст. 10 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» такого обов'язку засновників провести збори засновників для ухвалення рішення про створення товариства та підписання статуту, не передбачено.

Окремо варто зупинитися на питанні визнання всього змісту установчих документів товариства недійсним чи лише окремої його частини. З цього приводу слушним є висновок, що якщо не відповідає закону значна частина статуту або істотні його положення, без яких статут втрачає свою регулятивну функцію, статут є незаконним в цілому. У разі невідповідності частини статуту положенням закону, без якої статут виконує свою регуляторну функцію, застосовується прийом часткового припинення акту локального регулювання, який полягає в тому, що законодавець відмовляється поширювати на окремі неправомірні положення статуту режим актів локального регулювання і визнавати за цими положеннями регулятивну силу [5, с. 94–95].

Крім того варто звернути увагу на можливість учасників господарського товариства звертатись з вимогою про визнання недійсними таких внутрішніх документів господарського товариства, як положення про виконавчий орган, ревізійну комісію, наглядову раду товариства тощо. За своєю правовою природою і установчі документи, і внутрішні документи товариства схожі, що дозволяє стверджувати про притаманність їм схожих ознак, за якими вони належать до однієї класифікаційної групи актів локального регулювання внутрішньоорганізаційних відносин. Як приклад можна навести положення про наглядову раду товариства, основна мета прийняття якого полягає в необхідності регламентувати порядок її діяльності, а функціональні повноваження останньої визначаються на рівні закону та установчих документів товариства. Відповідно прийняті на основі закону чи, наприклад, статуту внутрішні документи господарського товариства повинні відповідати умовам їх дійсності та вимогам до процедури їх

прийняття та затвердження. Так, внутрішній документ товариства, що визначає порядок діяльності наглядової ради підлягає затвердженню загальними зборами учасників. Зокрема, статутом може бути встановлена періодичність проведення засідань наглядової ради; порядок повідомлення членів наглядової ради про призначення засідання; визначений кворум, необхідний для ухвалення рішень; кваліфікована більшість голосів, необхідна для ухвалення рішень з окремих питань; порядок роботи наглядової ради поза засіданнями; створення комітетів наглядової ради тощо [1, с. 260]. Водночас вирішення такого характеру питань може відбуватися на рівні положення про наглядову раду, затверджену рішенням загальних зборів товариства.

Отже, слід констатувати, що корпоративним законодавством не визначено хоча б загальних підстав для визнання недійсними установчих документів та внутрішніх актів органів юридичної особи. Зрозуміло, що не всі допущені в змісті установчих документів відхилення від імперативних норм законодавства є підставою для визнання їх недійсними, адже вони можуть бути виправлені без допущення не завжди економічно вигідних правових наслідків визнання їх недійсними. На нашу думку, до підстав визнання недійсними установчих документів товариства можна віднести: 1) невідповідність їх змісту вимогам законодавства та неможливість усунення таких невідповідностей; 2) відсутність необхідної компетенції в органі, який видав (затвердив) цей акт (затвердження загальним зборами статуту товариства за відсутності кворуму для проведення загальних зборів чи прийняття рішення тощо). Водночас ухвалюючи рішення про невідповідність змісту установчих документів положенням чинного законодавства все ж доцільно зважати на можливість «конвалідації» установчих документів без ліквідації товариства.

1. Попов Ю. Ю. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» : наук.-практ. комент. Київ : К.І.С., 2019. С. 45, 260.
2. Перевалов В. Д., Бублик В. А. Современное гражданское право – баланс частного и публичного // *Цивилистические записки: Межвузовский сборник научных трудов*. 2004. Вып. 3. С. 52.

3. *Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4.09.2018 р. у справі № 904/5857/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76536465> (дата звернення 21.11.2019).*
4. *Постанова ВГСУ «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» від 25.02.2016 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> (дата звернення 21.11.2019).*
5. *Сирота Е. Г. Акты поднормативного регулирования корпоративных отношений в хозяйственный обществах : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Екатеринбург, 2004. С. 94–95.*

Галянич М.К.

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Галянич А.М.

магістрантка Інституту управління та права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

УМОВИ ДОГОВОРУ ПРИЄДНАННЯ ЯК ОФЕРТА У СФЕРІ КОРПОРАТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

В умовах всеохоплюючого реформування та всебічного розвитку всіх сфер життєдіяльності в Україні, не залишається осторонь й сфера підприємницької діяльності, для безпосереднього здійснення якої використовується така правова конструкція як договір приєднання. Договір приєднання є зручним правовим інструментом в першу чергу для корпорацій у зв'язку із швидкістю укладення через одностороннє встановлення умов договору суб'єктами господарювання, та відсутність можливості їх зміни стороною, що приєднується, проте такі можливості відкривають

широкий простір для зловживань шляхом встановлення вкрай невигідних умов.

Серед науковців в сфері права, що зробили свій внесок у дослідження договору приєднання загалом, так і окремих його видів, є Дзера О.В., Лехкар О.В., Дрішлюк В.І., Яворська О.С., Бервено С.М., Федорченко Н.В., Шишка Р.Б., Беляневич А.О., та ін.

Договори приєднання активно використовуються корпораціями, що мають монопольне становище у зв'язку із власним стратегічним значенням, як от для перевезень пасажирів та багажу залізничним, авіаційним, морським та річним транспортом, або надання комунальних послуг, адже спосіб укладення договорів приєднання є найзручнішим для даних правовідносин, враховуючи масовий характер надаваних послуг.

В законодавстві України наявне легальне визначення договору приєднання, а саме згідно із ч. 1 ст. 634 ЦК України «договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору.»

Проте, стаття 634 ЦК України в цілому не встановлює вимог щодо змісту договору, лише ч. 2 даної статті фактично надається гарантія захисту сторони, що приєдналася, шляхом надання їй права розірвати або змінити договір у наступних випадках:

- якщо сторона, яка приєдналася, була позбавлена прав, які звичайно мала;
- якщо договір виключає чи обмежує відповідальність другої сторони, яка встановлює умови такого договору, за порушення зобов'язання;
- якщо договір приєднання містить інші умови, явно обтяжливі для сторони, яка приєдналася.

Важливо зазначити, що йдеться саме про встановлення у договорі невинуватених обмежень та обтяжливих умов стороною, яка формує умови договору, а не свідоме ігнорування та грубе порушення нею норм законодавства в цілому, як от якщо сторона, яка формує умови договору приєднання відмовляється приймати

товар за гарантією, коли такий обов'язок передбачений договором та чинним законодавством.

ЦК України встановлює для деяких видів договору приєднання особливі умови, за порушення яких такий договір буде нікчемним, а за відсутності таких умов сам договір матиме обтяжливий характер, зокрема за договором прокату, підприємець повинен повернути частину суми коштів, сплаченої за користування річчю споживачем у разі дострокового повернення речі, адже відповідно до ч. 2 ст. 790 ЦК України, плата за прокат речі, що сплачена наймачем за весь строк договору, зменшується відповідно до тривалості фактичного користування річчю.

Всі інші умови, які не заборонені та не встановлені законодавством як обов'язкові, включаються до договору за бажанням сторони, яка складала договір приєднання. Такі можливості, дані лише одній стороні у зв'язку із особливою правовою конструкцією договору і створюють великий простір для зловживань. Поняття, визначені в ч. 2 ст. 634 ЦК України, а саме «обтяжливі умови», «права, які звичайно має особа» є оціночними, що дозволяє звужувати цей простір зловживань не зважаючи на швидкий темп всеосяжного розвитку та науково-технічного прогресу, в рамках яких конкретно визначені умови та поняття потребували б постійних змін та удосконалень. Проте відсутність конкретики в той же час ускладнює процес виділення серед умов тих, які є обтяжливими. Оціночний характер також проявляється у індивідуальності віднесення кожною окремою особою умов до ряду обтяжливих.

Частина 2 ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів» розкривається дотичне поняття «несправедливі умови», а саме: «Умови договору є несправедливими, якщо всупереч принципу добросовісності його наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача.» Також у даній статті наводяться приблизні умови, що будуть вважатись несправедливими у публічному договорі між підприємцем і споживачем.

Важливо зазначити, що згода сторони приєднатися до договору при наявності обтяжливих умов повинна бути викликана об'єктивними обставинами, до прикладу тяжкою хворобою [1, с.

618]. У інакшому випадку такі умови не є обтяжливими для сторони.

Ханик-Посполітак Р. Ю. називає два способи, через які проявляється обтяження умов договорів, зокрема приєднання: «перший з них характеризується істотним зростанням витрат однієї зі сторін при виконанні зобов'язання. Як правило, це сторона, яка повинна виконати грошове зобов'язання. Другий спосіб прояву порушення рівноваги договору характеризується суттєвим зменшенням цінності виконання, яке отримує сторона, включаючи також випадки, коли виконання взагалі не має ніякої цінності для сторони, котра його отримує. Таке виконання може стосуватися як грошового, так і не грошового зобов'язання» [2, с. 104].

Мілаш В. С. справедливо зазначає, що «суттєве зменшення або повна втрата цінності виконання може бути результатом серйозних змін у ринковій ситуації чи марності мети, для якої вимагалось виконання» [3, с. 53].

Об'єктивність кваліфікації умов як обтяжливих підтверджується судом за рахунок дискреційності його повноважень. Проте суд все ж таки найчастіше ґрунтується на положеннях вищезазначеної ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів».

Щодо правових наслідків наявності обтяжливих, несправедливих умов Лехкар О. В. вказує на «відсутність єдиного підходу зі сторони законодавця до визначення юридичної долі несправедливих умов у цивільних договорах і договорах приєднання зокрема». [4, с. 176]

Проаналізувавши умови договору приєднання, вважаємо, що їх слід віднести до ряду «обтяжливих», «несправедливих» та ін. Тим самим, вбачається необхідність конкретизації норм законодавства в цій сфері у зв'язку із категоричним бажанням судів при ухваленні рішень базувати їх на чітких положеннях законодавства, а також необхідним є вироблення однакової практики при вирішенні спорів із даного питання. За таких обставин умови договору приєднання мають розглядатися як оферта у сфері корпоративного підприємництва та повинні набувати ознак публічності, зовнішнім проявом господарювання.

1. *Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Т. 7: Загальні положення про договір /За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатеевої. Х.: ФО-П Лисяк Л. С., 2012. 736 с.*
2. *Мілаш В. С. Принцип свободи договору: необхідні межі при укладенні та реалізації підприємницького комерційного договору. Право України, 2005. № 6. С. 50–54*
3. *Ханик-Посполітак Р. Ю. Поняття «несправедливі умови в договорах. Наукові записки.. Юридичні науки, 2007. Том 64. С. 102–105*
4. *Лехкар О.В. Визнання договору приєднання недійсним. Науковий вісник ужгородського національного університету. Право. 2015. Вип. 35. Том 1. С. 175–178.*

Гнатів О.М.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільного права та процесу Львівського
національного університету імені І. Франка*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Питання відповідальності посадових осіб акціонерного товариства є необхідною умовою забезпечення ефективності корпоративного управління акціонерним товариством. Загальні положення про відповідальність посадових осіб юридичної особи містяться у ч. 4 ст. 92 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1], відповідно до якої підставою для відповідальності органів, посадових осіб юридичної особи є порушення ними своїх обов'язків щодо представництва. У цій же статті законодавчо наведені критерії виконання ними своїх обов'язків – такі суб'єкти повинні діяти:

- в інтересах юридичної особи;
- добросовісно;
- розумно;
- не перевищуючи своїх повноважень.

У Законі України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року [2] дається визначення посадових осіб акціонерного товариства, до яких належать фізичні особи: голова та члени

наглядової ради, виконавчого органу, ревізійної комісії, ревізор акціонерного товариства, а також голова та члени іншого органу товариства, якщо утворення такого органу передбачено статутом товариства. Звідси слід зробити висновок, що посадовою особою, яка діє в інтересах акціонерного товариства, може бути голова, член органу акціонерного товариства, створеного, як згідно із законом, так і згідно із статутом. Правовий статус посадових осіб акціонерного товариства поширюється на арбітражного керуючого (ліквідатора), який з дня свого призначення виконує обов'язки керівника (органів управління) юридичної особи, щодо якої здійснюються процедури, передбачені Кодексом з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року [3]. Це підтверджується судовою практикою Верховного Суду [4].

Окрім цього, Закон України «Про акціонерні товариства» містить спеціальні норми щодо відповідальності, як посадових осіб, так і акціонерів:

- акціонери та член наглядової ради, який є їхнім представником, несуть солідарну відповідальність за відшкодування збитків, завданих акціонерному товариству таким членом наглядової ради (ч. 8 ст. 53);

- посадові особи органів акціонерного товариства несуть відповідальність перед товариством за збитки, завдані товариству своїми діями (бездіяльністю), згідно із законом (ч. 2 ст. 63);

- власники домінуючого контрольного пакета акцій несуть солідарну відповідальність за належне виконання ними обов'язку щодо придбання акцій акціонерного товариства на вимогу акціонерів відповідно до процедури, передбаченої цією ст. 65-3; витрати акціонерного товариства, пов'язані з виконанням вимог цієї статті, компенсуються за рахунок особи (осіб, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій (ч. ч. 8, 10 ст. 65-3);

- особа, яка порушила вимоги ст. 71, та особа, заінтересована у вчиненні акціонерним товариством правочину із заінтересованістю, несуть солідарну відповідальність за шкоду, заподіяну товариству таким правочином (ч. 11 ст. 71);

- збитки, завдані акціонерному товариству внаслідок вчинення такого правочину (у тому числі різниця між ціною право-

чину та ринковою ціною), відшкодовуються солідарно особою, заінтересованою у вчиненні товариством такого правочину, а також членами наглядової ради товариства, які проголосували за надання згоди на вчинення такого правочину, у разі надання наглядовою радою згоди на вчинення правочину (абз.2 ч. 12 ст. 71);

- відповідальність за зберігання документів товариства покладається на голову колегіального виконавчого органу (особу, що здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу) та на головного бухгалтера – щодо документів бухгалтерського обліку і фінансової звітності (абз.2 ч. 2 ст. 77).

Відповідно до правового висновку Верховного Суду, протиправна поведінка посадової особи полягає у неналежному та недобросовісному виконанні певних дій, без дотримання меж нормального господарського ризику, з особистою заінтересованістю чи при зловживанні своїм посадовими обов'язками за власним умислом (розсудом), прийнятті очевидно необачних, марнотратних та завідомо корисливих на користь такої посадової особи рішень [5]. При цьому, як слушно зауважує А. Черпак, умовами, які виключають відповідальність посадової особи, слід вважати:

1) нормальний ступінь прийняття підприємницького ризику (на думку науковця, не може бути підставою для відповідальності прийняття стратегічних рішень за наслідки дії зовнішніх факторів: інфляції, зростання цін на сировину тощо);

2) голосування членом колегіального органу проти ухваленого таким органом рішення, якщо це належним чином зафіксовано [6, С. 17]

Водночас, 16 червня 2020 року Верховною Радою України прийнято за основу законопроект № 2493 від 25 листопада 2019 року, яким пропонується прийняти у новій редакції Закон України «Про акціонерні товариства». Цим законопроектом пропонується розширити перелік фідуціарних повноважень посадових осіб акціонерного товариства. Зокрема, до обов'язків, порушення яких може бути підставою для відповідальності є [7]:

1) обов'язок сприяти досягненню товариством успішних результатів відповідно до цього Закону;

2) обов'язок ухвалювати незалежні рішення відповідно цього Закону;

3) обов'язок діяти з розумним ступенем обачності, професійності та старанності відповідно до цього Закону;

4) обов'язок уникати конфлікту інтересів відповідно до цього Закону;

5) обов'язок утримуватися від прийняття вигоди (благ) від третіх осіб відповідно до цього Закону;

6) обов'язок повідомити про заінтересованість у правочині відповідно до цього Закону.

Як бачимо, процес реформування цивільного законодавства щодо правового статусу господарських, зокрема, акціонерних товариств, продовжується. У акціонерне законодавство України пропонується вести нові критерії належного виконання посадовими особами акціонерного товариства своїх обов'язків. Очевидно, що у разі їх законодавчого закріплення виникатиме чимало проблем у практиці його застосування.

1. *Цивільний кодекс України: Закон України, 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>*

2. *Про акціонерні товариства: Закон України, 17 вересня 2008 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>*

3. *Кодекс з процедур банкрутства: Закон України, 18 жовтня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>*

4. *Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № Б15/101-08 від 22 жовтня 2019 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86002021>*

5. *Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 910/20261/16 від 26 листопада 2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86333859>*

6. *Антоніна Черпак. Відповідальність посадових осіб органів управління акціонерних товариств. Ринок цінних паперів України, 2012. № 8. С. 15 – 18.*

7. *Законопроект № 2493 від 25 листопада 2019 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468*

Гринишин Х.М.

*аспірант кафедри інтелектуальної
власності, інформаційного та
корпоративного права юридичного
факультету Львівського національного
університету імені Івана Франка*

НОВИЙ ПІДХІД В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ У ПРОЕКТІ ЗАКОНУ «ПРО АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА» № 2493

16 червня 2020 року Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону «Про акціонерні товариства» № 2493 (далі – Проект закону про АТ) [1], він передбачає викладення в новій редакції Закону України «Про акціонерні товариства» [2] та покликаний стати базовим у регулюванні порядку створення, діяльності, припинення та виділу акціонерних товариств, визначенні їх правового статусу, прав та обов'язків акціонерів. Варто звернути увагу на те, що нова редакція була розроблена як з метою упорядкування та структурування наявного тексту, так і з метою забезпечення виконання Україною зобов'язань відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [3] щодо адаптації національного корпоративного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Слід зазначити, що, з-поміж ряду новел, які запропоновані у Проекті закону про АТ на особливу увагу заслуговують норми, щодо врегулювання питання обов'язків, відповідальності посадових осіб акціонерного товариства та механізму відшкодування завданих ними збитків.

Так, статтею 85 Проекту закону про АТ запропоновано закріпити та доповнити на законодавчому рівні ряд обов'язків посадових осіб акціонерного товариства, які за своєю правовою приро-

дою, є так званими фідуціарними обов'язками, а саме: обов'язок сприяти досягненню товариством успішних результатів, обов'язок ухвалювати незалежні рішення, обов'язок діяти з розумним ступенем обачності, професійності та старанності, обов'язок уникати конфлікту інтересів, обов'язок утримуватися від прийняття вигоди (благ) від третіх осіб, обов'язок повідомити про заінтересованість у правочині [1]. Хоча, концепція фідуціарних обов'язків (англ. fiduciary duties) у корпоративних відносинах не є новою для українського законодавства та знаходить своє відображення у низці законів, однак найбільш повно такі визначені у міжнародних Принципах корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD Principles of Corporate Governance) [4]. Законодавча ініціатива, щодо імплементації таких принципів повинна здійснити позитивний вплив на ефективність корпоративного управління, закріплення пріоритетності інтересів акціонерів, які довіряють товариствам розумно та ефективно використовувати їхні кошти.

Попри те, що такі обов'язки не є новими для посадових осіб акціонерних товариств, Проект закону про АТ наводить дещо нові роз'яснення щодо їх практичної реалізації. Відтак, така деталізація в майбутньому може стати визначальною для обґрунтування вини керівника у справах щодо стягнення збитків.

Наступне нововведення стосується надважливого для учасників корпоративних правовідносин питання відповідальності посадових осіб акціонерних товариств, адже непоодинокими є випадки зловживання з боку директорів своїми повноваженнями, укладення правочинів із заінтересованістю з перевищенням повноважень та ін., що в результаті призводить до завдання збитків товариству. Відповідно до рейтингу Doing Business 2020, що укладається Світовим банком, для визначення простоти ведення бізнесу [5, с. 472]. Індекс обсягу відповідальності (меж відповідальності) директора (англ. extent of director liability index) в Україні становить 2.0 з 10, що не може не вплинути на інвестиційний клімат в Україні.

Відповідно до п.п.2,3 ст. 63 Закону України «Про акціонерні товариства» посадові особи органів акціонерного товариства несуть відповідальність перед товариством за збитки, завдані то-

вариству своїми діями (бездіяльністю), згідно із законом, у разі якщо відповідальність згідно із цією статтею несуть кілька осіб, їх відповідальність перед товариством є солідарною.

Поряд з цим, стаття 86 Проекту закону про АТ визначає, що відшкодування збитків завданих посадовими особами акціонерних товариств, здійснюється за рішенням суду про визнання відповідного правочину недійсним та визнання посадових осіб товариства винними у порушенні вимог цієї статті, у такому разі посадова особа товариства, додатково повертає товариству кошти у кількості (або сумі), яка дорівнює прибутку, отриманому такою посадовою особою прямо або опосередковано за таким правочинном до того, як правочин судом було визнано недійсним.

Так, Кібенко О.Р. виділяє такі види порушень з боку посадових осіб: порушення порядку вчинення правочину, вихід за межі повноважень, недобросовісні, нерозумні, недбалі дії, які шкодять товариству (можуть бути вчинені без порушення порядку, в межах повноважень). Способами захисту є визнання правочину недійсним або неукладеним товариством, звільнення посадової особи, стягнення з посадової особи збитків [6]. Однак, з аналізу судової практики, вбачається, що на сьогодні, проблема, зазвичай, одна й та ж сама — складність у доведенні вини та причинно-наслідкового зв'язку між діями (бездіяльністю) посадових та отриманим результатом (завданими збитками), крім того, на практиці часто виникають проблеми навіть із встановленням факту протиправної поведінки, наприклад недобросовісної поведінки керівника, порушення обов'язків чи перевищення повноважень, і доказуванням наявності вини правопорушника.

Досліджуючи питання відповідальності посадових осіб акціонерних товариств, важливо не оминати увагою п.9 Прикінцевих та перехідних положень Проекту закону про АТ, яким пропонується внести зміни до ст.54 ГПК України, а саме передбачена можливість подачі власником чи власниками, якому (яким) сукупно належить 5 і більше відсотків статутного капіталу товариства, (крім привілейованих акцій), або частка у власності юридичної особи якого (яких) сукупно становить 5 і більше відсотків, позову про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою. Відповідно, до діючого законодавства таким

правом наділені власник (учасник, акціонер), якому (яким) сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства або частка у власності юридичної особи якого (яких) сукупно становить 10 і більше відсотків.

Таким чином, зменшення мінімального розміру частки учасника (акціонера), яка надає йому право для звернення до суду з таким позовом може покращити ефективність боротьби зі зловживаннями з боку менеджменту та мажоритарних учасників, які діють усупереч інтересам юридичної особи, хоча, з іншої сторони може спричинити надмірне втручання в дії товариства з боку міноритарних акціонерів.

Така новела спрямована на підвищення позиції України у згаданому вище рейтингу Світового банку Doing Business за індикатором «Захист міноритарних інвесторів».

Враховуючи вищенаведене, варто зазначити, що зміни, які пропонуються ініціаторами законопроекту, стосуються адаптації чинного законодавства до законодавства Європейського союзу, враховуючи особливості українських товариств та спрямовані передусім на покращення інвестиційного клімату та стимулювання інвестування в національну економіку, в тому числі шляхом прийняття нових законодавчих норм, щодо відповідальності менеджменту компаній.

1. *Проект Закону «Про акціонерні товариства» № 2493// База даних «Законодавство України» ВР України URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc41?pf3511=67468> (дата звернення 14.10.2020)*
2. *Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року № 514-VI// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, № 50-51, ст.384)*
3. *Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 року № 1678-VII//Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 40, ст. 2021*
4. *«Принципи корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD Principles of Corporate Governance)». - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36989>*

5. *Індекс легкості ведення бізнесу // Митна енциклопедія : у 2 т. Бережнюк (відп. ред.) та ін.. — Хм. : ПП Мельник А. А., 2013. - Т. 1 : А - Л. - 472 с.*
6. *Кібенко О.Р. «Відповідальність посадових осіб за збитки, завдані товариству». - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Kibenko_yebinar.pdf*

Дорошенко Л.М.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету
імені Василя Стуса*

ПРИПИНЕННЯ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПИТАННЯ ПРАВАЗАСТОСУВАННЯ

Для економічного розвитку країни на сьогодні характерними тенденціями, на жаль, є падіння темпів виробництва, погіршення інвестиційного клімату, руйнація виробничих зв'язків. Виклики, які виникають перед господарськими організаціями взагалі та акціонерними компаніями зокрема обумовлені динамічністю розвитку корпоративного законодавства, необхідністю приведення його норм щодо правового статусу акціонерних товариств у відповідність до норм Директиви 2017/1132/ЄС від 14.06.2017р., відсутністю усталеної судової практики відносно питань діяльності та припинення юридичних осіб. Крім того, є і обставини, які взагалі не залежать від волі суб'єктів правовідносин, але негативно впливають на можливість ефективного існування і діяльність товариств - спалах вірусу «сovid-2019» та оголошення всесвітньої пандемії і, як наслідок, вимушений карантин, відсутність логістики, економічна криза. В таких умовах численні господарські організації змушені були припинити своє існування.

Першим кроком на шляху подолання такого стану речей повинна стати державна підтримка функціонування суб'єктів господарювання насамперед шляхом забезпечення належного рівня

нормативного регулювання. В сучасних умовах реформування української економіки важливим є зміна діючого законодавства про компанії на таке, норми якого були б направлені на підвищення рівня правового регулювання створення, діяльності та припинення господарських товариств відповідно до європейських практик та стандартів, що сприятиме захисту прав інвесторів та розширенню можливостей для залучення капіталу. Удосконалення законодавства про компанії належить до пріоритетних сфер адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Одним з кроків такої адаптації є прийняття за основу проекту Закону про акціонерні товариства, який був схвалений у першому читанні на засіданні ВРУ від 16.06.2020 р [1].

Треба зазначити, що інтенсивна законотворчість в останні роки так і не вирішила всіх питань у цій сфері, зокрема, це стосується захисту прав як засновників (учасників) господарських організацій, так і їх кредиторів, встановлення жорсткої відповідальності (в тому числі і у формі ліквідації) за здійснення систематичних та грубих правопорушень у сфері господарювання та взагалі конкретизації підстав та порядку застосування такої адміністративно – господарської санкції як ліквідація суб'єктів господарювання.

Можна погодитись з О. В. Гарагоничем, який зазначає, що закріплення в господарському законодавстві порядку припинення товариств покликане забезпечити безболісне для інших учасників господарських відносин припинення існування таких господарських організацій з урахуванням як приватних інтересів (учасників, найманих працівників, контрагентів тощо), так і публічних інтересів (держави, територіальних громад тощо) [2, с. 293]. Проте, як справедливо наголошує автор, «запуск» ліквідаційної процедури шляхом примусової ліквідації можливий лише за умови настання визначених законом обставин, які утворюють склад господарського правопорушення [2, с. 347]. Але такі обставини на сьогодні законом чітко не визначено, законодавство містить цілу низку непрацюючих норм, що породжує, зокрема, проблеми на практиці при визначенні позовних вимог щодо примусової ліквідації компаній, щодо визначення компетенції державного органу при ініціюванні примусової ліквідації тощо. Тобто дефі-

цит належного правового регулювання припинення юридичних осіб призвів до проблем у правозастосовній діяльності. Склалася така ситуація, що при сучасному стані законодавства примусова ліквідація, що не пов'язана з банкрутством, стає так би мовити «правовим архаїзмом». Чи вирішує завдання удосконалення законодавства в цій сфері проект Закону про акціонерні товариства?

Аналіз положень проекту Закону про акціонерні товариства до випадків застосування такої адміністративно – господарської санкції як ліквідація дає віднести наступні підстави:

1) обсяг власного капіталу акціонерного товариства за даними річної звітності становить менше 50 % зареєстрованого статутного капіталу. В такому випадку наглядова рада або рада директорів товариства зобов'язана протягом трьох місяців вчинити всі дії пов'язані з підготовкою і проведенням загальних зборів до порядку денного яких має бути включено питання а) про заходи, які мають бути вжиті для покращення фінансового стану товариства, б) про зменшення статутного капіталу товариства або в) про ліквідацію товариства (ч. 3 ст. 16);

2) мають місце дії, що порушують процедуру заснування акціонерного товариства, встановлену законом. При наявності таких дій НКЦПФР приймає рішення про відмову в реєстрації звіту про результати емісії акцій, у разі прийняття якого вона звертається до суду з позовом про ліквідацію акціонерного товариства (абз. 3 ч. 1 ст. 10).

Тобто у проекті Закону про акціонерні товариства визначено лише дві підстави ліквідації товариства. Крім того, в Прикінцевих та перехідних положеннях проекту визначено, що у Господарському кодексі України залишається лише перелік видів господарських товариств, а порядок їх створення, функціонування та припинення регулюється Цивільним кодексом України та спеціальним законом (п. 3 ч. 9). Щодо регулювання цих питань Цивільним кодексом України, то в цих же Прикінцевих та перехідних положеннях встановлено, що особливості діяльності акціонерних товариств встановлюються Законом України «Про акціонерні товариства» (п. 3 ч. 9). Виходячи з буквального тлумачення зазначених положень, можна стверджувати, що питання правового статусу акціонерного товариства, в тому числі і питання припи-

нення, будуть регулюватися виключно спеціальним нормативним актом – ЗУ «Про акціонерні товариства». Як вбачається з аналізу норм проекту цього спеціального закону підстав примусової ліквідації акціонерного товариства лише дві і це, можна припустити, вичерпний їх перелік. Тобто нове акціонерне законодавство автоматично переносить помилки та недоліки діючого законодавства про господарські організації, однією з проблем якого є відсутність реакції держави у вигляді ліквідації компанії, якщо вона, наприклад, відсутня за місцезнаходженням, здійснює діяльність з грубим та систематичним порушенням законодавства, зокрема, без ліцензії, взагалі не здійснює підприємницьку діяльність тощо. Такий підхід законотворців не відповідає як захисту приватних інтересів третіх осіб, так і захисту публічних інтересів держави.

Крім того, важливим питанням є питання остаточного припинення акціонерного товариства, визначення моменту, з якого припиняється правосуб'єктність товариства і воно перестає бути суб'єктом права. Усталеною в доктрині права, яка знайшла відображення і в законодавстві, є позиція, що товариство є таким, що припинилося, з дати внесення до ЄДР запису про проведення державної реєстрації припинення товариства. Розробники проекту Закону про акціонерні товариства також в цьому питанні не пропонують ніяких новацій. Так, згідно положень ч. 4 ст. 131 проекту Закону про акціонерні товариства ліквідація акціонерного товариства вважається завершеною, а товариство таким, що припинилося, з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації припинення товариства в результаті його ліквідації. У ч. 1 ст. 132 встановлюється, що останнім етапом процедури ліквідації акціонерного товариства є державна реєстрація припинення акціонерного товариства шляхом ліквідації в органах державної реєстрації.

Проте нещодавно Велика Палата Верховного Суду зробила нестандартний крок у напрямку формування судової практики щодо припинення юридичної особи, яка не сприяє сталості правозастосування та захисту прав учасників ринку. Так, в Постанові від 17 липня 2020 № 826/10249/18 зазначено, що «запис про припинення юридичної особи не є беззастережним доказом того, що юридична особа дійсно припинилася та більше не існує. Якщо

процедуру ліквідації юридичної особи не було здійснено належним чином, зокрема, якщо її було здійснено на підставі рішення про ліквідацію, прийнятого особами, які не мали повноважень його ухвалювати, на підставі сфальшованих документів, якщо у процедурі ліквідації не було відчужено все майно юридичної особи тощо, то внесення до ЄДР запису про припинення цієї юридичної особи не є актом, з яким пов'язується її припинення та припинення права власності на її майно, а є лише записом, який не тягне за собою наслідків [3]. В постанові ВП ВС зазначається, що ст. 10 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» установлено спростовану презумпцію відомостей, внесених до ЄДР.

Тобто внесення відповідного запису в ЄДР, з моменту чого припиняється правосуб'єктність юридичної особи і вона сама як суб'єкт права, виявляється, не є «беззастережним доказом» такого припинення. Вбачається, що вживання судом оціночних нечітких категорій, як в цьому випадку, не сприяє ані сталості судової практики, ані захисту приватних інтересів контрагентів, які незрозуміло яким чином повинні ситуативно вирішувати в кожному конкретному випадку - наявність запису в реєстрі означає факт припинення юридичної особи або, як зазначає ВП ВС, «є лише записом, який не тягне за собою наслідків» [3].

Наявність спростовуваних презумпцій, звісно, є формально-юридичним способом подолання сумнівів правозастосовувача, який не має можливості встановити об'єктивну істину по справі, але вживання таких оціночних категорій, руйнація уявлень про традиційні і усталені категорії у доктрині права, зміна правових позицій ВС може досягти зворотного ефекту – надати можливості зловживання правом. За аналогією можна дійти до абсурду і стверджувати, що свідоцтво про смерть не є беззастережним доказом того, що фізична особа дійсно померла або оголошена померлою. Або навпаки від зворотного можна починати міркувати, що наявність запису про реєстрацію юридичної особи не є беззастережним доказом того, що юридична особа дійсно створена і існує.

Резюмуючи, можна зазначити, що відповідність закону реєстраційних даних може бути оскаржена в установленному поряд-

ку, а не шляхом зміни судової практики в цілому. Крім того, бажаним є обрання судом формулювань виважених та таких, які не погіршують стан учасників корпоративних відносин. Сьогоднішній стан правозастосовної практики обумовлений, в тому числі, недоліками діючого законодавства про компанії, які не усунуто як в новому законодавстві, яке прийнято протягом останніх двох років, так і в положеннях законопроекту про акціонерні товариства.

1. *Проект Закону про акціонерні товариства*. URL: *Офіційний веб-портал Верховна Рада України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2493&skl=10 (дата звернення 20.09.2020).
2. *Гарагонич О. В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств: проблеми теорії і практики : монографія / НАН України, Ін – т економіко-правових досліджень*. Київ: 2019. 406 с.
3. *Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 червня 2020 р. у справі №826/10249/18. LIGA360*. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/90111848?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.119967822.753075630.1598253466-1725438413.1591539654 (дата звернення 20.09.2020).

Запорожченко А.В.

*аспірант, молодший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту приватного
права та підприємництва імені академіка
Ф.Г. Бурчака*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ SQUEEZE-OUT В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Процедура примусового викупу акцій міноритарних акціонерів не є новою у світовій практиці, проте для правового регулювання корпоративних правовідносин в Україні все ще залишається новелою. Суперечності які виникають в ході реалізації цього інституту об'єктивно вимагають проведення досліджень спрямованих на аналіз практики застосування цієї процедури, та вироблення ефективних засобів запобігання порушенню прав міноритарних акціонерів.

Проблематику правового регулювання інституту сквіз-ауту досліджували: Белкін Л. М., Бігняк О. В., Кошовий О. Г., Павленко Н. В., Тертишник В. М., Юринець Ю. Л., та інші.

Метою цього дослідження є висвітлення проблем котрі виникають в ході реалізації процедури примусового викупу акцій міноритарних акціонерів та внесення пропозицій щодо їх вирішення.

Законом України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 року N 1678-VII [1] ратифікована Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода). Відповідно до статті 480 Угоди додатки і протоколи до цієї Угоди є її невід’ємною частиною [2]. Додатком XXXIV «Законодавство про заснування та діяльність компаній, корпоративне управління, бухгалтерський облік та аудит» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» передбачено, що Україна зобов’язується поступово наблизити своє законодавство до законодавства ЄС у наступні встановлені терміни, зокрема: Директива N 2004/25/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року про заявки та пропозиції ціни поглинання; графік: положення Директиви мають бути впроваджені протягом 4 років з дати набрання чинності цією Угодою [2]. Таким чином, Україна взяла на себе зобов’язання з упровадження в своє законодавство положень Директиви у строки, визначені в Додатку XXXIV до Угоди.

Понад 3 роки тому було внесено зміни до Закону України «Про акціонерні товариства» [3] шляхом впровадження норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 23.03.2017 № 1983-VIII [4].

Термін яким більш спрощено позначається процедура обов’язкового продажу акцій міноритарних акціонерів – сквіз-аут, що є, фактично, транслітерацією англomовного терміну squeeze-out (з англ. вичавлення, витіснення). Цікаво, що інакше аніж «вичавленням» інститут примусового викупу акцій не мож-

на називати, з огляду становище міноритарних акціонерів. Проте, ми не ставимо за мету критикувати самий факт існування такого інституту, навпаки, варто зауважити, що уникнення «шантажу» й «диверсій» з боку міноритарних акціонерів достатньо важливе для забезпечення ефективного управління акціонерним товариством. Також оригінальним кроком з диверсифікації можливих ризиків, є можлива реорганізація акціонерного товариства у іншу організаційно-правову форму, зокрема, у товариство з обмеженою відповідальністю.

Однак ми не можемо залишити поза увагою той факт, що введення інституту сквіз-ауту сколихнуло як практиків так і теоретиків корпоративного права.

Варто зауважити, що, згідно даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, станом на 10.03.2020 року, 317 акціонерних товариств пройшли через цю процедуру, з ескроу-рахунків відповідно до надісланих вимог було виплачено вже 980 мільйонів гривень, під час викупу акцій кошти отримали 33 тисячі міноритарних акціонерів [5].

Не зважаючи на загальний успіх сквіз-ауту, все ще існують окремі моменти котрі нависають певним негативом над результатами таких нововведень.

В цьому контексті варто відзначити, що більшість судових скарг обґрунтовуються тим, що оцінка акцій які підлягають викупу в міноритаріїв не завжди відповідає дійсності. Положення статті 652 Закону України «Про акціонерні товариства» мають згадку про те, НКЦПФР має повноваження відправити висновок про оцінку вартості акцій на рецензування до Фонду державного майна України [3]. Авторів невідомо про негативну реакцію Фонду державного майна України у рецензіях на подані висновки.

Не варто залишати й поза увагою конституційне подання 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 652 Закону України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року № 514-VI (Відомості Верховної Ради України, 2008 р., № 50-51, ст. 384) зі змінами та пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління

в акціонерних товариствах» від 23 березня 2017 року № 1983-VIII зі змінами [6]. Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження суто з формальних підстав [7], про що зазначає суддя Первомайський О.О. у власній окремій думці [8]. Здається, що розгляд питання конституційності існування в українському правовому дискурсі процедури примусового викупу акцій міноритарних акціонерів сприяв би зменшенню дискусійності такого існування.

Також увага науковців та практиків прикута до розгляду виключної правової проблеми сквіз-ауту Великою Палатою Верховного Суду. Так, справа № 908/137/18 перебуває на розгляді Великої Палати з 13 серпня 2019 року [9]. 25.08.2020 року розгляд справи було перенесено на кінець жовтня 2020 року [10]. Саме факт визнання Великою Палатою питання правомірності існування процедури сквіз-ауту виключною правовою проблемою говорить про необхідність якнайшвидшого вироблення єдиної правової позиції щодо цього інституту.

Конституційне подання й фабула справи № 908/137/18 зводяться до того, що сквіз-аут порушує положення статті 41 Конституції України, а також норми Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6, 9]. На нашу думку, в разі добросовісного виконання приписів Закону України «Про акціонерні товариства» порушень цих норм не настає, однак думка автора може не корелювати з висновками Великої Палати. Тому, наразі, доцільно дочекатися відповідної правової позиції Верховного Суду з цього виключного правового питання.

Висновки. Варто констатувати, що запровадження інституту примусового викупу акцій має більше позитивних аніж проблем. Проте, існують розбіжності й неузгодженості у правозастосуванні, а, подекуди, й відкрите порушення принципу добросовісності під час використання цього механізму власником 95% акцій. На нашу думку, намітити вирішення висвітлених нами проблем може стати саме вирішення справи № 908/137/18.

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : За-

-
- кон України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1678-18>
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011
  3. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/514-17>
  4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах : Закон України від 23.03.2017 № 1983-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1983-19>
  5. З початку запровадження сквіз-ауту міноритарні акціонери отримали майже мільярд гривень. / Офіційний вебсайт НКЦПФР. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/z-pochatku-zaprovadzhennia-skviz-autu-minorytarni-aktsionery-otrimaly-maizhe-miliard-hryven/>
  6. Конституційне подання 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 652 Закону України «Про акціонерні товариства» та пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах». URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_4549.pdf
  7. Ухвала Великої Палати Конституційного Суду України по справі № 1-195/2019(4549\19)). від 10 жовтня 2019 року. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/45_y_2019.pdf
  8. Окрема думка судді Конституційного Суду України Первомайського О.О. стосовно Ухвали Великої палати Конституційного Суду України від 10 жовтня 2019 року про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 652 Закону України «Про акціонерні товариства» та пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах». URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/45_y_2019_1.pdf
  9. Ухвала Великої Палати Верховного Суду по справі № 908/137/18 від 13 серпня 2019 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83692602>

10. Ухвала Великої Палати Верховного Суду по справі № 908/137/18 від 25 серпня 2020 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91314535>

Зеліско А.В.

*доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри цивільного права Навчально-
наукового юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТРЕНДИ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ТА ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Значні трансформації як у вітчизняних, так і у світових соціально-економічних відносинах, потребують перегляду теоретичних і практичних проблем функціонування господарських товариств. Особливої актуальності окреслене завдання набуває у зв'язку із процесами адаптації вітчизняного законодавства до норм світового співтовариства, а також із активним переформатуванням законодавства окремих зарубіжних держав і Європейського Союзу в цілому. Основні акценти таких трансформацій знаходяться в площині регулювання товариств, що є об'єднаннями капіталів.

Звертаючись до принципів напрямів їх правової трансформації, варто відзначити констатовану у літературі тенденцію до, так би мовити, «зближення» основних організаційно-правових форм товариств – об'єднань капіталів, а саме: приватного АТ і ТОВ. Означена тенденційність спричинена історичними передумовами закріплення у вітчизняному законодавстві приватних (на той час закритих) АТ і ТОВ.

У науковій літературі наголошувалося у свій час, що ЗАТ (теперішні приватні АТ) і ТОВ були запроваджені паралельно в силу запозичення споріднених за своєю суттю конструкцій із різних правових систем. Зокрема, Є.О. Суханов підкреслював, що одно-

часна поява вказаних двох видів юридичних осіб пояснюється невідповідністю запозичень цих форм із різних правових систем. Юридична конструкція ТОВ була створена в Німеччині в кінці 19 ст. і після першої світової війни вона стала використовуватися в континентальному європейському праві. Англійський ж правопорядок не сприйняв її і використовував для цієї мети конструкцію закритої компанії [1, с. 285]. Означені фактори, на думку учених, спричиняють ознаки схожості цих форм товариств. З цього приводу у доктрині виникало у свій час питання доцільності збереження поділу АТ на два види, враховуючи їх значну схожість. Відзначалось у літературі, що достатньо мати ТОВ і відкрите АТ, відмовившись від закритого. В обґрунтування такої позиції наводились приклади із зарубіжної практики [1, с. 223; 2, с. 10]. Однак відмінності у правовому режимі статутного капіталу стали причиною існування протилежної доктринальної позиції. В основі такого твердження стало наступне: вихід учасника із ТОВ може спричинити зменшення статутного капіталу. В АТ ж вихід супроводжується завжди продажем акцій – відповідно, на розмірі статутного капіталу це не відображається. Це аргументи на користь збереження закритого АТ [3, с. 44]. Аналогічні аргументи висловлюються і у вітчизняних наукових дослідженнях, згідно із якими реалізувати право на припинення участі в АТ можливо шляхом відчуження акцій іншим особам або шляхом обов'язкового викупу акцій товариством у випадках, передбачених законом [4, с. 15; 5, с. 9; 6, с. 5].

Аналіз Закону України «Про акціонерні товариства» і справді свідчить про незначні критерії відмінності між приватними та публічними АТ. Фактично, ними є лише кількісний критерій, а також можливість поширювати акції між невизначеним колом осіб для публічних АТ, що пройшли процедуру лістингу. При цьому потрібно враховувати те, що первинна емісія акцій при створенні АТ завжди має закритий характер (ст. 5 Закону) із встановленою у подальшому можливістю публічного розповсюдження акцій уже зареєстрованого товариства.

Законодавство зарубіжних держав не акцентує надмірної уваги на існуванні саме двох видів АТ, зазначаючи лише на те, що в межах АТ може функціонувати його спеціальний вид – лістингові

товариство, яке має право розповсюджувати свої акції на фондовій біржі. Наприклад, Закон Австрії «Про акціонерні товариства» (який, до речі, також побудований на основах німецької правової системи, з якої виходили і розробники чинного законодавства України) виділяє лише лістингові акціонерні товариства [7, с. 64]. Відповідно, застосування типу публічних та приватних акціонерних товариств немає. Є акціонерні товариства та спеціальні по відношенню до них лістингові акціонерні товариства. При чому, правових критеріїв, які відмежовують лістингові АТ від звичайних, більше, зокрема, підвищені вимоги до мінімального розміру статутного капіталу – 2, 9 млн. євро (мінімальний розмір статутного капіталу звичайного АТ – 70000 євро).

З приводу ж розмежування АТ і ТОВ, вважаємо за доречне підтримати ту із наукових позицій, згідно із якою приватні АТ і ТОВ є різними організаційно-правовими формами, в основі відмінності між якими знаходяться якісно відмінні механізми застосування корпоративних прав учасників – в одному випадку це цінні папери, в іншому – частка в статутному капіталі. Тенденції стосовно зближення цих організаційно-правових форм за окремими правовими параметрами є наслідком уніфікаційних процесів щодо регламентації товариств, які є об'єднаннями капіталів. Водночас, так звані «особові» характеристики ТОВ, пов'язані із можливістю виходу шляхом відповідного розрахунку з учасником, а також виключенням учасника із товариства, свідчать про якісну відмінність ТОВ від приватних АТ, незважаючи на їх істотну схожість. Такі форми ведення підприємницької діяльності, як приватні АТ та ТОВ, є альтернативними схемами організації бізнесу засновниками відповідно до їх індивідуальних інтересів. Саме тому вважаємо за доцільне підтримати позицію О.М. Вінник [8, с. 245] та І.М. Кучеренко [9, с. 110] на рахунок того, що поділ АТ на два види дає змогу враховувати відмінні інтереси засновників цих товариств.

Варто відзначити те, що окремі аспекти наближеності приватних АТ і ТОВ у сучасному вітчизняному законодавстві є результатом не концептуальних правових змін, а породженням соціально-економічних факторів. Адже прийняття та набрання чинності Законом України «Про акціонерні товариства» ознаме-

нувало собою якісно новий етап розвитку правового регулювання статусу АТ відповідно до європейських стандартів, а тому спричинило згідно із перехідними положеннями встановлення законодавцем строку для адаптації діючих АТ до нового законодавства. Оскільки існував певний відсоток АТ, неспроможних здійснити вказані трансформації в силу різних обставин не правового характеру, вважаємо, що законодавець умисно встановив тотожний кількісний максимальний критерій для приватних АТ і ТОВ (максимуму 100 учасників), надавши, таким чином, можливість для тих АТ, які не привели у відповідність свою діяльність до Закону «Про акціонерні товариства», перетворитися у ТОВ. Вказане свідчить про специфіку розвитку статусу ТОВ в Україні, в основі якої знаходяться не положення уніфікованої науково аргументованої позиції, а потреба вирішення нагальних соціально-економічних завдань.

Водночас, окремі законодавчі зміни, імplementовані у чинне законодавство на основі практики європейських держав, свідчать і справді про тенденції наближеності АТ і ТОВ, наприклад, можливість дроблення та конвертації акцій та їх дематеріалізація, встановлена Законом України «Про акціонерні товариства», свідчить про використання споріднених із регулюванням частки в статутному капіталі механізмів. Як зазначає О. Виговський, використання таких інститутів продиктоване необхідністю віднайдення юридично-технічного інструменту, який би полегшив та легалізував обіг певного комплексу втілених у ньому прав [10, с. 95]. При цьому, згідно із усталеною в доктрині концепцією, про виникнення якихось якісно нових об'єктів цивільних правовідносин не йдеться, незважаючи на наявність істотних особливостей таких бездокументарних цінних паперів [11, с. 32].

Подібного роду практика характерна для держав-членів ЄС, які порівняно нещодавно оновили своє законодавство. Наприклад, згідно із § 2 ст. 152 Кодексу торговельних товариств Республіки Польща статутний капітал ТОВ є розділений на частки рівної або нерівної номінальної вартості, яка не може бути менша, ніж 50 злотих [12]. Згідно із Законом Чехії «Про комерційні корпорації» при створенні ТОВ засновник сплачує номінальну суму вкладу, яка є лише частиною його вкладень до товариства.

Як бачимо, застосовується механізм номінальної вартості частки, що перманентно характерний для акцій в АТ. Специфічним для вітчизняного сприйняття є передбачена законодавчо в Республіці Чехія можливість встановлення відмінності розміру прав учасника від розміру його частки (наприклад, розмір частини прибутку або ж голосів на загальних зборах може відрізнятися від розміру частки). Такі положення нагадують за своєю суттю запровадження різного класу часток в ТОВ, подібно до звичайних та привілейованих акцій в АТ.

Однак, потрібно підкреслити, що схожість регламентації АТ та ТОВ однозначно не може бути передумовою про їх тотожність. Ці дві організаційно-правові форми є відшліфовані доктриною та практикою і основою їх відмінності є те, що АТ є емітентом акцій, відповідно, корпоративні права учасників АТ посвідчуються акціями.

1. *Гражданское право : в 4 т. Т. 1 : Общая часть : учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлению «Юриспруденция» и по специальности «Юриспруденция» / [Ем В. С. и др.] ; отв. ред. Е. А. Суханов. 3-е изд., перераб и доп. М. : Волтерс Клувер, 2006. 720 с.*
2. *Бакишинская В. Ю. К вопросу об организационных формах акционерных обществ, или Зачем акционерным обществам «закрытость»? Закон. 2006. Сентябрь. С. 9–37.*
3. *Цепов Г. В. Закрытые акционерные общества: право на жизнь. Закон. 2006. Сентябрь. С. 41–47.*
4. *Денисенко К. В. Корпоративні майнові відносини закритих акціонерних товариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2010. 20 с.*
5. *Щербина О. В. Правове становище акціонерів за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2000. 15 с.*
6. *Швиденко О. С. Акція як об'єкт права власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2006. 20 с.*
7. *Ладлер М. Акціонерне товариство за законодавством Австрійської Республіки. Корпоративне право Австрії та України : монографія / Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Вікторія Робертсон [та ін.] ; за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2015. С. 55–66.*

8. *Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення : монографія. К., Атіка, 2003. 352 с.*
9. *Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : монографія. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 328 с.*
10. *Виговський О. Бездокументарні цінні папери в системі об'єктів цивільних прав. Право України. 2010. № 12. С. 95–99.*
11. *Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : монографія. Х., 2006. 544 с.*
12. *Kodeks spółek handlowych. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. // Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037 URL : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=W DU20000941037> (дата звернення 11.08.2016).*

Зозуляк О.І.

*докторка юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри цивільного права
Навчально-наукового Юридичного
інституту Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*

ДИСТАНЦІЙНЕ ПРОВЕДЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ АКЦІОНЕРІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Діджиталізація економіки в Україні, дистанційність багатьох процесів, що відбуваються у діяльності вітчизняних корпорацій обумовлюють потребу якісного правового регулювання механізмів управління ними з використанням електронних технологій.

Розвиток новітнього національного корпоративного законодавства з пріоритетністю інструментарію дистанційного управління є абсолютно об'єктивним, обумовлений як вимогами ЄС, сприйняттям українських юридичних осіб корпоративного типу як надійних партнерів, так і здатністю бізнесу функціонувати в

умовах умовах карантинних обмежень під час боротьби з пандемією COVID-19.

Серед дистанційного інструментарію управління акціонерним товариством особливе місце належить електронному формату проведення загальних зборів акціонерів.

Окреслена форма роботи загальних зборів акціонерів протягом тривалого періоду часу успішно реалізується в країнах ЄС згідно Директиви 2007/36/ЄС. Особливий науковий інтерес становить ст. 8 Директиви, якою регламентовано участь у загальних зборах через використання електронних засобів.

Так, в рамках зазначеної Директиви визначено форми застосування електронних засобів (трансляція загальних зборів наживо, двосторонній зв'язок у режимі реального часу); встановлено обмеження щодо застосування електронних засобів; окреслено гарантії встановлення особистості акціонера; забезпечено безпеку електронного зв'язку.

У той же час чинний ЗУ «Про акціонерні товариства» не містить жодної норми, яка була б присвячена особливостям проведення загальних зборів акціонерів через засоби електронного зв'язку. Водночас Верховна Рада України прийняла в першому читанні проект закону «Про акціонерні товариства» (законопроект № 2493 від 25.11.2019 р.), який закріплює та досить детально регламентує досліджувану процедуру проведення загальних зборів акціонерів.

Як вказується у пояснювальній записці законопроекту, він направлений на вдосконалення та подальшу гармонізацію законодавства про компанії, зокрема шляхом запровадження механізму проведення загальних зборів із застосуванням електронного голосування.

Наведене вище деталізується у ч. 2 ст. 36 Законопроекту, де вказується, що загальні збори можуть проводитись шляхом очного голосування (очні загальні збори) або шляхом електронного голосування (електронні загальні збори). При цьому, як випливає із ч. 7 ст. 50 законопроекту при проведенні очних загальних зборів, акціонер має право брати участь дистанційно через авторизовану електронну систему.

В інших статтях законопроекту деталізовано процедуру проведення електронних загальних зборів. Так, зокрема, йдеться про те, що в такому разі застосовуватиметься спеціальна автоматизована електронна система - програмно-технічний комплекс Центрального депозитарію цінних паперів, авторизований НКЦПФР (п. 2 ч. 1 ст. 2 проєкту № 2493). Саме з його допомогою здійснюватиметься ідентифікація та реєстрація власників цінних паперів або ж їхніх представників для участі в загальних зборах, отримання документів, голосування та участь в обговоренні, підбиття підсумків голосування, а також реалізацію інших завдань, які визначені у законодавстві.

Відносини щодо використання авторизованої електронної системи врегульовуються на підставі договору, який акціонери укладають з Центральним депозитарієм цінних паперів (ч. 3 ст. 42 проєкту № 2493).

Ст. 48 проєкту № 2493 врегулює відносини представництва акціонера на загальних зборах. Нововведенням, яке викликає значний інтерес та є не до кінця зрозумілим в реалізації є те, що представником акціонера на загальних зборах у разі дистанційної участі може виступати депозитарна установа, яка обслуговує рахунок у цінних паперах такого акціонера за умови, якщо це передбачено договором між ними. У такому випадку депозитарна установа є представником акціонера відповідно до письмово оформленого волевиявлення щодо голосування з питань порядку денного та несе відповідальність за достовірність передання інформації про таке волевиявлення.

Як відзначають аналітики, наразі не визначено конкретних випадків, коли представником акціонера буде саме депозитарна установа, яка обслуговує рахунок у цінних паперах, відкритим залишається питання щодо форми та змісту документа, що підтверджуватиме повноваження представника [1].

В рамках Законопроєкту регламентовано також процедуру ідентифікації та реєстрації акціонерів. Так, згідно п. 1 ч. 3 статті 49 законопроекту ідентифікація акціонера в авторизованій електронній системі здійснюється за допомогою кваліфікованого електронного цифрового підпису та/або інших засобів електронної ідентифікації, що відповідають вимогам, визначеним НКЦПФР.

А у відповідності з ч. 6 ст. 49 законопроекту реєстрація акціонерів (їх представників) проводиться із використанням авторизованої електронної системи в порядку, передбаченому НКЦПФР.

Окремими статтями Законопроекту регламентовано процедуру голосування. Так, голосування з питань порядку денного загальних зборів, що проводяться у електронній формі, здійснюється акціонерами (їх представниками) шляхом заповнення бюлетеню для голосування через авторизовану електронну систему протягом строку, встановленого особою, яка скликає загальні збори (ч. 7 ст. 51 законопроекту). При цьому бюлетень для голосування на електронних загальних зборах засвідчується за допомогою кваліфікованого електронного цифрового підпису акціонера (його представника) та/або інших засобів електронної ідентифікації, що відповідають вимогам, визначеним НКЦПФР (абз. 3 ч. 5 ст. 52 законопроекту).

Аналіз наведених положень законопроекту дозволяє стверджувати, що загалом процедура проведення електронних загальних зборів прописана на належному рівні, детальніше підзаконне регулювання щодо проведення електронних загальних зборів повинна розробити й затвердити НКЦПФР. Такий досвід в Комісії уже є, адже на період карантинних обмежень під час боротьби з пандемією COVID-19 рішенням НКЦПФР від 16 квітня 2020 р. № 196 затверджено Тимчасовий порядок скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду.

Цей підзаконний нормативно-правовий акт, яким регламентовано проведення дистанційних загальних зборів учасників (акціонерів) окремих корпорацій, може стати основою для розробки НКЦПФР основного порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів акціонерних товариств та використання авторизованої електронної системи.

Підсумовуючи усе вищезазначене, Законопроект № 2493 варто оцінити позитивно, як такий, що відповідає міжнародним стандартам правового регулювання у сфері дистанційного проведення загальних зборів корпораціями та зможе спростити процес корпоративного управління в акціонерних товариствах.

І. Дзявун Ю. Новинки для АТ: е-голосування, невиконавчі директори та сторонні радники. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://zib.com.ua/ua/143226novinki_dlya_at_elektronne_golosuvannya_nevikonavchi_direkto.html

Kostruba A.V.

*Doctor of law, Professor of the Department
of Civil Law, Educational and Scientific Law
Institute State institution of higher education
«Precarpathian National University named after
Vasyl Stefanyk»*

THEORETICAL ASPECTS OF CIVIL LIABILITY OF OFFICERS OF BODY CORPORATE MANAGEMENT

The legal personality of a legal entity is embodied in the activities of its management bodies, the purpose of which is to strive to achieve the results of business activities and meet other interests of the legal entity, its participants (founders). However, in the process of interaction between the management bodies of a legal entity, situations arise when the participants in such interaction pursue different or mutually exclusive goals, which is due to the polar desire to secure corporate interests, which leads to a corporate conflict.

According to Yu. V. Zhornokuy, under the conditions of non-transparency of the majority of domestic joint-stock companies, their main advantages are implemented through current management and decision-making, largely through shadow schemes involving officials of the corporate governance body. Under such circumstances, it is easy to underestimate the profit or even harm the legal entity. Therefore, for a shareholder who has received the appropriate corporate rights, but does not have a real opportunity not only to influence, but also to control management decisions, investments are risky.

At the turn of the XX - XXI centuries, the legislation of Eastern European countries has increased the trend towards convergence of the national legal system with the legal systems of other countries. An important factor in effective cooperation in the international

economic sphere is an effective mechanism for protecting participants in corporate legal relations, which is achieved by introducing stable global legal practices into the national legislative space.

One of these is the construction of the legal liability of officials of the corporate governance body for the harm caused by their actions in the relevant area.

In Ukraine, the regulatory implementation of this legal structure is associated with the spread of threats to the stability of the banking system, such as the implementation of risky operations by banks (excessive lending to persons associated with the bank).

The study of this institution requires terminological certainty of the concept of corporate governance, which has more economic content than legal. Moving in this direction, it should be recognized that its formula is that the subject of such management is the one who ensures the legal personality of the legal entity, which is revealed in its known features.

Consequently, the corporate governance system consists of the management bodies of the legal entity, which ensure its organizational unity and participation of the legal entity in civil turnover on its own behalf. Such bodies are the Supreme management body - the corporate rule-making body (general meeting of participants (shareholders)) and the executive management body – the management board, the directorate (director).

Today, there are five main models of corporate governance that are based on historical, cultural, and industry-specific factors. (Anglo-American, German, Japanese, Soviet, and post-Soviet). It is considered that these models of corporate governance have a territorial context of financial capital concentration. The development of each of them received not only a theoretical basis, but also a practical scope of its application. Despite this, the principle of building the corporate governance structure of a legal entity remains a factor of their unity.

Due to the differentiated nature of corporate governance and the multidimensional nature of its legal personality, the scope of authority to manage a corporation cannot be concentrated within the authority of a single entity.

This variation in the competence of corporate governance bodies of a legal entity provides for differentiation of the level of legal

responsibility of their subjects. Its criterion is the content of the activities of the relevant body in relation to ensuring the legal personality of a legal entity, through the implementation of such features as the latter's structural unity and participation in civil turnover on its own behalf, which provides for the presence of administrative, economic and organizational and administrative components.

From the above, the scope of legal responsibility includes subjects of corporate governance, whose competence includes the exercise of their executive powers. These are the officials of the executive body of corporate governance of a legal entity.

This logic, in one form or another, is contained in the Law of Ukraine «On joint stock companies», the article 63 of which establishes the responsibility of officials of joint stock company for losses caused to the company by their actions (or inaction), and further in article 89 of the commercial code of Ukraine, establishing responsibility of officials for damages caused by other than joint stock companies acts done with excess or abuse of power, actions, committed in violation of the procedure for their preliminary approval or other decision-making procedure, and so on.

The studied aspect of the issue establishes the general conditions of legal responsibility of corporate governance officials. As of today, the doctrinal definition and normative provision in the legislation is that such conditions are the unity of the subjective and objective elements of the tort, which in our opinion is not justified.

The granting of administrative, economic, organizational and administrative powers to the officials of the corporate governance body of a legal entity to manage it and the property belonging to it forms the fiduciary nature of such relations.

In turn, fiduciary relations between a legal entity, its founders (shareholders) and officials of the relevant corporate governance body form a different legal model of interaction between them. Confidence in the integrity and goodwill of the party with whom the principal is in a relationship based on his trust does not imply that he expects irrational behavior of the attorney.

Because the fiducia between participants of these relations creates higher risks of abuse, it is correct, in our opinion, to establish legal factors of not only reasonable compensation to the injured party,

which is the institute of compensation of harm as such, but also to establish the prevention of abuse, other types of malevolent behavior increased the legal liability of officers of body corporate legal entity management by exception guilt as a condition of responsibility. In this method, the existing disparity in the legal capabilities of participants in the studied trust relationships is balanced, one of which is in a legally weak state.

It should be noted that these ideas of the rights of the weak side are formed in the doctrine of the law in the early twentieth century in the works of J. S. Hambarov. Therefore attempt to justify the existence of «innocent responsibility» and the distribution of limits on corporate relations makes sense and has a clear legal tradition.

In the opinion of Joffe A. S. the obligation to compensate the damage that was caused without fault, has a stimulating effect on such person – mobilizes this person to look for and introduce into the sphere the new funds contributing to if not solve, mitigate or reduce the manifestations of that force majeure. In other words, such a duty is related to influencing the consciousness and will of the person who caused the harm, so it is a responsibility.

Thus, the principle of civil liability regardless of the fault of the delinquent becomes a reasonable balance in ensuring the interests of the legal entity and the implementation of the professional competence of the corporate governance body and its officials.

Thus, the basis of professional competence of an official of the corporate governance body of a legal entity is the objective compliance of its actions and decisions with the business standard. The level of such competence should allow this person not only to prevent them from committing actions or making decisions that may cause harm, but also to predict the possible negative consequences of their own professional activities. In turn, establishing the responsibility of an official, regardless of his guilt, only increases the requirements of care and attention that are imposed on him.

The following conclusions can be seen from the above.

First, the significance of the fault of an official of a corporate governance body is leveled by the obligation of the necessary level of competence, which not only presupposes the predictability of possible negative consequences of this person's activities in the field

of corporate governance, but also requires their prejudice. It is obvious that the responsibility of a person for the occurrence of such negative consequences is the result of professional incompetence, that is, guilt.

Therefore, guilt as a subjective attitude of a person to actions that are committed by it in the field of corporate governance, their consequences are absorbed by the possibility of not only prejudice, but also foreseeing possible negative phenomena due to the proper level of professional competence of the person.

It should be noted that the science of financial management has developed methods for managing financial risks, the main importance of which is the functioning of appropriate mechanisms to minimize their negative consequences, including limited risk concentration, hedging, diversification, risk avoidance, risk distribution, and so on.

Such a characteristic feature of risk as a manifestation of an uneven assessment of this objective phenomenon implies the presence of a level of management qualification and the ability to predict its occurrence and neutralize the negative consequences associated with its identification, assessment, prevention and insurance.

Thus, an important feature of the activity of officials of the corporate governance body of a legal entity is the awareness of accepting the risks of their activities and managing them. In the above case, on the one hand protection of the rights, interests and legitimate expectations of parties to corporate legal relations, including legal entities increases, and on the other hand, to objectivists threshold standards of integrity of civil servants of the corporate governance requirements of their professional competence increase. Through the principle of «innocent (objective) responsibility» of officials of the corporate governance body for harm caused when making and implementing management decisions, the rights, interests, and legitimate expectations are filled with real content.

Under the above conditions, the reason for the release of such an official from responsibility is only a case (causa), that is, a circumstance that the person was not able to foresee by taking appropriate measures of his professional care, which are required of him under specific conditions.

Кочин В.В.

*кандидат юридичних наук, науковий
консультант судді Конституційного Суду
України, завідувач відділу методології
приватноправових досліджень Науково-
дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
НАПрН України*

АДМІНІСТРУВАННЯ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІЙ ІЗ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Законом № 79-ІХ від 12.09.2019 [4] внесено ряд змін до законодавства України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг, що стосувалося у тому числі діяльності недержавних пенсійних фондів, зокрема в частині перенесення регулюючого впливу на них до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Відповідно до мети законопроекту такий підхід спрямований на «створення дієвого механізму державного регулювання та нагляду... сприятимуть активізації розвитку ринків небанківських фінансових послуг» [3].

Окремі зміни стосувалися правового регулювання статусу адміністратора недержавних фінансових послуг. Так, Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» було доповнено ст. 18-1, якою визначено діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів – професійна діяльність учасника фондового ринку – адміністратора недержавного пенсійного фонду, що провадиться ним за винагороду від свого імені та на підставі відповідного договору з недержавним пенсійним фондом; діяльність

з адміністрування недержавних пенсійних фондів регулюється спеціальним законодавством.

Звертаючись до спеціального законодавства – Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (далі – Закон 1057) – констатуємо, що значна частина державного регулювання щодо адміністрування недержавного пенсійного фонду перебуває доки в межах правового невизначеності.

Так, суб'єктний склад відносин у цій сфері не обмежуються виключно недержавним пенсійним фондом, його засновниками / учасниками та вкладниками. «Внутрішні» відносини (в межах яких додатково діють рада пенсійного фонду, збори засновників) доповнюються «зовнішніми» (договірними) відносинами з адміністратором пенсійного фонду; особою, що здійснює управління активами; зберігачем пенсійного фонду. Більш того, законодавчі вимоги щодо цього кола договірних суб'єктів є досить «жорсткими», що створює складну систему «членсько-корпоративно-договірних» зв'язків, у якій учасник накопичувальної системи пенсійного страхування / учасник недержавного пенсійного забезпечення / учасник пенсійного фонду може просто «заблука-ти».

Відповідно до Закону 1057 адміністратором недержавного пенсійного фонду може бути: 1) професійний адміністратор; 2) одноосібний засновник корпоративного пенсійного фонду, який прийняв рішення про самостійне здійснення адміністрування такого фонду; 3) компанія з управління активами. При цьому такий потенційний адміністратор повинен отримати ліцензію на провадження діяльності в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку (ч. 1 ст. 21).

Маючи «намір провадити» названу вище діяльність (абз. 5 ч. 1 ст. 21 Закону 1057), особа виявляє «бажання здійснювати діяльність» (ч. 1 ст. 27 Закону 1057) та повинна відповідати таким вимогам¹ (оскільки на разі порядку ліцензування немає) (абз. 2–3 ч. 1 ст. 27 Закону 1057):

---

1 Ліцензія на провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів видається юридичній особі - одноосібному засновнику корпоративного пенсійного фонду, яка прийняла рішення про самостійне здійснення адміністрування цього фонду, за умови, що така юридична особа має технічне

- мати сплачений грошовими коштами *статутний капітал* у розмірі не менш як 2,5 мільйона гривень на день подання документів до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку для отримання цієї ліцензії;

- мати *кадри відповідного кваліфікаційного рівня, належне технічне забезпечення та інформаційні системи* для ведення персоналізованого обліку учасників фонду, які відповідають вимогам, установленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Відповідно до ч. 4 ст. 27 Закону 1057 особа, яка отримала ліцензію на провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів, *зобов'язана підтримувати розмір власної капіталу на рівні не меншому, ніж 2,5 мільйона гривень.*

Виникає запитання щодо доцільності формування додаткових договірних відносин з ліцензованою юридичною особою (у випадку з професійним адміністратором – АТ або ТОВ, відповідно до ст. 22 Закону 1057), адже згідно ч. 6 ст. 21 адміністратор зобов'язаний:

- вести персоналізований облік учасників пенсійного фонду відповідно до цього Закону та інших нормативно-правових актів;

- укладати пенсійні контракти від імені пенсійного фонду;

- забезпечувати здійснення пенсійних виплат учасникам фонду у випадках, передбачених законом;

- надавати зберігачу розпорядження щодо перерахування грошових коштів для оплати витрат, що здійснюються за рахунок пенсійних активів відповідно до статті 48 цього Закону;

- *надавати пенсійному фонду агентські та рекламні послуги, пов'язані з його діяльністю;*

- надавати інформацію відповідно до умов договору та цього Закону, а також інших нормативно-правових актів;

- складати відповідно до вимог цього Закону та інших нормативно-правових актів звітність у сфері недержавного пенсійного забезпечення, вести бухгалтерський облік та подавати фінансову

забезпечення та інформаційні системи для ведення персоналізованого обліку учасників фонду та кадри відповідного кваліфікаційного рівня, які відповідають вимогам, установленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (ч. 5 ст. 27).

звітність пенсійного фонду відповідним органам виконавчої влади та раді пенсійного фонду;

- у письмовій формі інформувати учасників накопичувальної системи пенсійного страхування про умови і порядок отримання довічної пенсії за рахунок коштів, облікованих на їх індивідуальних пенсійних рахунках;

- виконувати інші обов'язки у випадках, передбачених законом.

Таким чином, *лише окреме зобов'язання* неприцільне нормальному функціонуванню будь-якої юридичної особи, зокрема йдеться про діяльність виконавчого органу організації. На підтвердження цієї тези звернемося до Директиви (ЄС) 2016/2341 від 14.12.2016 [1], яку відповідно до постанови Уряду від 25.10.2017 № 1106 Україна має імплементувати до 31.12.2023.

Відповідно до загальних вимог управління інституцій професійного пенсійного забезпечення – ІППЗ (ст. 21 Директиви (ЄС) 2016/2341) вимагається:

- створення ефективної системи управління, яка забезпечує надійне та розважливе управління їх діяльністю, включаючи *адекватну та прозору організаційну структуру з чітким розподілом та відповідним розподілом відповідальності та ефективною системою забезпечення передачі інформації*;

- система управління повинна бути пропорційною розміру, характеру, масштабу та складності діяльності ІППЗ;

- письмова політика щодо управління ризиками, внутрішнього аудиту та, за необхідності, актуарних та *підрядних видів діяльності*. Ця письмова політика підлягає попередньому затвердженню *керівним* або наглядовим органом ІППЗ і переглядається щонайменше кожні три роки та адаптується з огляду на будь-які суттєві зміни у відповідній системі чи галузі;

- ефективна система внутрішнього контролю (адміністративні та бухгалтерські процедури, система внутрішнього контролю та відповідні механізми звітності на всіх рівнях);

- розумні заходи для забезпечення безперервності та регулярності у виконанні своєї діяльності, включаючи розробку планів дій на випадок надзвичайних ситуацій;

- ІППЗ повинна мати принаймні двох осіб, які ефективно керують ІППЗ. Держави-члени можуть дозволити лише одній особі ефективно керувати ІППЗ на основі обґрунтованої оцінки, проведеної компетентними органами.

Окремо слід наголосити, що «зовнішні» відносини (аутсорсинг), відповідно до ст. 31 Директиви (ЄС) 2016/2341 не повинні реалізовуватися таким чином, щоб це призвело до:

- a) погіршення якості системи управління відповідною ІППЗ;
- b) надмірно збільшує операційний ризик;
- c) погіршення здатності компетентних органів контролювати дотримання ІППЗ своїх зобов'язань;
- d) підрив постійного та задовільного обслуговування членів та бенефіціарів.

Таким чином, модель адміністрування недержавного пенсійного фонду іншою юридичною особою відповідно до *acquis* ЄС щодо інституцій професійного пенсійного забезпечення є скоріше винятком, а ніж правилом. У наступному існує нагальна потреба як у розробці ліцензійних умов та вимог до учасників відносин з недержавного пенсійного забезпечення, а також виваженого підходу о імплементації європейських стандартів щодо корпоративного управління недержавними пенсійними фондами, фактично оптимізуючи модель членських та договірних відносин. Нині вже включено до порядку денного парламенту відповідний законопроект [2], однак існує великий сумнів у тому чи стане він новим етапом у реформуванні досліджуваних відносин.

1. *Directive (EU) 2016/2341 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2016 on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision (IORPs)*. URL: <https://goo.su/2KqB> (дата звернення: 09.10.2020).
2. *Законопроект 3058 від 11.02.2020*. URL: <https://goo.su/2kqf> (дата звернення: 09.10.2020).
3. *Законопроект № 1069-2 від 06.09.2019*. URL: <https://goo.su/2kPR> (дата звернення: 09.10.2020).
4. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 44. С. 277.*

Кравець В.І.

*аспірантка кафедри судочинства
Навчально-наукового юридичного
інституту ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя
Стефаника»*

РОЛЬ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ В АКЦІОНЕРНОМУ ТОВАРИСТВІ

Наглядова рада - ефективний інструмент в корпоративному управлінні акціонерного товариства (далі- АТ), ланка, від якої залежать взаємини між акціонерами, захист їх прав та прийняття стратегічних рішень у товаристві.

Зміна кола її повноважень відбулась з прийняттям у 2008 році Закону України «Про акціонерні товариства» (далі- Закон), яким збільшено можливість наглядової ради, як органу управління, брати участь у процесах товариства, зокрема: організація загальних зборів, виплата дивідендів, укладання різних видів правочинів, випуск емісійних цінних паперів та інше. Також, визначено питання, які належать до виключної компетенції наглядової ради, інакше кажучи, питання, які не можуть бути передані іншим органам товариства [1].

У зв'язку з прийняттям вищезгаданого Закону, затвердження частини ключових рішень та планування розвитку товариства перейшли з виконавчого органу до наглядових рад. Таким чином, змінилась роль наглядових рад, які отримали контрольно-наглядові функції.

Важлива особливість німецької моделі - закріплення за наглядовою радою тільки функцій контролю. Наглядова рада, на відміну від ради директорів американських корпорацій, не займається багатьма питаннями бізнес Варто згадати, серед нормативно-правових актів українського законодавства Принципи корпоративного управління, затвержені рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.07.2014 № 955, які мають рекомендаційний характер та адаптовані до правил та рекомендацій Європейського союзу. У відповідності з Принци-

пами - наглядова рада забезпечує стратегічне керівництво діяльністю товариства, контроль за діяльністю виконавчого органу та захист прав усіх акціонерів [2].

На сьогоднішній день Закон визначає, що наглядова рада акціонерного товариства є колегіальним органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства і в межах компетенції, визначеної статутом та цим Законом, здійснює управління акціонерним товариством, а також контролює та регулює діяльність виконавчого органу (ст. 51) [1].

Як зазначає Лаптев В.І., наглядова рада є важливими елементом управління товариством, яка є своєрідним «буфером», посередником між правлінням та акціонерами, представником їхніх інтересів. Великий вплив мають задачі, обов'язки та цілі покладені перед наглядовою радою, так як це впливає на завантаженість, яка буває надмірною. Це часто негативно впливає на досягнення результатів, управління та діяльність товариства загалом [3].

Дану проблему можна вирішити шляхом раціонального використання трудових, інформаційних, фінансових та інших ресурсів, які є передумовою формування ефективного складу та структури наглядової ради.

Враховуючи сучасний розвиток економічних процесів, вважаю, що крім захисту прав акціонерів та контролю за діяльністю виконавчого органу, роль наглядової ради слід змінити, додавши: внутрішній контроль та ефективне управління ризиками в товаристві.

Крім того, невдовзі після затвердження Принципів корпоративного управління, було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів». Цим законом змінено акценти у діяльності наглядової ради, що відповідає ідеям, закладеним у Принципах корпоративного управління. Після прийняття, вищезгаданого закону в Україні почав діяти інститут «незалежних директорів», який врегульований, Законом [4].

Алексеева О.Є. вважає, що співпрацюючи з виконавчим органом наглядова рада визначає вектор розвитку акціонерного товариства та мету діяльності, а згодом здійснює контроль щодо її ефективності. Так, як наглядова рада є контролюючим органом,

за наслідком виконання виконавчим органом своїх обов'язків, здійснює оцінку його діяльності. Також, наглядова рада повинна організувати налагоджену систему внутрішнього контролю, тому повинна бути дієвим та незалежним органом [5].

Тому, до складу наглядової ради, повинні входити професіонали та досвідчені члени, які не мають ніяких зв'язків із АТ. Враховуючи це, вважаємо, що для належного функціонування наглядової ради, необхідно у статуті прописати вимоги до члена наглядової ради, щодо освіти, обізнаність в сфері економіки та бухгалтерського обліку.

Важливу роль у діяльності АТ відіграють спеціальні органи – комітети, метою яких є детальне опрацювання питань корпоративного управління.

Одним із підходів з удосконалення роботи наглядової ради як органу, який здійснює загальне керівництво діяльністю АТ, є створення у її рамках спеціальних органів – комітетів, метою діяльності яких є більш детальне вивчення важливих питань перед винесенням їх на розгляд наглядової ради і підготовка рекомендацій для прийняття за ними рішень. Отже, комітети можуть передати наглядовій раді деякі повноваження.

Е.Н. Коренев доводить, що функції наглядової ради обмежуються спостереженням. Він рекомендує для покращення ситуації впровадження системи комітетів Наглядової ради, серед яких можуть бути Комітет зі стратегії і політики, Комітет з планування і бюджетування, Комітет з прав акціонерів і розкриттю інформації, Комітет з винагород і призначення членів Правління, Комітет з аудиту і дотримання законодавства [6, с.124].

Однак, ми вважаємо, що наявність великої кількості комітетів, не є гарантією ефективного функціонування наглядової ради. Вищезазначені функції комітетів, можна розподілити між основними наявними комітетами.

Порівняльний аналіз наглядової ради, який провела Сушко Є.О, демонструє нам, що наглядова рада в Китаї, на відміну від наглядової ради в Німеччині і Україні, не відповідає за важливі капіталовкладення АТ. По суті в Китаї функцією наглядової ради акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю є вну-

трішній контроль ради директорів без участі у важливих процесах прийняття рішень.

У Китаї наглядова рада не має права призначати і звільняти директорів і керівників, а тому ефективність спостереження і контролю за діяльністю виконавчого органу компанії є низькою.

Формування і діяльність наглядової ради - ключовий інструмент внутрішнього корпоративного управління в компанії. Наглядова рада поєднує в собі контрольньо-моніторингові та стратегічні функції. Наглядова рада здійснює стратегічне управління суспільством, визначає основні принципи і підходи до організації в суспільстві системи управління ризиками та внутрішнього контролю, контролює діяльність виконавчих органів товариства, а також реалізує інші ключові функції. Без ефективної роботи наглядової ради, вона завдає шкоди діяльності компанії і несе додаткові тільки витрати.

Враховуючи вищезазначене, роль наглядової ради у системі органів корпоративного управління відіграє неабияку роль при належному налагодженні всіх елементів наглядової ради. Формування ефективної та функціональної наглядової ради дозволить об'єктивно оцінювати товариство та підвищити довіру інвесторів.

1. *Про акціонерні товариства: Закон України № 514-VI від 17 вересня 2008 року.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>
2. *Про затвердження Принципів корпоративного управління: / Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 955 від 22 липня 2014 року // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14#Text>*
3. *Лаптев В. І. Дослідження системи органів управління акціонерного товариства / Проблеми економіки. 2012. № 1. с. 55—59.*
4. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів : Закон України № 289VIII від 07.04.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289-19#Text>*
5. *Алексева О.С. Члени наглядової ради акціонерного товариства: особливості взаємовідносин із акціонерним товариством / Форум права. 2012. № 2. С. 23-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_5*
6. *Коренев Е.Н. Вплив внутрішньої організації управління на позицію корпорації на фондовому ринку / Культура народів Причорномор'я. 2005. №59. С. 123-124.*

7. Сушко Е. А. *Наблюдательный совет акционерного общества в Германии, Китае, Украине: сравнительный анализ / Закон и право. 2013. № 2. С. 62-66. URL: http://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2013_190.pdf*

Надьон В.В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ОЗНАКИ СПЕЦІАЛЬНИХ АБО ЕКСКЛЮЗИВНИХ ПРАВ У РОЗУМІННІ ЗАКОМУ УКРАЇНИ «ПРО ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ» ДО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА (ЯК ЗАМОВНИКА)

У Законі України «Про публічні закупівлі» сформульовано визначення спеціальних або ексклюзивних прав, а саме наявність спеціальних або ексклюзивних прав – прав, наданих у межах повноважень органом державної влади або органом місцевого самоврядування на підставі будь-якого нормативно-правового акта та/або акта індивідуальної дії, що обмежують провадження діяльності у сферах, визначених цим Законом, однією чи кількома особами, що істотно впливає на здатність інших осіб провадити діяльність у зазначених сферах.

Проаналізуємо це положення по частинах.

Щодо першої частини як акту індивідуальної дії питань не виникає; відносно другої частини виникає питання саме щодо обмеження. Якщо суб'єкт отримав ліцензію (дозвіл) на здійснення певного виду господарської діяльності, то чому ця діяльність буде вважатися обмеженою і чому вона буде істотно впливати на здатність інших осіб провадити діяльність у зазначених сферах? Відповідно до ч. 2 ст. 14 Господарського кодексу України правові засади ліцензування, патентування певних видів господарської діяльності та квотування визначаються виходячи з конституцій-

ного права кожного на здійснення підприємницької діяльності, не забороненої законом, а також принципів господарювання, встановлених у статті 6 цього Кодексу. Серед цих принципів – забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; захист національного товаровиробника; заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини. А, наприклад, у статті 6 Законі України «Про теплопостачання» визначено принципи державної політики у сфері теплопостачання. Серед них – сприяння розвитку конкурентних відносин на ринку теплової енергії. Відповідно до ст. 15 цього Закону, засадами державного регулювання діяльності у сфері теплопостачання є запобігання монополізації та створення умов для розвитку конкурентних відносин у сфері теплопостачання.

Згідно з п. 9 ч. 3 ст. 3 Закону України «Про національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» із основних завдань Регулятора є сприяння розвитку конкуренції на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг. У ч. 1 ст. 20 Закону визначено, що Регулятор здійснює моніторинг функціонування ринків у сферах енергетики та комунальних послуг, який забезпечується шляхом проведення аналізу та оцінки, зокрема: рівня прозорості та конкуренції на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг.

У визначених Законах нічого не сказано щодо обмеження провадження діяльності, а навпаки визначено про можливість здійснення діяльності.

У Листі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України від 04.06.2020 р. № 3304-04/34929-06 зазначено, що конкретні критерії для визначення наявності спеціальних або ексклюзивних прав в контексті Закону можна

сформулювати на підставі таких міркувань, які побудовані на логіці «від зворотного», тобто, через розуміння випадків, коли спеціальне/ексклюзивне право не виникає. Отже, спеціальне/ексклюзивне право не виникає у разі якщо особи володіють такими правами не на підставі будь-якого нормативно-правового акта та/або акта індивідуальної дії органів державної влади або органом місцевого самоврядування; особи володіють такими правами, однак такі права не обмежують провадження діяльності у сферах, визначених цим Законом, однією чи кількома особами, що істотно впливає на здатність інших осіб проводити діяльність у зазначених сферах; особи отримала такі права за результатами конкурсів (тендерів, процедур закупівель), інформація про проведення яких разом з критеріями відбору попередньо оприлюднювалися та була наявна у публічному доступі, можливість участі у таких конкурсах (тендерах, процедурах закупівель) не була обмежена та якщо надання таких прав здійснювалося на основі об'єктивних критеріїв.

Відповідно до пунктів 1 та 2 преамбули Міжінституційної угоди між Європейським парламентом, Радою ЄС та Комісією ЄС щодо загальних настанов, спрямованих на забезпечення якості проектування законодавства Співтовариства від 22 грудня 1998 року (1999/С 73/01), серед загальних принципів нормопроекування, що містяться в згаданій Міжінституційній угоді, вказується, що проекти актів законодавства ЄС мають викладатись ясно, просто та чітко. При цьому проекти актів мають викладатись у термінах та синтаксичних структурах з урахуванням багатомовної природи законодавства ЄС; поняття чи термінологія, специфічна для будь-якої національної правової системи мають застосовуватись обережно. Термінологія, що використовується в певному акті, має бути стійкою, єдиною, як в межах такого акта, так і в усьому масиві вже чинних актів, особливо тих, що стосуються однієї сфери регулювання. Ідентичні поняття мають бути виражені однакови-ми термінами, наскільки це можливо, без відхилення від їх значення у звичайній, юридичній чи технічній мові. Відповідно до пункту 14 Міжінституційної угоди, якщо терміни, що використовуються в акті не є однозначними, вони мають бути визначені разом в одній статті на початку нормативного акта.

Таким чином, у Законі України «Про публічні закупівлі» не чітко визначено нові для національного законодавства категорії спеціальних або ексклюзивних прав. Зрозуміло, що право здатне встановлювати певні орієнтири лише у тому випадку, коли воно саме є ясным і зрозумілим.

Правова визначеність – загальноправовий принцип, відповідно до якого формулювання правових норм є доступним і зрозумілим для пересічної особи настільки, що вона може прогнозувати правові наслідки своєї поведінки.

Власне бачення правової визначеності Конституційний Суд України сформулював у Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 у справі про постійне користування земельними ділянками, в якому зазначається, що «із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини). Цим Конституційний Суд України наголосив, що невизначеність, нечіткість правової норми призводить до її неоднакового розуміння та тлумачення, що в практичній площині призводить до різного застосування.

Доводячи визначену позицію, слід звернутися до практики ЄС. Питанню спеціальних/виключних прав приділено увагу в Директиві ЄС. В частині 3 статті 4 Директиви 2014/25/ЄС (на відміну від українського законодавства) чітко вказано, що метою надання «спеціального або ексклюзивного права» є намір обмежити однією або кількома організаціями кількість тих, що можуть здійснювати види діяльності у комунальній сфері».

Відповідно до аналізу положень Директиви ЄС, спеціальні та ексклюзивні права існують там, де необхідний дозвіл, зокрема ліцензія, для здійснення певного виду діяльності. Слід відмітити, що навіть у європейській практиці не завжди однозначно вирішується питання щодо спеціальних або ексклюзивних прав. Так, з моменту прийняття першої Директиви з державних закупівель у комунальному секторі економіки поступова лібералізація відповідних ринків, як на рівні ЄС, так і на національному (наприклад,

щодо виробництва та постачання електроенергії та газу, надання поштових послуг тощо), значною мірою вплинуло на концепцію спеціальних/ексклюзивних прав. Наразі, у країнах-членах ЄС надання відповідного дозволу органом державної влади або місцевого самоврядування для здійснення певного виду діяльності не обов'язково становить спеціальні та ексклюзивні права. Відповідно до висновку зробленого Європейською комісією, важливо аналізувати окремо у кожному випадку, чи має суб'єкт господарювання спеціальні або ексклюзивні права або ні [1].

Важливою для розуміння поняття «ексклюзивних прав» також є думка Європейської Комісії відповідно до статті 15 (1) Регламенту Ради 1/2003 від 16 грудня 2002 року про імплементацію встановлених правил щодо конкуренції в статтях 81 та 82 Договору про ЄС та відповідно до статті 10 Договору про ЄС [2]. У пункті 16 цього документу Європейська Комісія вказала, що «спеціальні або ексклюзивні права у значенні статті 86 (1) ЄС можуть бути надані на цій національній території або лише її частині. Виключні права існують там, де монополія була надана державою суб'єкту господарювання на конкретний економічний характер діяльності на ексклюзивній основі».

Визначення поняття виключних та спеціальних прав міститься в додатку XXIII до Глави 10 «Глосарій термінів» Угоди про асоціацію [3]: (e) виключні права – це права, які надаються державою-членом певному підприємству будь-яким законодавчим, регуляторним чи адміністративним актом, що забезпечує йому право надавати послугу чи здійснювати діяльність у межах певної географічної одиниці; (f) спеціальні права – це права, надані державою-членом обмеженій кількості підприємств, які в межах певної географічної території та в інший спосіб, ніж обумовлено об'єктивними, пропорційними та недискримінаційними критеріями:

– обмежують до двох чи більше кількість таких підприємств, яким дозволяється надавати послугу чи здійснювати діяльність, або

– визначають декілька конкуруючих підприємств, яким дозволяється надавати послуги чи здійснювати діяльність, або

– надають будь-якому підприємству або підприємствам будь-які правові чи регуляторні переваги, які істотно впливають на здатність будь-якого іншого підприємства надавати таку ж послугу або здійснювати таку ж діяльність у межах тієї ж географічної одиниці за практично однакових умов.

Таким чином, щоб дана ознака почала працювати потрібно чітко прописати визначення цих прав, а саме, що таке наявність спеціального права, а що таке наявність ексклюзивного права, а також з якого моменту у сторін виникають ці права, тільки тоді можна стверджувати про наявність чи відсутність визначеної ознаки.

1. *Explanatory note – Utilities Directive. Definition of exclusive or special rights.*
2. *Opinion of the European Commission pursuant to Article 15(1) of Council Regulation 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the EC Treaty and pursuant to Article 10 of the EC Treaty Vilnius District Court, Case No 2-1068-52/05. URL: https://ec.europa.eu/competition/court/kaunas_municipality_opinion_en.pdf*
3. *Угода про асоціацію. URL: http://www.europarl.europa.eu/RegistreWeb/search/simple.htm?language=EN&reference=COM_COM%282013%290290.*

аспірант кафедри судочинства Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

МОДЕЛІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Правове регулювання відносин пов'язаних із корпоративним управлінням акціонерним товариством (далі – АТ) в Україні зароджувалося та розвивалося під впливом законодавства західних країн.

На думку більшості вітчизняних науковців, модель корпоративного управління АТ, яку закріплено діючим Законом України «Про акціонерні товариства» № 514-VI є змішаною, однак тяжіє до моделі, яку в науці прийнято називати «німецькою» (зустрічаються назви «континентальна», «західноєвропейська») [1, с. 61; 2, с. 20].

Але 16 червня 2020 року Верховною Радою України у першому читанні прийнято проект Закону України «Про акціонерні товариства» № 2493 (далі – законопроект № 2493), яким запропоновано відійти від єдиної моделі корпоративного управління та надати акціонерам право обирати та в окремих випадках змінювати структуру органів управління АТ.

Можливість внесення змін до чинного законодавства у цій сфері дає нам поштовх для переосмислення існуючої моделі корпоративного управління, надання їй нової оцінки у порівнянні з можливими змінами, віднайдення переваг та недоліків нових підходів правового регулювання у цій сфері, порівняння перспективних вітчизняних моделей корпоративного управління з моделями інших країн Європи, зокрема Німеччини.

Однією з основних рис, які характеризують як «німецьку» так і діючу вітчизняну модель корпоративного управління є чітке

розмежування контрольних і виконавчих функцій між органами управління.

Водночас порівняльний аналіз дає змогу стверджувати про наявність і суттєвих відмінностей в закріплених моделях корпоративного управління.

Серед особливостей німецького закону про акціонерні товариства (Aktiengesetz) можна відзначити: наявність чітко визначеної мінімальної (три особи) та максимальної (залежить від розміру статутного капіталу корпорації) кількості членів наглядової ради (§95); можливість в окремих випадках формування наглядової ради за рішенням суду (§97); наявність специфічних критеріїв для кандидатів у члени наглядової ради (§100) та інші [3].

В свою чергу проектом Закону України «Про акціонерні товариства» № 2493 від 25.11.2019 року пропонується дві альтернативних моделі управління акціонерним товариством: однорівнева та дворівнева.

Слід зауважити, що сам підхід до визначення поняття «однорівнева структура» у запропонованому законопроекті запозичено з англо-американської моделі корпоративного управління АТ. Це пояснюється тим, що при наявності в цій моделі двох органів – загальних зборів акціонерів та ради директорів, в США тільки останній, як правило, прийнято вважати власне управлінським органом АТ. Тому така модель дістала назву «однорівневої» [4, с. 98].

В той же час частина 2 статті 4 законопроекту № 2493 відносить до органів управління АТ з однорівневою структурою як раду директорів так і загальні збори.

Дворівнева структура управління АТ відповідно до частини 3 статті 4 вищевказаного проекту Закону України «Про акціонерні товариства» передбачає три органи управління: загальні збори, наглядовий орган і виконавчий орган.

Основна відмінність однорівневої та дворівневої структури управління АТ згідно законопроекту № 2493 полягає в розподілі функцій управління та контролю між органами АТ. В першому випадку основні функції управління та контролю зосереджені в руках єдиного колегіального органу – ради директорів. При дворівневій структурі функція безпосереднього управління поточ-

ною діяльністю АТ здійснюється виконавчим органом (одноосібним або колегіальним), а функцію контролю виконує наглядовий орган [5].

З огляду на це, законопроект № 2493, на відміну від діючого Закону України «Про акціонерні товариства», закріплює право вибору засновників АТ між «англо-американською» та «німецькою» моделями корпоративного управління. Такий підхід до запровадження одно- та дворівневої структури управління АТ використовується і в інших країнах Європи, зокрема Франції [6, с. 125].

Важливим елементом правового регулювання в даному випадку є спроможність зміни структури управління АТ з дворівневої на дворівневу і навпаки. Таку можливість передбачено частиною 5 статті 4 законопроекту, однак з певними обмеженнями. Зокрема, однорівнева структура управління не може бути запроваджена у акціонерних товариствах, які є підприємствами, що становлять *суспільний інтерес*.

Вказаний принцип діє і в зворотньому порядку – акціонерне товариство, яке було створено із дворівневою структурою управління має право прийняти рішення про перехід до однорівневої структури управління, крім випадку, якщо таке підприємство становить *суспільний інтерес*.

На наш погляд, використання в нормативно-правових актах таких оціночних понять як «суспільний інтерес» свідчить про недосконалість юридичної техніки ініціаторів законопроекту. Більш доцільним було б зафіксувати мінімальний розмір статутного капіталу, починаючи з якого акціонерне товариство може створюватися виключно з дворівневою структурою. Крім того, видається можливим закріпити обов'язковість дворівневої структури управління для акціонерних товариств в стратегічно важливих галузях економіки України.

В свою чергу АТ з однорівневою структурою, згідно законопроекту, без обмежень може змінити структуру управління на дворівневу. Невизначеною залишається можливість зміни структури управління АТ, якщо останнє *було створено* з однорівневою структурою управління без ознаки «суспільного інтересу», після цього змінило структуру управління на дворівневу і з часом набу-

ло суспільної ваги. Чи може таке товариство вільно повернутися до однорівневої структури управління? Законопроект № 2493 не містить відповіді на це запитання.

Разом з тим, сама можливість вибору засновників між одно- та дворівневою структурою управління свідчить про розширення змісту конституційного права на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Що стосується ефективності запровадження права на вибір між одно- та дворівневою структурою управління акціонерними товариствами для ведення господарської діяльності окремими суб'єктами господарювання та зростання економічної потужності України в цілому, то обґрунтовану оцінку цьому явищу можна буде надати після набрання законопроектом № 2493 сили закону та застосування його норм на практиці. Наразі це питання залишається відкритим.

1. Румянцев С.А. *Українська модель корпоративного управління: становлення та розвиток*. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2003. 149 с.
2. Баюра Д.О. *Формування систем корпоративного управління на закладах соціальної відповідальності*. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2013. № 10. С. 18-22.
3. Закон ФРН «Про акціонерні корпорації» (Aktengesetz). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/> (дата звернення 04.10.2020)
4. Сыродоева О. Н. *Тенденции развития акционерного права США: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 –гражданское право*. Москва, 1997. 222 с.
5. *Проект Закону України «Про акціонерні товариства» № 2493*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468 (дата звернення 04.10.2020)
6. Скворцова Т.А., Алексеев С.А. *Некоторые вопросы правового статуса акционерных обществ в России. Актуальные научные исследования в современном мире*. 2019. № 3-8 (47). С. 123-127.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА АКЦІЇ

Реалізація прав на акції їх власниками передбачувано стала проблемним питанням у діяльності не лише у системі депозитарного обліку України, а й у судовій практиці починаючи із кінця 2016 року, коли Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку декільком депозитарним установам було анульовано ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку, а саме ліцензії на здійснення депозитарної діяльності. При цьому, зазначені суб'єкти не передали документів щодо системи реєстру власників цінних паперів уповноваженій на зберігання установі - публічному акціонерному товариству «Національний депозитарій України», як цього вимагає глава 3 розділу IV Положення про припинення депозитарною установою провадження професійної діяльності на фондовому ринку - депозитарної діяльності, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 08 квітня 2014 року № 431 [1].

Бездіяльність депозитарних установ, яким було анульовано ліцензії на провадження депозитарної діяльності, стала причиною невизначеності правового статусу певної кількості цінних паперів, що зберігалися у цих установах. Фактично номінальні власники акцій, втративши можливість підтвердження своїх прав на такі цінні папери, змушені були шукати судових та позасудових способів захисту своїх прав.

У такому контексті слід згадати про те, що чинна редакція статті 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [2] визначає поняття «акція», як іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України

та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств. Порядок реалізації прав співвласників акції (акцій) визначається Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств. Згідно з теорією господарського права, акція являє собою нематеріалізований майновий інтерес у майні товариства з економічної точки зору, з правової – обіговий документ (правовий акт встановленої форми), який виражає цей інтерес. Як правовий акт акцію можна визначити в розумінні договору часткової участі акціонера в статутному фонді товариства. Економічним змістом зазначеного договору є умови про дивіденди, про частину виручки від реалізації майна товариства, що припиняється, про ціну акції як вартості права часткової участі. Правовою формою договору є акція [3].

Норма, що міститься у статті 8 Закону України «Про депозитарну систему України» [4], визначає підтвердження прав на цінні папери та прав за цінними паперами, що існують в бездокументарній формі, яким є обліковий запис на рахунку в цінних паперах депонента в депозитарній установі, а якщо права на відповідні цінні папери обліковуються на рахунку в цінних паперах номінального утримувача - обліковий запис на рахунку в цінних паперах власника цінних паперів в обліковій системі номінального утримувача, клієнта номінального утримувача. Такий обліковий запис є також підтвердженням обмежень прав на цінні папери у певний момент часу. Документальним підтвердженням наявності на певний момент часу прав на цінні папери та прав за цінними паперами депонента (у разі зарахування цінних паперів на депозит нотаріуса - відповідного кредитора) є виписка з рахунка в цінних паперах депонента, яка видається депозитарною установою на вимогу депонента або в інших випадках, установлених законодавством та договором про обслуговування рахунка в цінних паперах. Документальним підтвердженням наявності на певний момент часу прав на цінні папери та прав за цінними паперами власника цінних паперів, які обліковуються на рахунку номінального утримувача, є документ, який згідно із законодавством держави реєстрації номінального утримувача або клієнта номінального утримувача підтверджує право власності на цінні

папери та видається номінальним утримувачем або клієнтом номінального утримувача (залежно від місця обліку прав на цінні папери) на вимогу власника цінних паперів на підставі відповідного договору.

Аналіз зазначеної норми свідчить про те, що підтвердження права власності на цінні папери, що існують у бездокументарній формі, безпосередньо пов'язане із діяльністю депозитарних установ.

У випадку ж не лише недобросовісного виконання депозитарними установами своїх обов'язків, а й за інших, можливо об'єктивно незалежних від депозитарної установи, обставин, фактичні власники акцій стають заручниками ситуації, втрачаючи можливість розпоряджатися своєю власністю, акціями, та реалізовувати свої права, у тому числі корпоративні, які ними посвідчуються.

Отже, як зазначалося вище, починаючи з 2016 року зросла кількість звернень до судових органів фактичних власників акцій із речово - правовими позовами про визнання права власності на цінні папери, як способу усунення невизначеності відносин права власності на такі об'єкти. Супутніми та, найбільш проблемними, стали позовні вимоги щодо зобов'язань Центрального депозитарію - Публічного акціонерного товариства «Національний депозитарій України» (далі – ПАТ «НДУ») вчинити необхідні дії для відновлення порушеного права власника акцій. Серед таких вимог зустрічаються наступні: виконати розпорядження нової, визначеної власником акцій депозитарної установи, на переказ на свій рахунок певної кількості акцій у бездокументарній формі або списати з рахунку депозитарної установи, ліцензію якої анульовано, в депозитарії ПАТ «НДУ» та зарахувати на рахунок нової депозитарної установи. Інколи спірним поставало запитання про необхідність зазначення міжнародного ідентифікаційного номеру цінних паперів (код ISIN), номерів відповідних рахунків власника акцій у депозитарних установах чи певних особливостей внесення змін до системи депозитарного обліку (наприклад, здійснення таких операцій без розпорядження депозитарної установи, що втратила ліцензію).

Правова позиція ПАТ «НДУ», відповідача у справах зазначеної категорії, також різнилася у різних справах, навіть за тотожно-

сті формулювань позовних вимог. Зокрема, в справі 910/1744/19 [5] ПАТ «НДУ» заперечував проти задоволення позовних вимог, стверджуючи про обрання позивачем неефективного способу захисту його порушених прав. Звісно, ефективність обраного способу захисту перш за все залежить від можливості виконання рішення суду, у цьому конкретному випадку - Центральним депозитарієм, що лежить у площині наданих законодавством повноважень безпосередньо Центральному депозитарію. У інших справах № 368/1637/17 [6] та 638/7297/17 [7] відповідач ПАТ «НДУ» стверджував, що, станом на час розгляду справи не набув статусу уповноваженого на зберігання документів, баз даних, архівів баз даних депозитарної установи, що припинила свою діяльність за рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про анулювання ліцензії, в тому числі не набув права здійснювати управління рахунком у цінних паперах, який залишився в системі депозитарного обліку, а також не володіє повною інформацією з баз даних, що були наявні у такого депозитарія, оскільки депозитарна установа попри анулювання ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку, не вчинила дії, передбачені пунктом 3 розділу V згаданого вище Положення № 431.

Аналіз судової практики свідчить про наявність ситуації правової невизначеності при обранні фактичними власниками акцій способів захисту порушеного права, що у подальшому може ускладнити виконання судових рішень та відповідно поновлення порушеного права.

Позитивною тенденцією у вирішенні ситуацій із відновлення порушених прав власників акцій стало рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Змін до Положення про провадження депозитарної діяльності» №327 від 13 червня 2019 року [8], яким пункт 1 глави 2 розділу V доповнено новим абзацом про те, що у разі набрання законної сили судовим рішенням, яким визнано право власності особи (осіб) на цінні папери, права на які обліковувались на її рахунку, відкритому депозитарною установою (зберігачем цінних паперів), якщо така депозитарна установа (зберігач цінних паперів) не передала у встановлені законодавством строки документи, бази даних, копії баз даних, архіви баз даних на виконання вимог По-

ложення про припинення депозитарною установою провадження професійної діяльності на фондовому ринку - депозитарної діяльності, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 08 квітня 2014 року № 431, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 квітня 2014 року за № 459/25236 та розпорядження депозитарної установи, на рахунок якої переказуються цінні папери, Центральний депозитарій здійснює відповідну операцію переказу. Тобто із набранням чинності рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку №327 від 13 червня 2019 року ситуація мала б змінитися на краще, але наявні судові спори про зобов'язання Центрального депозитарію вчинити дії із рахунками депозитарних установ і відповідними переказами поряд із визнанням права власності на акції свідчить про протилежне.

В нинішніх умовах економічної нестабільності, з однієї сторони, та тенденцій законодавчого розширення способів використання депозитарної системи у діяльності акціонерних товариств, з іншої, питання гарантій права власності на акції, непорушності та незалежності від зовнішніх факторів, у тому числі обставин обліку та особливостей депозитарної діяльності, набуває особливої актуальності та необхідності подальшого опрацювання, як і питання створення такої системи контролю, яка б унеможливила ситуації, коли фактичний власник цінних паперів позбавляється права користування і цінними паперами і правами, що зумовлені ними.

1. *Положення про припинення депозитарною установою провадження професійної діяльності на фондовому ринку - депозитарної діяльності: рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 08 квітня 2014 року № 431: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0459-14#Text> (дата звернення: 16.10.20).*
2. *Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України 23 лютого 2006 року № 3480-IV: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 16.10.20).*
3. *Щербина В.С. Господарське право України : навч. посібн / В.С. Щербина. – К. : Атіка, 1999. – 336 с.*
4. *Про депозитарну систему України: Закон України 6 липня 2012 року № 5178-VI: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text> (дата звернення: 16.10.20).*

5. Рішення Господарського суду міста Києві від 23 травня 2019 у справі №910/1744/19: URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82036207> (дата звернення: 16.10.20).
6. Рішення Кагарлицького районного суду Київської області від 13 грудня 2017 року у справі №368/1637/17: URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71306539> (дата звернення: 16.10.20).
7. Рішення Держинського районного суду міста Харкова від 06 вересня 2019 року у справі №638/15994/17: URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84172735> (дата звернення: 16.10.20).
8. Про затвердження Змін до Положення про провадження депозитарної діяльності: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 13 червня 2019 року №327: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-19#n122> (дата звернення: 16.10.20).

Пальчук П.М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного, цивільного
та комерційного права Київського
національного торговельно-економічного
університету*

ПРАВОВА ПРИРОДА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА КОРПОРАТИВНИМ ДОГОВОРОМ В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ

Розвиток корпоративних відносин в Україні є досить динамічним та прямо залежить від розвитку економічних відносин і глибини та темпів інтегрування до європейського і світового ринку. Це в свою чергу не могло не вплинути на розвиток законодавства України, що унормовує правовий статус акціонерних товариств. На сьогодні кількісно як учасники господарських відносин домінують товариства з обмеженою відповідальністю, проте за своїм значенням для економіки України вирішальне значення мають акціонерні товариства. Зокрема в цій організаційно-правовій формі створені та функціонують банки, більшість страхових компаній та інші суб'єкти господарювання, діяльність яких для економіки є досить ваговою.

Черговий етап розвитку акціонерних відносин почався одночасно із прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» 17 вересня 2008, який сформував підґрунтя для удосконалення корпоративного управління та забезпечив належний рівень захисту прав та законних інтересів учасників корпоративних відносин [1]. І на сьогодні цілком логічним етапом подальшого розвитку законодавчого регулювання акціонерних відносин є прийняття оновленого законодавчого акту, а саме прийняття у встановленому порядку проекту Закону України «Про акціонерні товариства» (або викладення його в новій редакції), який пройшов перше читання [2]. В цьому проекті Закону України знайшли свій подальший розвиток правові інститути акціонерного права або правові конструкції, які або вже були певною мірою втілені в законодавство України або показали свою ефективність у країнах з високим розвитком економіки.

Зокрема таким правовим інститутом, який знайшов своє закріплення і в чинному Законі України «Про акціонерні товариства» (хоча відповідне поняття не закріплено) і в проекті Закону України «Про акціонерні товариства» є інститут корпоративного договору. Маємо наголосити, що доцільність запровадження в акціонерні відносини корпоративного договору слід пояснити бажанням акціонерів (потенційних акціонерів), інших учасників корпоративних відносин унормувати окремі права та обов'язки, які випливають із права власності на акції, так із прав за акціями. Слід виходити з того, що не всі питання щодо управління акціонерним товариством або порядку погодження окремих моделей поведінки між акціонерами та іншими учасниками корпоративних відносин можуть бути реалізовані шляхом закріплення відповідних положень в статуті або окремих корпоративних актах (локальних нормативно-правових актах).

Наприклад, приймаючи рішення про укладення корпоративного договору його сторони мають можливість певним чином унормувати свою модель поведінки та відповідно формувати положення договору, що відповідає їх інтересам, але не порушує загальних засад чинного законодавства. Така можливість закріплена ст. 6 Цивільного кодексу України, який вказує що сторони договору (в тому числі і корпоративного договору) мають право

врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами, а також сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд [3].

Права природа корпоративного договору була предметом аналізу значного кола фахівців, в тому числі на рівні дисертаційних досліджень [4]. Аналізуючи положення щодо корпоративного договору в товаристві з обмеженою відповідальністю, Л. Сішук вказує, що при аналізі положень Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5] не розкрито сутнісні ознаки корпоративного договору щодо товариства з обмеженою відповідальністю [6, с. 52]. Досліджуючи природу корпоративного договору науковці вказують, що однозначно визначити його правову природу досить є складно. Проте доцільно погодитися із науковцями, які обґрунтовують його цивільно-правову природу [7, с. 105, 107].

Інше питання як його класифікувати. Корпоративний договір як різновид правочину та цивільно-правового зобов'язання має організаційну природу та є безоплатним, зобов'язання виникають між сторонами договірних відносин, які можуть бути акціонерами, а також можуть і не мати такого статусу (наприклад кредитори, треті особи, в тому числі потенційні інвестори).

Отже, щодо корпоративного договору слід вказати на його цивільно-правову природу, організаційний характер та сферу практичного застосування. При цьому, корпоративний договір не може конкурувати із статутом товариства та не є актом корпоративного управління. Сфера його застосування є досить широка, проте ініціатива щодо договірного регулювання моделі відносин щодо корпоративних прав або інших прав, що впливають із володіння корпоративними правами виходить від акціонерів. Проте слід звернути увагу, що ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» і ст. 29 проекту Закону України «Про акціонерні товариства» вказує, що сторонами корпоративного договору можуть бути крім акціонерів також кредитори та треті особи.

Таким чином, права та обов'язки можуть виникати не тільки у акціонерів, а й у кредиторів та третіх осіб. Незважаючи на

те, що корпоративний договір має цивільно-правову природу, організаційний та безоплатний характер, сторони такого договору мають нести відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за ним. Зокрема, ч. 6 ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» вказує, договором між акціонерами можуть передбачатися способи забезпечення виконання зобов'язань, що випливають з такого договору, та заходи цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань. Проект Закону України «Про акціонерні товариства» не містить відповідних положень, проте їх відсутність не може впливати на можливість притягувати до відповідальності особу, яка не виконала або неналежним чином виконала свої договірні зобов'язання.

Розглядаючи корпоративний договір як цивільно-правовий за своєю правовою природою та який регулює відносини за участі акціонерів слід зробити висновок, що особа, чії права були порушені, може здійснювати заходи охорони та захисту своїх порушених або оспорюваних прав. Особа, чії права були порушені може обрати способи захисту своїх прав, які передбачені ст. 16 Цивільного кодексу України, при цьому суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках. Зокрема законодавець передбачає застосування щодо правопорушника санкцій, передбачених ст. 611 Цивільного кодексу України за невиконання або неналежне виконання зобов'язань.

Таким чином, сторони корпоративного договору (акціонер / акціонери, кредитори або треті особи) в разі невиконання зобов'язань можуть передбачити міру можливої майнової (цивільно-правової) відповідальності щодо винної особи за порушення договору або окремих його положень згідно його умов та положень чинного законодавства. Вбачається, що в переважній більшості це буде стягнення неустойки, сплата компенсації або зобов'язання вчинення певної дії винною особою на користь сторони договору (акціонера / акціонерів або інших осіб), яка належним чином виконувала зобов'язання.

1. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення : 03 жовтня 2020 р.).
2. Про акціонерні товариства : проект Закону України «Про акціонерні товариства» розглянутий у першому читанні на засіданні Верховної Ради України 16 червня 2020 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468 (дата звернення : 03 жовтня 2020 р.)
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення : 03 жовтня 2020 р.)
4. Сигидин М.М. Корпоративний договір : дис... канд. юрид. наук. 12.00.03. Івано-Франківськ, 2016. 236 с.
5. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>. (дата звернення 03 жовтня 2020).
6. Сіцук Л. Новели законодавства щодо корпоративного договору. Підприємство, господарство і право. 2018. № 10. С. 49-54.
7. Васильєва В.В. Правова природа корпоративного договору. Приватне право і підприємництво. 2017. Вип. 17. С. 105-108.

Рубан О.О.

кандидат юридичних наук, асистент
кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО СЕКРЕТАРЯ

Частина 2 статті 81 Проекту закону «Про акціонерні товариства» визначає, що корпоративний секретар є посадовою особою, яка відповідає за ефективну поточну взаємодію акціонерного товариства з акціонерами, іншими інвесторами, координацію дій товариства по захисту прав та інтересів акціонерів, підтримку ефективної роботи ради директорів або наглядової ради, а також виконує інші функції, визначені цим Законом, статутом товариства та положенням про корпоративного секретаря.

У публічних компаніях функції корпоративного секретаря також полягають у сприянні виконавчому органу та раді директорів у здійсненні їхніх фідучіарних обов'язків. У приватних компаніях роль корпоративного секретаря тяжіє до юриста, одночасно призначеного відповідальним за звітування і організацію необхідних корпоративних процедур.

Проект № 2493 ЗУ «Про акціонерні товариства», зокрема, передбачає такі зміни у статусі та діяльності корпоративного секретаря: 1) передбачено обов'язковість запровадження посади корпоративного секретаря в акціонерних товариствах з кількістю акціонерів-власників простих акцій понад 1000 осіб; 2) встановлено необхідність укладення з корпоративним секретарем цивільно-правового або трудового договору; 3) введено заборону передачі корпоративним секретарем своїх повноважень іншій особі, причому в разі неможливості здійснення своїх повноважень вони мають тимчасово покладатися на одного із членів наглядової ради за рішенням голови наглядової ради або на іншу особу за рішенням загальних зборів (у разі відсутності в акціонерному товаристві наглядової ради); 4) законопроект передбачає, що корпоративний секретар повинен відповідати вимогам, що встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; 5) встановлено строк обрання корпоративного секретаря (три роки) та можливість неодноразового його переобрання; 6) законопроект передбачив перелік випадків, коли повноваження корпоративного секретаря припиняються достроково без рішення наглядової ради, а також порядок усунення корпоративного секретаря від виконання своїх повноважень.

Із введенням зміни імперативної вимоги до визначення кворуму загальних зборів акціонерів з «не менш як 60%» до «більш ніж 50%» голосуючих акцій товариства (ч.3 ст.41 ЗУ «Про акціонерні товариства») положення, яке раніше дозволяло акціонерам встановлювати у статуті товариства більшу кількість членів наглядової ради, необхідну для визнання її засідань правомочними, було видалено. Отже, цією новелою фактично скасовано можливість акціонерів збільшувати «кворум» для засідань наглядової ради. Основний фокус щодо кворуму було спрямовано на акціонерні товариства з мажоритарною часткою держави. Отже, кор-

поративним секретарям у таких товариствах слід готуватися до відновлення контролю над товариством з боку держави.

Із нововведенням заборони змінювати статутом права акціонерів щодо внесення пропозицій до порядку денного загальних зборів акціонерів та порядку їхнього внесення, корпоративному секретарю доречно проаналізувати ризики визнання статуту товариства таким, що змінює зазначені права акціонерів.

Крім того у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015 № 289-VIII наявна спроба системно вирішити питання відповідальності посадових осіб за порушення фідучіарних обов'язків на законодавчому рівні встановивши перелік дій посадових осіб, які є підставою для відшкодування збитків, спричинених товариству, і введення механізму похідного позову. Відповідно суттєво зростає відповідальність та важливість діяльності корпоративного секретаря.

Щодо негативних моментів, які можуть виникати в роботі корпоративного секретаря, можна зазначити наступне, що по-перше, просліджується залежність корпоративного секретаря від виконавчого органу через оплату праці та факт працевлаштування у товаристві, незважаючи на те, що призначається корпоративний секретар наглядовою радою, а кандидатуру на посаду нерідко шукають представники акціонерів. На практиці це може привести до конфлікту інтересів корпоративного секретаря, який може стати причиною корпоративного конфлікту, адже часто інтереси членів виконавчого органу можуть не співпадати з інтересами акціонерів; по-друге, поєднання функцій корпоративного секретаря з юридичним управлінням товариства може привести до негативних наслідків.

Наразі активно обговорюється можливість виконання функцій корпоративного секретаря зовнішніми радниками, що, з одного боку, створює додатковий ринок для юридичних фірм, а з іншого – надає можливість тим акціонерним товариствам, які ще не запровадили посаду корпоративного секретаря (а таких поки що дуже багато), зробити це у найефективніший спосіб, залучивши для цього професіоналів. Це також може посприяти незалежності корпоративного секретаря та незаангажованості у відносинах

між акціонерами та інвесторами, з одного боку, і менеджментом – з іншого, що знизить ризики або навіть суттєвим чином унеможливить виникнення корпоративних конфліктів у товаристві.

З іншого боку, корпоративний секретар повинен мати бездоганну репутацію, користуватися довірою акціонерів та налагодити ефективну співпрацю з виконавчим органом і попереджувати будь-які непорозуміння між органами управління та акціонерами вже на стадії їхнього виникнення, тобто бути медіатором і конфліктологом. Зрозуміло, що скоріше за все «аутсорсинговий» корпоративний секретар ніколи не зможе бути настільки занурений у внутрішньо корпоративні відносини і настільки користуватися довірою, як штатний працівник.

Безперечно, що реальний вплив зазначених вище змін на роль корпоративного секретаря у товаристві буде оцінений пізніше, коли в Україні сформується відповідна судова практика. Але вже зараз можна зробити висновок, що законодавчі новели у сфері корпоративного управління створюють передумови для підвищення важливості функцій корпоративного секретаря у процесі управління товариством.

Сабодаш Р.Б.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри цивільного права інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

АВТОРИЗОВАНА ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА: ЧИ ПОТРІБНА НАМ МОНОПОЛІЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕПОЗИТАРІЮ?

16 червня 2020 року Верховною Радою України в першому читанні підтримано проєкт Закону України «Про акціонерні товариства», яким пропонується викласти в новій редакції чинний Закон України «Про акціонерні товариства».

Однією із новацій проєкту закону є перехід від реальних загальних зборів до віртуальних та гібридних. Так, відповідно до частини 2 статті 36 проєкту Закону України «Про акціонерні товариства» усі загальні збори можуть проводитись шляхом очного голосування (далі – очні загальні збори) або шляхом електронного голосування (далі – електронні загальні збори). При цьому частина 7 статті 50 проєкту передбачає, що у загальних зборах, що проводяться шляхом очного голосування, акціонер має право брати участь дистанційно через авторизовану електронну систему. У такому випадку акціонеру забезпечується можливість взяти участь в обговоренні з питань порядку денного.

Відтак, особливу увагу до себе привертають положення законодавчого акту, що спрямовані на урегулювання порядку проведення таких зборів шляхом електронного голосування та забезпечення дистанційного голосування на очних загальних зборах.

Частиною першою статті 2 проєкту Закону України «Про акціонерні товариства» запроваджується поняття авторизована електронна система – авторизований Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку програмно-технічний комплекс Центрального депозитарію цінних паперів, що відповідає встановленим нею вимогам, та забезпечує ідентифікацію та реєстрацію власників цінних паперів (їх представників) для участі у загальних зборах власників цінних паперів (далі – загальні збори), отримання документів, з якими власників цінних паперів можуть ознайомитись під час підготовки до загальних зборів, голосування бюлетенем та прийняття участі в обговоренні з питань порядку денного, підбиття підсумків голосування з питань порядку денного загальних зборів, а також реалізацію інших функцій, визначених законодавством.

Авторизована електронна система застосовуватиметься для надсилання повідомлень акціонерам (частина 4 статті 45), ознайомлення з документами, з якими акціонери можуть ознайомитися під час підготовки до загальних зборів (частина 1 статті 46), участі у загальних зборах представника (стаття 48), визначення кворуму (частина 4 статті 38 проєкту), реєстрації акціонерів з їх одночасною ідентифікацією (стаття 49), дистанційної участі в очних загальних зборах (частина 7 статті 50), участі в роботі елек-

тронних загальних зборів (частина 7 статті 51), для підрахунку голосів та складання протоколу про підсумки голосування (статті 53, 54), формування протоколу загальних зборів для загальних зборів, що проводяться шляхом електронного голосування (стаття 55).

Не заперечуючи в цілому проти застосування і активного впровадження можливості дистанційної участі в роботі загальних зборів та підтримуючи впровадження електронних загальних зборів, відзначимо, що пропозиція законодавця про те, що авторизованою електронною системою визнається лише той програмно-технічний комплекс, що розроблений Центральним депозитарієм цінних паперів, є передчасною.

Запровадження монопольного використання програмно-технічного комплексу, що розроблений Центральним депозитарієм, автори законопроекту обґрунтують тим, що саме Національний депозитарій України є єдиною юридичною особою, що здійснює функції центрального депозитарію цінних паперів.

Не спростовуючи вказаного твердження, слід звернути увагу на нерелевантність такого аргумента авторів законопроекту, оскільки надання можливості для виконання функцій авторизованої електронної системи іншим продуктам крім комплексу, що розробляється Центральним депозитарієм, не матиме своїм наслідком зміну статусу Національного депозитарію цінних паперів. Така наша позиція обумовлюється тим, що інформація про акціонерів, зокрема та, що міститься в сформованих НДУ переліках акціонерів, може отримуватись іншими програмно-технічними комплексами через захищені канали зв'язку. Зрештою, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку можуть бути розроблені та впроваджені технічні вимоги до подібних програмних комплексів.

Відзначимо, що більшість функцій авторизованої електронної системи вже сьогодні можуть виконувати програмні комплекси, що створювались спеціально для участі акціонерів у загальних зборах, наприклад, LUMI AGM, GoToMeeting, ShareholderApp, Citrix та інші. Ці та багато інших продуктів можуть бути адаптовані до вимог, що будуть затверджені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Зважаючи на викладене, вважаємо, що пункт 1 частини 1 статті 2 проекту Закону України «Про акціонерні товариства» має бути викладений в такій редакції: «авторизована електронна система – авторизована (-і) Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку програмно-технічний (-і) комплекс (-и), незалежно від апаратно-програмної платформи, яка (-і) відповідає (-ють) іншим встановленим вимогам та забезпечує (-ють) ідентифікацію і автентифікацію акціонерів (їх представників), надсилання їм повідомлень, реєстрацію акціонерів (їх представників) для участі у загальних зборах, отримання документів, з якими акціонери (їх представники) можуть ознайомитись під час підготовки до загальних зборів, голосування бюлетенями та прийняття участі в обговоренні з питань порядку денного, підбиття підсумків голосування з питань порядку денного загальних зборів, а також реалізацію інших функцій, визначених законодавством».

Салей А.

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедри громадянського права
юридического факультета Белорусского
государственного университета,*

Царева Л.

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедри громадянського права
юридического факультета Белорусского
государственного университета,*

КОРПОРАТИВНОЕ ПРАВО БЕЛАРУСИ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Объективные предпосылки постановки вопросов о состоянии и перспективах национального корпоративного права в целом, и акционерного законодательства в частности, в контексте мировых тенденций интеграции прежде всего связаны с процес-

сом обновления базовых нормативных правовых актов, определяющих правовое положение юридических лиц.

В ходе реновации Гражданского кодекса Республики Беларусь (далее – ГК), который с 2018 года находится в режиме сквозного комплексного пересмотра, обновлению подвергаются материальные и коллизионные нормы о юридических лицах, включая классическую форму корпоративных организаций – хозяйственные общества. В дополнение к этому весной 2020 года в Парламент во втором чтении представлен проект закона Республики Беларусь «Об изменении законов по вопросам хозяйственных обществ» [1], что в первую очередь касается закона Республики Беларусь от 12 декабря 1992 года «О хозяйственных обществах», который, сохраняя уже устоявшееся видовое деление хозяйственных обществ на акционерные общества, общества с ограниченной ответственностью и общества с дополнительной ответственностью, по сути исключает ключевые различия между открытыми и закрытыми акционерными обществами.

Основываясь на общей оценке действующего законодательства о юридических лицах корпоративного типа и перспективных направлениях его изменения в контексте соответствия общеевропейским тенденциям в развитии корпоративного права, стоит обратить внимание на следующие ключевые моменты.

1. Действующее национальное законодательство не оперирует буквальной категориальной терминологией корпоративного права. В ГК Беларуси не легализованы такие понятия как «корпорация», «корпоративное отношение», «корпоративное право». Это связано не только с дискуссионностью самих понятий в доктрине права (актуальный и востребованный предмет исследований в цивилистике) и весьма разнящимися подходами в рамках континентальной и англо-американской системы права, но и неготовностью национального законодателя к комплексному реформированию системы юридических лиц и их систематизации в рамках корпоративных и унитарных организаций [2, с. 24-25].

Вопрос о легализации видовой классификации юридических лиц на корпоративные и унитарные в Беларуси на данном этапе не рассматривается. В рамках работы по совершенствованию ГК предложено лишь расширить предмет гражданско-правово-

го регулирования, дополнив его «отношениями, связанными с участием в юридических лицах или с управлением ими» [3, п. 1], то есть по сути корпоративными отношениями.

2. Подвергая критической оценке проект Закона Республики Беларусь «О внесении изменений в некоторые кодексы Республики Беларусь» (далее – проект закона о внесении изменений в ГК), следует констатировать, что ожидать существенных изменений материального регулирования юридических лиц на уровне ГК не приходится. Стремясь закрепить на уровне ГК исчерпывающий перечень организационно-правовых форм юридических лиц, в том числе и некоммерческих, в проекте закона о внесении изменений в ГК закреплены 5 организационно-правовых форм коммерческих и 18 организационно-правовых форм некоммерческих организаций, что явилось результатом не переосмысления и оценки, а выборки действующего законодательства.

Даже при отсутствии легализованного понятия корпорации, как следствие неоднозначности отнесения организаций корпоративного типа к коммерческим – некоммерческим юридическим лицам, бесспорно как корпоративные квалифицируются такие закрепленные в действующем ГК Беларуси организационно-правовые формы коммерческих организаций как хозяйственные товарищества и хозяйственные общества (аналог закрепленных видов хозяйственных обществ в ст. 80 Хозяйственного кодекса Украины, ст. 84 Гражданского кодекса Украины).

Со времени вступления в силу ГК (1999 г.) на территории Республики Беларусь было создано всего три хозяйственных товарищества: одно полное и два командитных, что явилось аргументом для отказа от названной формы в проекте закона о внесении изменений в ГК [4, п. 14]. Очевидно, что не востребованность хозяйственных товариществ на практике предопределяется целым рядом как объективных, так и субъективных обстоятельств. В частности, имеют место ограничения по субъектному составу, выражающиеся в том, что участниками полных товариществ и полными товарищами в командитных товариществах могут быть только физические лица со статусом индивидуально-предпринимателя и (или) коммерческие организации. В сочетании с солидарным характером полной субсидиарной ответствен-

ности участников собственным имуществом по обязательствам товарищества и отсутствием налоговых преимуществ, это приводит к тому, что организационно-правовая форма хозяйственного товарищества в Беларуси практически не используется. Вместе с тем, с нашей точки зрения, аргумент о не востребоваемости практикой на данном этапе, не является убедительным без учета оценки сферы применения (преимущественно малый бизнес), существенных характеристик данной организационно-правовой формы (простоты создания и функционирования, доверительного характера отношений между участниками), степени узнаваемости (признания в зарубежных государствах).

Доктрина утверждает, практика и статистика подтверждают, что доминирующей является такая форма корпоративных организаций как хозяйственные общества. Причем видовая классификация хозяйственных обществ в Беларуси является устоявшейся, неизменяемой с момента первоначальной легализации в начале 90-х годов 20 века. Согласно данным Министерства юстиции по итогам 2018 г. (более поздних официальных данных нет) в Беларуси создано 8675 обществ с ограниченной ответственностью (далее – ООО), 9 обществ с дополнительной ответственностью (далее – ОДО) и 41 акционерное общество (далее – АО) [5].

Факторы, предопределяющие популярность ООО, очевидны: четкая и понятная, в том числе для иностранных инвесторов, организационная структура общества, механизм ограничения ответственности участников пределами вклада в уставный фонд, возможность отчуждения доли и выхода из состава участников, незначительные имущественные и временные затраты на стадии создания, в том числе с учетом отсутствия законодательно установленного минимального размера уставного фонда. Одно из отличий от западных право порядков, где ООО может создаваться с любой целью, заключается в жесткой принадлежности ООО к категории коммерческих организаций, нацеленных на извлечение прибыли.

Не удивительно, что ОДО в более чем 160 раз проигрывает ООО по востребованности. ОДО как разновидность хозяйственных обществ стала утрачивать свою популярность после вступления в силу 1 февраля 2009 г. Декрета Президента Республики

Беларусь от 16 января 2009 № 1 «О государственной регистрации и ликвидации (прекращении деятельности) субъектов хозяйствования», отменившего нормативно установленный минимальный размер уставного капитала для ООО и ОДО. До этого, когда разница между размерами минимального уставного фонда ООО и ОДО была существенна и составляла около 1200 евро, выбор в пользу ОДО являлся ощутимым преимуществом на стадии создания бизнеса, что отражалось на их количестве. Отпадение такого различия на фоне субсидиарной ответственности участников ОДО (хотя законодательно установленный минимальный размер такой ответственности весьма условен и формален; согласно действующему законодательству он составляет сумму, эквивалентную 50 базовым величинам, то есть около 450 евро) объясняет не востребованность ОДО на практике. Тем не менее, белорусский законодатель не последовал, в частности, примеру РФ, где аналогичная разновидность хозяйственных обществ была упразднена в рамках реформы 2014 года.

Количество вновь создаваемых акционерных обществ в Беларуси также относительно невелико. Создание АО (если это не банки и страховые организации, где форма predetermined законодательно), на определенном этапе преимущественно было связано с реорганизацией в процессе приватизации государственных унитарных предприятий. Проект закона о внесении изменений в ГК сохраняет традиционное разграничение акционерных обществ на открытые и закрытые в зависимости от порядка размещения и обращения акций. Помимо этого, в законодательстве пока сохраняются ограничения по субъектному составу ЗАО (не более 50 акционеров) и различные требования к минимальному размеру уставного фонда, весьма незначительному по размеру, но различающемуся в 4 раза. В то же время проектом закона Республики Беларусь «Об изменении законов по вопросам хозяйственных обществ» предлагается снятие одного из основных разграничений между закрытым и открытым акционерными обществами, поскольку в качестве общего правила закрепляется свободное отчуждение акций ЗАО. Преимущественное право покупки акций ЗАО его акционерами может быть предусмотрено уставом соответствующего общества в индивидуальном порядке

(нов. редакции п. 5 ст. 97 ГК и ч. 1 ст. 73 Закона о хозяйственных обществах). Полагаем, что указанные изменения следует рассматривать как первый продуманный шаг законодателя к отказу от деления акционерных обществ на закрытые и открытые в пользу соответствующей общим тенденциям в развитии корпоративного права систематики деления на публичные и непубличные общества.

3. Обращает на себя внимание законодателя к вопросам корпоративного управления, причем в сфере как материального, так и коллизионного регулирования.

Акционерные соглашения и договоры об осуществлении прав участников ООО (корпоративные соглашения) как дополнительные к уставу механизмы регулирования отношений между партнерами по бизнесу, признанные зарубежным законодательством и практикой, были легализованы в Беларуси лишь в 2015 г. с принятием новой редакции закона о хозяйственных обществах. До настоящего времени они не получили широкого распространения в связи с потенциальными проблемами их исполнимости на фоне преимущественно императивного законодательства о хозяйственных обществах, в том числе, императивных положений о преимущественном праве покупки, которое в Беларуси с учетом сложившейся практики (в противовес общепринятому в доктрине подходу) распространяется и на продажу акций (долей в уставном фонде) одному из участников корпорации. Определенную роль играют также ограничения в отношении субъектного состава корпоративных соглашений, участниками которых не могут выступать все участники корпорации, а также само общество. В настоящий момент исключение установлено только в отношении резидентов Парка высоких технологий, которые в соответствии с Декретом Президента Республики Беларусь от 21 декабря 2017 г. № 8 «О развитии цифровой экономики» вправе заключать корпоративные соглашения между всеми участниками, а также с участием самого резидента ПВТ. Однако оно имеет объективные перспективы стать общим правилом через проект закона об изменении законодательства о хозяйственных обществах [1, п. 59].

Действующее законодательство не содержит специальных коллизионных норм об определении права, применимого к дого-

ворам, связанным с осуществлением прав участниками корпоративной организации. Указанное вызывает дискуссию в доктрине и сложности в правоприменительной практике при разрешении вопросов о возможности применения автономии воли к таким договорам, ее ограничении и разграничении сферы действия статута юридического лица и обязательственного статута.

Применительно к вопросу о допустимости подчинения корпоративных соглашений, заключаемых участниками белорусских хозяйственных обществ, иностранному праву, на начальном этапе развития трансграничных соглашений доминирующей была позиция, согласно которой все отношения участников (акционеров) хозяйственного общества, учрежденного в Беларуси, должны разрешаться на основе белорусского законодательства. В противовес высказывалось мнение о том, что договорная природа таких соглашений предопределяет право сторон на автономию воли при выборе применимого к их отношениям права [6, с. 20]. При этом авторы не оспаривают связь корпоративных соглашений с внутренними отношениями юридического лица и определяют роль закона юридического лица в качестве границ для автономии воли сторон при заключении договоров об осуществлении прав участников общества ввиду необходимости соблюдения акционерами (участниками) императивных норм, касающихся существенных вопросов создания, деятельности и правоспособности юридического лица.

Согласно проекту закона о внесении изменений в ГК обозначенные пробелы ликвидируются. Предлагаемые новеллы в ст. 1126 ГК, регламентирующую в настоящее время только вопрос определения права, применимого к договору о создании юридического лица, включают прямое указание на допустимость автономии воли сторон договора об осуществлении прав участников общества, а также устанавливают специальную формулу прикрепления для определения права, применимого к такому договору, в случае, когда стороны не определили применимое право самостоятельно. В такой ситуации применяется право страны, в которой учреждено юридическое лицо, что обеспечивает единство правового регулирования отношений между сторонами корпора-

тивного соглашения и тесно взаимосвязанных с ними внутренних отношений юридического лица.

Кроме того, проект закона о внесении изменений в ГК устраняет пробел по вопросу о сфере действия закона юридического лица путем закрепления в ст. 1112 ГК открытого перечня отношений, регулируемых соответствующим статутом [3, п. 216]. Предлагаемый перечень во многом перекликается с положениями проекта Правил о праве, применимом к компаниям и другим учреждениям, представленного на обсуждение в сентябре 2016 года Европейской группой экспертов по международному частному праву (GEDIP) с целью принятия нормативного унифицированного акта на уровне Европейского Союза [7, ст. 5].

Концептуально новые положения о коллизионном регулировании корпоративных соглашений и их содержательное наполнение в совокупности с легализацией сферы действия закона юридического лица позволяет характеризовать перспективное совершенствование коллизионного законодательства о юридических лицах как сущностное, направленное на поддержку материального регулирования и соответствующее современным мировым тенденциям.

В заключение считаем возможным отметить, что, с нашей точки зрения, первоочередного внимания в национальном корпоративном праве в контексте современных процессов региональной интеграции и глобализации требуют, во-первых, коллизионное регулирование, поскольку оно обеспечивает единые подходы к выбору компетентной правовой системы, и, во-вторых, акционерное законодательство, поскольку оно ориентировано на регламентацию форм осуществления именно крупного и, как правило, трансграничного бизнеса. В этой связи белорусскому законодателю можно было бы пожелать большей интеграционной динамики в области права акционерных обществ.

В части систематики юридических лиц и правового статуса отдельных организационно-правовых форм национальное корпоративное право не требует полного устранения имеющихся различий. В качестве ключевой задачи при определении направлений развития корпоративного законодательства на национальном уровне следует рассматривать не абсолютизацию стремления к

унификации, а создание внутренне согласованной, транспарентной и эффективной в работе системы юридических лиц, с ориентацией на мировые достижения и опыт, при сохранении национальной специфики.

1. *Об изменении законов по вопросам хозяйственных обществ : проект закона Респ. Беларусь. [Электронный ресурс]. URL: <http://economy.gov.by/uploads/files/ObsugdaemNPA/Proekt-na-soglas.pdf> (дата обращения: 10.10.2020).*
2. *Салей Е.А. Институт юридического лица в Гражданском кодексе Республики Беларусь: состояние и перспективы развития // Журнал Белорусского государственного университета. Право = Journal of the Belarusian State University. Law. 2019. № 1. С. 23-31. URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/231400> (дата обращения: 10.10.2020).*
3. *О внесении изменений в некоторые кодексы Республики Беларусь : проект Закона Респ. Беларусь [Электронный ресурс]. URL: http://forumpravo.by/files/nczpi_zakon_proekt_izmenenija_v_kodeksi.pdf (дата обращения: 10.10.2020).*
4. *Обоснование необходимости принятия Закона Республики Беларусь «О внесении изменений в некоторые кодексы Республики Беларусь». [Электронный ресурс]. URL: https://forumpravo.by/files/nczpi_zakon_proekt_izmenenija_v_kodeksi_obosnovanie.pdf (дата обращения: 10.10.2020).*
5. *Официальный интернет-портал Министерства юстиции Республики Беларусь. Архив за 2018 год. [Электронный ресурс]. URL: https://minjust.gov.by/directions/unified_state_register/archived/archive_for_2018/ (дата обращения: 10.10.2020).*
6. *Салей Е.А., Царева Л.В. Совершенствование коллизионного законодательства о юридических лицах в свете реформирования гражданского кодекса Республики Беларусь // Юстиция Беларуси. 2018. № 4. С. 18-22. URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/240940> (дата обращения: 10.10.2020).*
7. *Draft rules on the law applicable to companies and other bodies (2016) [Electronic resource] European group for private international law. URL: <https://www.gedip-egpil.eu/documents/Milan%202016/GEDIPs%20Proposal%20on%20Companies.pdf>. (дата обращения: 10.10.2020).*

Сікора В.Є.

*аспірантка Навчально-наукового
юридичного інституту I-го року навчання,
юрист у сфері корпоративного права та
інтелектуальної власності ТОВ «Сліпенчук
Партнерз»*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ РІШЕНЬ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ АКЦІОНЕРІВ

Загальні збори акціонерів є вищим органом управління акціонерним товариством, у зв'язку з чим їх рішення впливають не тільки на здійснення діяльності такого товариства в цілому, а й на можливість реалізації корпоративних прав окремих його акціонерів. Саме тому в разі порушення корпоративного права акціонера важливе значення серед способів захисту відводиться визнанню недійсними рішень загальних зборів акціонерного товариства. Як свідчить практика, такий спосіб захисту є найбільш поширеним у корпоративних спорах, проте його правове регулювання досі залишається недосконалим і породжує дискусії серед науковців та практиків, що обумовлює актуальність даної теми.

Предметом оскарження в даній категорії спорів виступає рішення загальних зборів, щодо розуміння правової природи якого у науковій доктрині склалося два основні підходи: як індивідуального акту та як правочину. Так, представники підходу правочину, наприклад Н.В. Козлова, відносять корпоративні акти, у тому числі рішення загальних зборів, до багатосторонніх цивільно-правових корпоративних правочинів [1, с.55]. Зазначений підхід закріплений на законодавчому рівні у Німеччині, де Закон «Про акціонерні товариства» поділяє рішення загальних зборів на нікчемні та оспорювані [2].

У вітчизняній судовій практиці розгляду спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів простежується єдиний підхід суду до розуміння правової природи таких рішень як актів ненормативного характеру, а не правочинів. Так, у Поста-

нові від 12.04.2018 р. у справі №922/2688/17 рішення загальних зборів акціонерів/учасників визнається актом органу управління юридичної особи, а не одностороннім правочином, оскільки приймається загальними зборами акціонерів, які не є ні суб'єктом права, ні органом, який здійснює представництво товариства. Не є рішенням загальних зборів і договором, з огляду на те, що приймається більшістю їх голосів, а не за домовленістю.

В контексті аналізу зазначеного вище підходу доцільно також розмежувати поняття “рішення” та “протокол загальних зборів”. Відповідною Постановою № 4 закріплено усталений підхід - недійсним може бути визнано рішення загальних зборів акціонерів юридичної особи. Оскільки, протокол є документом, який фіксує факт прийняття певного рішення загальними зборами, і не є актом за змістом статті 20 ГК України [3]. Проведене розмежування є важливим з огляду на негативні наслідки некоректного обрання способу захисту — у задоволенні позову відмовляють з огляду на невірність обраного способу захисту, відповідно спір по суті та обґрунтування позовних вимог уже не розглядаються.

Правом на оскарження рішення загальних зборів акціонерного товариства наділені його акціонери. Так, Законом України «Про акціонерні товариства» передбачено, що у разі, якщо рішення загальних зборів або порядок прийняття такого рішення порушують вимоги закону, інших актів законодавства, статуту чи положення про загальні збори акціонерного товариства, це рішення до суду може оскаржити акціонер, права та охоронювані законом інтереси якого порушені таким рішенням [4, с.50]. Проте важливо зауважити, що правом на пред'явлення позову про визнання недійсним рішення загальних зборів АТ володіє лише той акціонер, який був у вказаному статусі на момент прийняття оскаржуваного рішення - носієм відповідного корпоративного права. Тому поділяємо позицію А. Сороченко, згідно з якою акціонером (власником корпоративних прав, які посвідчені акціями) особа є особа за наступних умов: 1) внесення акціонерного товариства до Єдиного державного реєстру в порядку, встановленому законодавством, із дотриманням вимог ч.5 ст.9 ЗУ «Про АТ» та наявність товариства в ньому на момент набуття емітованих акцій; 2) набуття права власності на акції у встановленому законодавством

порядку, що прямо пов'язано із виконанням майбутніми акціонерами своїх обов'язків у відносинах з товариством [5, с.85]. При цьому, варто зауважити, що позов може пред'явити і учасник, який вибув зі складу юридичної особи, однак за умови, що оскаржуване рішення було прийнято до моменту його виходу.

При дослідженні кола суб'єктів оскарження рішення загальних зборів варто також розглянути питання впливу розміру акцій акціонера. Станом на сьогодні має місце чітка позиція — у разі обґрунтування акціонером порушення його корпоративного права суд не може керуватися розміром його акцій. Зазначене підтверджується п.2.16 Постанови № 4, згідно якого позивачеві не може бути відмовлено у задоволенні вимог про визнання недійсними рішень загальних зборів тільки з мотивів недостатності його голосів для зміни результатів голосування з прийнятих загальними зборами акціонерів рішень, оскільки вплив акціонера на прийняття загальними зборами рішень не вичерпується лише голосуванням [3]. Зазначений підхід підтверджується і правовими позиціями Верховного Суду. Так, у Постанові від 24.07.2018 р. у справі № 927/890/16 суд зазначає, що право учасника на участь у загальних зборах товариства не обмежується голосуванням, оскільки голосуванню передують обговорення з усіма присутніми учасниками питань порядку денного, внесення обґрунтованих пропозицій, що за певних обставин може істотно вплинути на загальний хід голосування. Окреслений підхід посідає принципово важливу роль для сучасної практики розгляду спорів відповідної категорії, оскільки часто такі позови пред'являються саме міноритарними акціонерами, які мають досить обмежений вплив на управління юридичною особою, у зв'язку з чим саме їхні корпоративні права переважно потребують судового захисту.

Погляди науковців у контексті визначення кола суб'єктів, що мають право на оскарження рішення загальних зборів господарського товариства, є вкрай різними. Для прикладу, І.В. Спасибо-Фатєєва пропонує обмежити перелік таких осіб наступним чином - акціонер не брав участі у голосуванні або голосував проти такого рішення, і його права та/або законні інтереси були порушені відповідно [6, с.23]. На протипагу зазначеній думці, О.В. Щербина вважає недоцільним таке обмеження з огляду на те, що

у певних ситуаціях порушення прав (інтересів) акціонера не залежить від того, чи брав він участь у голосуванні, голосував «за» чи «проти» прийнятого рішення [7, с.93].

На нашу думку, для захисту акціонерного товариства, забезпечення стабільності його функціонування та уникнення зловживань акціонерами, дотримання окремих обмежень щодо реалізації права на оскарження рішення є доцільним. Вказану позицію можна обґрунтувати судовою практикою, що склалась. Мова йде про те, що встановлення окремих порушень при скликанні та проведенні загальних зборів акціонерів може не призвести до визнання недійсним рішення таких зборів. Наприклад, відсутність доказів повідомлення акціонера про скликання загальних зборів не є підставою для визнання недійсними рішень таких зборів, якщо буде встановлено присутність акціонера (його представника) на оспорюваних загальних зборах (Постанова від 28.03.2018 р. у справі № 910/22291/16). Поряд з цим, навіть якщо акціонер був присутній на загальних зборах юридичної особи, але не зміг завчасно належним чином підготуватися до розгляду порядку денного, таке рішення належить визнавати недійсним (Постанова від 12.04.2018 р. у справі № 914/1968/16). Отже, в даному випадку слід додержуватись справедливого балансу між інтересами АТ та акціонерів, мінімізувавши таким чином можливі зловживання останніми своїм правом.

Крім цього, доцільно запозичити у національне законодавство підхід деталізованого переліку суб'єктів оскарження рішення загальних зборів за аналогією з Законом про АТ у Німеччині, з конкретизацією умов подання ними відповідного позову, що також усе не суперечності, які виникають на практиці.

Отже, визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів є ефективним і одним із найбільш поширених способів захисту їх корпоративних прав, однак його законодавче регулювання потребує численних доопрацювань. Першочерговими змінами пропонуємо закріплення конкретного кола суб'єктів оскарження із зазначенням умов реалізації цього права. Підґрунтям вдосконалення правового регулювання даної категорії корпоративних спорів повинні стати сформовані підходи судової практики. При цьому, важливо додержати баланс у захисті товариства (у контексті

стабільності його діяльності з точки зору можливих зловживань) та акціонерів (при дійсному порушенні їх корпоративних прав).

1. Козлова Н.В. *Гражданско-правовой статус органов юридического лица. Хозяйство и право. 2004. № 8. С. 53-56.*
2. *German Stock Corporation Act (Aktengesetz). English translation as at May 10, 2016. URL: <http://www.nortonrosefulbright.com/files/german-stock-corporation-act-147035.pdf> (дата звернення: 25.09.2020).*
3. *Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України № 4 від 25.02.2016 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> (дата звернення: 29.09.2020).*
4. *Про акціонерні товариства: Закон України в редакції від 16.08.2020. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50-51. С. 384.*
5. *Сороченко А. Підстави набуття корпоративних прав та момент виникнення корпоративних правовідносин за законодавством України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип. 94. С. 83-86.*
6. *Спасибо-Фатеева І.В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2000. 36 с.*
7. *Щербина О.В. Правове становище акціонерів за законодавством України. К.: ЮрінкомІнтер, 2001. 158 с.*

Сіщук Л.В.

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач
Лабораторії проблем корпоративного права
НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ В АКЦІОНЕРНОМУ ТОВАРИСТВІ

Проект Закону України «Про акціонерні товариства» розроблено з метою забезпечення виконання зобов'язань України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони щодо адаптації національного законодавства до законодавства ЄС в сфері корпоративного управління, а також з метою підвищення позиції

України у рейтингу Світового банку Doing Business за індикатором «Захист міноритарних інвесторів». Проект Закону України «Про акціонерні товариства» (далі – Проект Закону) № 2493 від 25. 11. 2019 р. прийнято за основу Постановою Верховної Ради України № 694-ІХ від 16. 06. 2020 р.

Відповідно до п. 13 ст. 2 Проекту Закону корпоративне управління – це система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності товариства та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством. Слід зазначити, що поняття корпоративного управління не визначено у чинному Законі України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. Водночас закріплення вказаної дефініції з тотожним змістовим наповненням вказано у ст. 1 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» № 448/96-ВР від 30. 10. 1996 р. (з наступними змінами і доповненнями) та ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-ІІІ від 12. 07. 2001 р. (з наступними змінами і доповненнями).

Оскільки законодавче поняття корпоративного управління в першу чергу подається через призму системи відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності товариства та здійснення контролю, то для забезпечення ефективного управління товариством має значення сукупність норм і правил, що на законодавчому і локальному рівнях окреслюють порядок і принципи діяльності органів управління та їх взаємодію з учасниками товариства. Що стосується створення органів управління товариством, то залежно від правопорядку країни місцезнаходження акціонерного товариства вирізняють дві системи корпоративного управління: однорівневу (загальні збори акціонерів та рада директорів (виконавчих і невиконавчих, в тому числі незалежних) та дворівневу (загальні збори акціонерів, правління і наглядова (спостережна) рада).

На міжнародному рівні правила утворення і функціонування органів управління акціонерним товариством визначені у директивах, рекомендаціях та принципах, що пропонують вибір найбільш оптимального способу здійснення управління товари-

ством, що впливає з режиму національного законодавства країни місцезнаходження товариства та особливостей функціонування товариства на ринку капіталів всередині та / або ззовні країни місцезнаходження товариства.

Зокрема, особливу увагу привертають до себе Принципи корпоративного управління ОЕСР від 1998 року (надалі – Принципи), у яких відображено першу ініціативу міжурядової організації створити основні елементи режиму ефективного корпоративного управління. Згідно вказаних рекомендацій корпоративне управління – це внутрішні засоби, які використовуються для управління та контролю за діяльністю товариств.

У вступі до цього документу чітко зазначається, що наразі не існує єдиної моделі найкращого корпоративного управління. Наявність різних правових систем, інституціональних баз та традицій означає, що в світі існують різні підходи до цього питання. Принципи сформульовані таким чином, щоб охопити різні існуючі моделі корпоративного управління. Наприклад, в них не мається на увазі якась конкретна структура Ради, а термін «Рада», що використовується в цьому документі, включає різні структурні моделі Ради, що мають місце в країнах – членах ОЕСР. У типовій дворівневій системі, що зустрічається в певних країнах, термін рада означає спостережну раду, а ключові виконавчі директори – правління. У системах, які використовують єдину (унітарну) модель, що контролюється шляхом внутрішнього аудиту, термін «рада» включає обидва поняття. Згідно розділу V Принципів «Обов'язки ради» система корпоративного управління має забезпечувати стратегічне керівництво товариством, ефективний нагляд за діяльністю правління з боку ради, а також відповідальність цієї ради перед товариством та акціонерами [3].

В Україні принципи корпоративного управління були вперше прийняті у 2003 році, з наступними змінами від 2014 року. В той же час шляхом покрокового удосконалення рекомендації щодо ефективного корпоративного управління Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) розроблено низку рекомендованих практик корпоративного управління для компаній, зареєстрованих на фондовій біржі в Україні, що знайшли своє відображення у Кодексі корпоративного управлін-

ня: ключові вимоги і рекомендації від 12. 03. 2020 року (надалі – Кодекс). Цей Кодекс розроблено у відповідності до Принципів корпоративного управління ОЕСР. У Кодексі надано рекомендації щодо функціонування дворівневої системи корпоративного управління, закріпленої законодавством України про акціонерні товариства, що включає поряд із загальними зборами акціонерів діяльність наглядової ради та правління.

Згідно положень р. 4. Кодексу визначено основні засади співпраці між Виконавчим органом і Наглядовою радою товариства. Відповідно, компанія має ефективний Виконавчий орган, який звітує Наглядовій раді і акціонерам про досягнення цілей Компанії. Наглядова рада і Виконавчий орган мають різні функції та сфери відповідальності. Вони ефективно співпрацюють на користь Компанії і не втручаються у виконання функцій та сфери відповідальності один одного. Вимоги: Основні параметри взаємодії між Виконавчим органом і Наглядовою радою визначені у Законі України «Про акціонерні товариства». Виконавчий орган несе відповідальність за поточне управління діяльністю Компанії та за виконання рішень Наглядової ради і ЗЗА. До сфери відповідальності Виконавчого органу не може входити прийняття рішень з будь-яких питань, що належать до виключної компетенції ЗЗА та/або Наглядової ради [1].

Таким чином, у чинному Законі України «Про акціонерні товариства» прямо передбачено дворівневу систему корпоративного управління в акціонерних товариствах, що супроводжується чіткою правовою регламентацією діяльності виконавчого органу і наглядової ради з обов'язковим змістовим наповненням локальних документів вітчизняних акціонерних товариств про деталізацію порядку створення і діяльності органів товариства, компетентності посадових осіб цих органів товариства, виконання ними прав і обов'язків відповідно до принципів корпоративного управління та припинення повноважень у разі невідповідності принципів їх діяльності правилам компанії тощо. Наявність міжнародних і національних принципів корпоративного управління, що носять рекомендаційний характер, є відправною точкою для акціонерних товариств при створенні останніми внутрішніх правил корпоративної поведінки та ділової етики для посадових осіб

та акціонерів акціонерного товариства, що доцільно відобразити у внутрішніх кодексах корпоративного управління компаній.

Проект Закону № 2493 від 25. 11. 2019 р. передбачає у ст. 4 диспозитивні положення про структура управління акціонерним товариством, яка може бути однорівнева та дворівнева. Структура управління акціонерним товариством визначається статутом акціонерного товариства та питання її визначення належить до виключної компетенції загальних зборів.

Відповідно, у однорівневій структурі управління органами управління акціонерним товариством є загальні збори та рада директорів. До складу ради директорів входять виконавчі члени (виконавчі директори) та невиконавчі члени (невиконавчі директори), частина з яких може бути незалежними членами ради директорів. Однорівнева структура управління передбачає поєднання функцій контролю та управління за діяльністю акціонерного товариства у єдиному колегіальному органі – раді директорів. Функції, що стосуються керування поточною діяльністю акціонерного товариства здійснюються виконавчими директорами. Невиконавчі директори здійснюють функції щодо управління ризиками та контролю за діяльністю виконавчих директорів та товариства в цілому.

У дворівневій структурі управління органами управління акціонерним товариством є загальні збори, наглядовий орган (наглядова рада) і виконавчий орган (колегіальний або одноосібний). Дворівнева структура управління передбачає чіткий розподіл функцій з безпосереднього керівництва поточною (операційною) діяльністю акціонерного товариства, за виконання яких відповідає виконавчий орган, а також функції контролю за роботою виконавчого органу та інших керівників (у тому числі підрозділів контролю та внутрішнього аудиту), який здійснює наглядова рада. До складу наглядової ради входять члени наглядової ради, частина з яких є незалежними членами (незалежними директорами).

В той же час у ст. 4 Проекту Закону передбачено єдине обмеження: однорівнева структура управління не може бути запроваджена у акціонерних товариствах, які є підприємствами, що становлять суспільний інтерес. В інших випадках акціонерне

товариство, яке було створено із дворівневою структурою управління має право прийняти рішення про перехід до однорівневої структури управління, і навпаки. Зміна виду структури управління не є реорганізацією або перетворенням акціонерного товариства.

Вказаний підхід до структури корпоративного управління, що закріплений у Проекті Закону, відображає засади функціонування Європейського товариства, що закріплені у Регламенті Ради (ЄС) №2157/2001 від 8 жовтня 2001 р. про Статут європейського товариства (надалі – Регламент Ради). Згідно п. п. 14 – 16 Регламенту Ради у Європейському товаристві (надалі – ЄТ) має бути забезпечено ефективне управління та належний нагляд, та вказано, що на сьогодні у Європейському Співтоваристві існують дві різні системи управління акціонерними товариствами. У зв'язку з цим ЄТ має бути дозволено обирати між цими двома системами, чітко визначаючи відповідні повноваження осіб, відповідальних за управління та відповідальних за нагляд. Норми та загальні принципи міжнародного приватного права мають застосовуватися в обох випадках: коли ЄТ контролює інше підприємство, та коли над ЄТ здійснюється контроль. Щодо структури ЄТ, то у Регламенті Ради передбачено можливість існування однорівневої та дворівневої системи корпоративного управління ЄТ, залежно від форми, передбаченої в установчих документах. Правила щодо функцій здійснення поточного управління діяльності товариства та контролю за такою діяльністю товариства є спільними для однорівневої та дворівневої систем корпоративного управління [4].

У Регламенті Ради визначено чотири способи створення ЄТ: злиття акціонерних товариств; створення холдингового ЄТ; створення дочірнього ЄТ від товариств; перетворення «вітчизняного» акціонерного товариства, яке має своє зареєстроване місцезнаходження та місцезнаходження правління на території ЄС, якщо принаймні протягом двох років воно має дочірнє товариство, яке регулюється законодавством іншої держави-члена. Кожен із способів створення ЄТ передбачає необхідність існування транскордонного елемента. У створенні ЄТ можуть брати участь суб'єкти,

з яких щонайменше два підлягають правовому порядку різних держав-членів [2, с. 142].

Якщо звернутися до законодавства Польщі, то польське право товариств капіталів приймає німецьку концепцію так званого триподілу влади у товаристві. У результаті в АТ є обов'язкові три види органів: *правління (zarząd)*, як управлінсько-виконавчий орган, який провадить справи товариства та представляє його перед третіми особами; *наглядова рада (rada nadzorcza)*, як наглядово-контрольний орган, який здійснює нагляд за товариством в усіх сферах його діяльності; *загальні збори акціонерів (walne zgromadzenie akcjonariuszy)*, як орган власників, який приймає рішення. Система компетенцій вказаних органів запроєктована таким чином, щоб забезпечити кожному з них сферу самостійних (виключних) повноважень і, одночасно, створити дійсні механізми, які забезпечать взаємний контроль та протидію явищу т. зв. мажоритаризації одним з органів (наприклад: право представити питання у порядку денному, право на контрасигнацію деяких дій, право на скликання, відсторонення від справ, відкликання членів органів, право на внесення заперечень щодо рішень тощо) [2, с. 116 – 117].

Щодо ЄТ, яке має своє зареєстроване місцезнаходження у Польщі, то такий вид акціонерного товариства знаходить застосування як доповнення положення закону від 4 березня 2005 року «Про Європейське об'єднання з економічних інтересів та європейське товариство» (далі – польський закон про ЄТ) та положення КТТ, які стосуються акціонерного товариства [2, с. 135 – 136]. З огляду на те, що Регламент дає можливість впровадження національним законодавцем відповідних вирішень для іноземних держав щодо однорівневої або дворівневої системи (ч. 5 ст. 39 та ч. 4 ст. 43 Регламенту), у польському праві, якому невідома однорівнева система, врегульовано функціонування органу управління на випадок обрання цієї моделі. Цьому присвячено приписи ст. 27–47 польського Закону про ЄТ [2, с. 142].

Таким чином, враховуючи норми і правила міжнародного приватного права, які передбачають можливість вибору одно- або дворівневої системи корпоративного управління, європейським законодавством рекомендується запровадження тієї чи іншої

структури управління товариством з урахуванням правопорядку країни місцезнаходження акціонерного товариства та перспективи функціонування у правовому статусі ЄТ. При цьому міжнародні та національні принципи корпоративного управління визначають однакові умови функціонування для органів акціонерного товариства з метою забезпечення належного управління та контролю за діяльністю товариства. У зв'язку з цим вказані особливості варто включити до проекту Закону України «Про акціонерні товариства».

1. *Кодекс корпоративного управління: ключові вимоги і рекомендації, затверджено НКЦПФР від 12. 03. 2020 року. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/kodeks-korporatyvnoho-upravlinnia-kliuchovi-vymohy-i-rekomendatsii/>*
2. *Корпоративне право Польщі та України: монографія / Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Гербет Анджей [та ін.]; за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 375 с.*
3. *Принципи корпоративного управління ОЕСР від 1998 року. URL: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36989>*
4. *Регламент Ради (ЄС) №2157/2001 від 8 жовтня 2001 р. про Статут європейського товариства. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_45877*

Спасибо-Фатєєва І.В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент
Національної академії правових наук України*

ПРО КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАКОНОПРОЕКТУ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ АТ

На мій погляд обговорення законопроекту про акціонерні товариства (далі - АТ) слід розпочинати із загальних питань та концептуального погляду на нього, а саме: які причини його прийняття? на чому базується переконання розробників законопроекту про те, що запропонований підхід до регулювання АТ та корпоративних відносин буде ефективним? як співвідноситься

законодавчий підхід із світовими тенденціями до регулювання корпоративних прав, корпоративного управління та прав на акції?

Методологія реакції на законопроект доволі проста: без висвітлення концептуальних підходів безглуздо приступати до аналізу конкретних правових механізмів, закладених у ньому. Тож я у своєму виступі маю намір зупинитися саме на цих основоположних, на мій погляд, питаннях.

1. Причина прийняття нового Закону про АТ визначається в пояснювальній записці лаконічно і непереконливо. Думається, що це мало би бути інакше: слід позначити, в чому проблема того правового регулювання, яке нині є; чим ця проблема доводиться (матеріалами судової практики чи іншими даними); в чому причина і у якій спосіб пропонується її долати.

Аналіз корпоративних спорів за 2018-2019 р. [1, 2] не дає підстав вважати, що їх причина криється в недосконалому регулюванні чинним Законом про АТ здійснення корпоративних прав та корпоративного управління. Виключення, як на мене, становить відповідальність мажоритарних акціонерів та особливості корпоративного управління і здійснення корпоративних прав в АТ, 100 відсотків або значний пакет акцій яких належить державі.

Натомість у проекті Закону про АТ, як і у чинному Законі про АТ специфіка регулювання зазначених АТ виводиться поза його сферу. Водночас пропонуються нові засади корпоративного управління без інформації про те, чим це викликане та який недолік цим долається.

2. Концептуальне бачення Закону про АТ полягає в тому, щоб, по-перше, якомога детальніше врегулювати корпоративні та навколорпоративні відносини. З якогось часу український законодавець вбачає необхідність у законі-інструкції в сфері регулювання цих відносин та товарних та фінансових ринків. Натомість сам по собі такий підхід є неоднозначним і певною мірою суперечить як світовим тенденціям регулювання цих відносин, так і реаліям сьогодення. З цього приводу варто зазначити таке.

2.1. Аналіз сучасних тенденцій регулювання корпоративних відносин доводить, що акценти все більше зміщуються у сферу ринкових механізмів. Про це пишуться фундаментальні наукові праці і статті. Так, зокрема, стверджується, що корпоративне пра-

во більше не є життєво важливим для регулювання корпорацій США. Трансформація американських фондових ринків перейшла з роздрібної торгівлі акціями на обслуговування інституційної власності, тому до ринків перейшов і контроль над корпораціями, що навіть дало підстави стверджувати про смерть корпоративного права внаслідок цих причин [3, с.264-266].

Натомість існує й протилежна позиція, яка традиційно віддає першість у значущості судам, стверджуючи, що обов'язок лояльності здійснюється за допомогою суворого судового нагляду по всім напрямках перевірки на чесність та добросовісність [4, с. 1037].

В українському середовищі, де відсутній взагалі жвавий рух продажу акцій на фондовому ринку і де подібна ситуація (формування інституційної власності) виникла з самого початку корпоратизації та приватизації, а потім – акумулювання значних пакетів акцій у певних осіб, можна так само вважати, що цей шлях є тим, на якому уже перебуває українське корпоративне право.

Отже, деталізація законодавчого регулювання і тенденція переходу контролю за корпораціями (АТ) до ринків є такими, що суперечать одна одній. Тож український законодавець мав би пояснити, в якій із зазначених позицій він вбачає сенс, прийнявши у першому читанні проект закону про АТ.

2.2. Не можна не враховувати й те, що останнім часом у судовій практиці запроваджуються різні доктрини, завдяки яким стає можливим ефективний захист суб'єктивних цивільних прав, у тому числі корпоративних. Щоправда, одну з найпопулярніших доктрин «проникнення за корпоративну вуаль» Верховний Суд поки ще застосовувати не наважився, але справа лише у часі. Вплив доктринального підходу на недоліки законодавчого регулювання довів свою значущість і одночасно відсутність потреби у надмірній деталізації регулювання відносин.

З іншого боку цей баланс як в Україні, так і у світі підтримують кодекси корпоративного управління, в яких закладено доволі багато правових механізмів, що регулюють здійснення, охорону і захист корпоративних прав.

Якщо до цього додати модельний статут АТ, який все-таки слід було прийняти в першу чергу (а не модельний статут ТОВ),

та, безумовно, регулювання АТ в Цивільному кодексі України, де зосереджені (і мають бути збережені) всі ключові норми, які мають основоположне значення, то виникає цілком правомірне питання про необхідність закону про АТ в такому вигляді, як це подано в законопроекті.

3. Законопроектом про АТ пропонується внесення низки змін до Закону про ТОВ, що з позицій законотворчої техніки недопустимо. Втім напевно це само буде зроблено іншим шляхом (на взірєць із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів», яким викладено в новій редакції Закон «Про товарні біржі», Закон «Про цінні папери та фондовий ринок», прийнято в новій редакції (із назвою «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»). Важливо не стільки це, а те, що проектом Закону про АТ пропонується облік та реєстрація часток в статутному капіталу ТОВ, аналогічні акціям. І варто в цьому контексті почати обговорення не з того, який момент набуття права власності на частки і як це ув'язується з набуттям корпоративних прав (що само по собі також складне питання), а з тієї тенденції бачення часток як об'єктів цивільних прав, розвиток якої привів до необхідності більш жорсткого поводження з їх обліком.

Очевидно, що такий облік обумовлений передусім їх оборотом. Для простеження тенденції варто нагадати: спочатку частки взагалі були не оборотоздатні, потім стало запроваджуватися їх відступлення, згодом з ними стали укладатися звичайні цивільно-правові договори і от тепер вони вже абсолютно вільно обертуються з деяким застереженням про додержання переважного права. І саме для їх обороту потрібна реєстрація. Між тим слід розуміти, наскільки вона затребувана; чи є взагалі оборот часток важливим показником діяльності ТОВ та стану в ньому зі здійсненням корпоративних прав; наскільки взагалі це питання актуальне – з доведенням питомої ваги корпоративних спорів на цей рахунок.

Ця купа питань межує з тим, що підведено рангом вище: а чи так необхідні два закони – про АТ та про ТОВ, якщо все корпоративне управління в них фокусується в одних і тих само правових

механізмах, а реалізація прав на частку/акції відбувається за то- жокими моделями?

4. В законопроекті про АТ підсилене регулювання корпоративних договорів. Зараз я не буду концентруватися на тому, чи потрібні вони і на якому рівні це зроблено в законопроекті. Я лише застерезу на витісненні корпоративного права договірним. Внаслідок цього та враховуючи зазначене вище про ринкові механізми впливу на корпоративні відносини, маємо доволі непривабливу картину того, що корпоративні правові механізми не справляються зі своїм призначенням і витісняються з одного боку – ринковими механізмами, а з іншого – договірними.

5. У законопроекті збережено існуючий підхід відмови від регулювання в Законі про АТ НАКів, ДАКів та особливостей АТ зі значним пакетом акцій, що належать державі. Так само – щодо регулювання численних особливостей АТ, що здійснюють певні види діяльності, в інших законах – про банки, про фінансові інструменти, про товарні ринки тощо. Однак якщо держава є таким само учасником корпоративних відносин, як і приватні особи, то для неї не повинно бути особливих правил.

6. Щодо відповідальності посадових осіб АТ та його значних акціонерів, або обов'язку лояльності. В ЦК є загальний принцип (ст.3) і загальна норма (ч.4 ст. 92) – діяти добросовісно, в інтересах АТ та всіх його акціонерів. Неможливо в законі прописати всі нюанси дій корпоративного менеджменту та значних акціонерів. Для цього необхідна доктрина. По суті, вся проблема зводиться до добросовісності, розумного ризику та недопустимості несправедливого самоуправління. Хоча обидва обов'язки міцно закріплені в корпоративному праві, до них ставлення неоднакове. В Україні надається більше переваги обґрунтуванню та доведенню добросовісності/недобросовісності в діях членів органів і докладається чимало зусиль для притягнення їх до відповідальності. Навпаки, про доведеність розумного ризику в діях цих осіб та запобігання недобросовісним звинуваченням якраз уваги не приділяється. Однак предметом обговорення має бути співвідношення цих питань (лояльності та турботи).

7. В законопроекті пропонуються істотні зміни до структури органів АТ через введення фігур незалежних директорів. Оцінка

такій новелі має надаватися не лише з позицій об'єктивної необхідності в них, а й з урахуванням інших чинників. Україна – одна з найкорумпованіших країн світу, через що припускати можливість справжньої незалежності певних осіб, які з різних причин потрапляють до рад директорів, в нашій ситуації доволі необачно.

На підставі наведеного можна зробити висновок про те, що підготовка законопроекту про АТ має відбуватися після розробки концептуальних положень із врахуванням наукових позицій та аналізу судової практики.

1. *Корпоративні спори: Аналіз судової практики / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Право, 288 с.*
2. *Корпоративні спори : правові позиції Верховного Суду та коментарі науковців. За заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої, - Харків : ЕКВС, 2019, 288 с.*
3. *Zonar Goshen, Sharon Hannes. The death of corporative law // New York University law review. May 2019. P.263-315.*
4. *Julian Velasco. Duty of loyalty // 75 WASH. & LEE L. REV. 1035 (2018) P. 1035-1095.*

Тірон А.В.

магістрант спеціальності «Господарське право», Національна академія внутрішніх справ України

УДОСКОНАЛЕННЯ ПИТАННЯ ПРО УКЛАДЕННЯ І ВИКОНАННЯ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ

Правовідносини, що регулюються корпоративним правом, за своєю правовою природою є дещо складними та різноплановими. При аналізі юридичної літератури, стосовно корпоративного права та корпоративних прав існують різні точки зору.

Родоначалницею сучасного корпоративного права є Великобританія, правові інститути якої стали основою сучасного законодавства про корпоративне право серед багатьох країн світу.

Відповідно до у ст. 167 ГК України: «корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами» [1].

Перелік ознак корпоративних прав, який дається у ст. 167 Господарського кодексу України, не можна визнати вичерпним. Справа в тому, що не усі права, якими володіють особи, частки яких визначаються у статутному капіталі підприємницьких організацій, є корпоративними. До корпоративних прав відносяться ті права, які здійснюються у зв'язку із майновою участю у статутному капіталі підприємницької юридичної особи, а саме в межах корпоративного правовідношення. Зокрема, здійснення трудових прав осіб, частки яких визначаються у статутному капіталі юридичної особи, не залежить від майнової участі у ньому. Трудові права реалізуються поза межами корпоративного правовідношення [1].

У Законі України «Про акціонерні товариства» корпоративні права визначаються як сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які випливають з права власності на акції, відповідно до якої є право участі в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами [3, с. 384].

З метою впровадження світового досвіду та удосконалення механізмів корпоративного управління в акціонерних товариствах та товариствах з обмеженою відповідальністю 23 березня 2017 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» № 4470.

За законом детально регулюються питання укладення корпоративного договору та має на меті на законодавчому рівні, шляхом внесення відповідних змін до Законів України «Про госпо-

дарські товариства» та «Про акціонерні товариства», закріпити предмет такого правочину і можливість учасників / акціонерів господарського товариства реалізовувати свої права, пов'язані з управлінням товариством, у погоджений ними спосіб.

Аналізуючи положення закону варто виділити чотири групи прав, які можуть бути віднесені Учасниками до предмету корпоративного договору:

– брати участь в управлінні товариством (у тому числі, обов'язок сторін корпоративного договору голосувати у визначений договором спосіб);

– погоджувати придбання або відчуження часток / акцій за задалегідь визначеною ціною та / або у разі настання визначених у договорі обставин;

– утримувати від відчуження часток / акцій до настання визначених у договорі обставин;

– вчиняти інші дії, пов'язані з управлінням товариством, його припиненням або виділом з нього нової юридичної особи [4].

Інформація щодо укладення корпоративного договору має повідомлятися товариству однієї зі сторін договору протягом трьох робочих днів з дати його укладення. У такому повідомленні обов'язково вказується термін його дії і сторони, а також інша інформація за бажанням сторін договору. Публічне акціонерне товариство повинно розкрити інформацію про наявність корпоративного договору в загальному порядку, встановленому для розкриття інформації про емітента.

Якщо в результаті укладення корпоративного договору особа отримує право визначати варіант голосування на загальних зборах акціонерів за акціями товариства і при цьому самостійно або разом з афілійованими особам отримує право на розпорядження 10, 25, 50 або 75% голосів, то воно додатково має повідомити товариство про це. Таке повідомлення повинно бути надіслано протягом 5 робочих днів після отримання відповідного права. До відправки такого повідомлення ця особа не може голосувати новими акціями [5, с. 186–187].

Інформація стосовно укладення договору і його зміст є конфіденційною, якщо інше не є встановленим за договором та за-

коном. Враховуючи правове регулювання, яке наразі існує щодо корпоративного договору, такий договір не може заміщати те регулювання корпоративних відносин всередині юридичної особи корпоративного типу, яке задається законом чи статутом, в тому числі передбачати внутрішню структуру органів управління корпорацією і порядок участі в управлінні, а також інші питання інакше, ніж це передбачено імперативними нормами закону чи положеннями статуту, однак через визначення в такому договорі порядку реалізації права учасника корпорації корпоративний договір фактично втручається в сферу корпоративних відносин.

Відповідно до корпоративного договору регулюються відносини щодо управління корпоративними правами, тобто йдеться про узгодженість дій учасників юридичної особи корпоративного типу у сфері реалізації ними організаційного спектру повноважень, що становлять зміст корпоративних прав. Варто зауважити, що предмет корпоративного договору тісно пов'язаний, а, можливо, й обумовлений регулятивною функцією договору, у зв'язку з тим, що окреслює коло питань, стосовно якого сторони корпоративного договору можуть координувати та узгоджувати спільну діяльність у сфері реалізації належних їм корпоративних прав.

Проте не всі проблеми, що пов'язуються із застосуванням корпоративного договору, вирішувались новим законом. Зокрема, так і не було надано однозначну відповідь на запитання про те, чи можна корпоративними договорами врегулювати питання корпоративного управління інакше, ніж це передбачено законом і статутом.

Свого часу, в рекомендаціях № 04–5 / 14 від 28.12.2007, Вищий господарський суд вказував на те, що питання корпоративного управління можна регулювати угоду між акціонерами, тільки у випадках, прямо передбачених законом. Такі угоди не можуть змінювати положень закону або статуту товариства, обмежувати права інших акціонерів. Якщо положення угоди суперечать цій вимозі, то вони можуть визнаватись судом як не дійсні. В результаті цього є ризик, що поки інше не буде визначено законом, корпоративними договорами можна буде врегулювати тільки ті правовідносини, які законом і статутом не врегульовані або вре-

---

гульовані диспозитивно. А це, звичайно, істотно знижує можливості застосування корпоративних договорів [2].

Отже, запровадження інституту корпоративного договору в Україні є логічним етапом розвитку вітчизняного корпоративного права за аналогією з розвитком законодавства країн з розвинутими ринковими відносинами, де такі договори ґрунтуються на загальних положеннях договірної права та давно стали поширеною та усталеною практикою.

1. *Господарський кодекс України редакція від 16.08.2020, підстава 2275-VIII // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.*
2. Пальчук П. М. *Корпоративне право: навчальний посібник. Київ: Київ. нац. торг. – екон. ун-т, 2015. – 316 с.*
3. *Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. №№ 50–51. – С. 384.*
4. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23 березня 2017 р. № 1984 – VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1984-19>.*
5. Шевчук О. Р., Бобер С. Ю. *Корпоративні права учасника господарського товариства: проблеми правової регламентації. Актуальні проблеми правознавства. 2018. № 4. – С. 186–187.*

Цікало В.І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри цивільного права
та процесу Львівського національного
університету імені Івана Франка*

ПРОПОРЦІЙНІ ТА СПІВМІРНІ КОРПОРАТИВНІ ПРАВА У ПРОЄКТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА”

Корпоративні права акціонерів обумовлені розміром частки у статутному капіталі акціонерного товариства (кількістю акцій). Це означає, що здійснення прав акціонерів залежить від розміру частки у статутному капіталі (кількості акцій). Іншими словами, акціонери здійснюють свої права у співвідношенні із розміром частки у статутному капіталі товариства (кількістю акцій). У свою чергу, співвідношення із розміром частки у статутному капіталі акціонерного товариства (кількістю акцій) буває двох видів:

1) *співвідношення із кількістю акцій, які належать (перебувають у власності) конкретному акціонеру* (наприклад, акціонер – суб’єкт переважного права купівлі акцій, може набути такий обсяг корпоративних прав (кількість акцій), що пропонується до продажу, який відповідає (є пропорційним) розміру його частки у статутному капіталі товариства: цей вид співвідношення слід назвати **“пропорційністю” у здійсненні корпоративних прав**);

2) *співвідношення із певним відсотком у статутному капіталі, встановленим законом* (наприклад, право на обов’язкове включення пропозицій до проекту порядку денного загальних зборів акціонерів належить не кожному акціонеру, а лише тому, який відповідно до закону має у власності не менше 5 відсотків простих акцій товариства: цей вид співвідношення має назву **“співмірність” у здійсненні корпоративних прав**).

Пропорційність корпоративних прав означає, що наслідки (результати) їх здійснення обумовлені розміром частки (кількістю акцій), яку має той чи інших акціонер. Так, кількість голосів

на загальних зборах, розмір дивідендів, вартість активів у разі ліквідації тощо, на які має право акціонер, залежать виключно від кількості акцій, які йому належать. Суть “співмірності” полягає у порівнянні (співставленні) обсягу корпоративних прав акціонера, який має певний, **встановлений законом**, розмір частки у статутному капіталі (5, 10, 50, 95 тощо відсотків) із обсягом корпоративних прав інших акціонерів, які не мають такої кількості акцій. Наприклад, **“співмірність”** встановлюють у здійсненні прав **акціонерів з більшою та меншою частками, тобто, мажоритарних та міноритарних акціонерів.**

За видом співвідношення із розміром частки у статутному капіталі (кількістю акцій), **корпоративні права акціонерів можна поділити на два види:**

1) **пропорційні корпоративні права**, тобто права акціонерів, які підлягають здійсненню пропорційно до розміру частки, належної конкретному акціонеру;

2) **співмірні корпоративні права**, тобто права акціонерів, які підлягають здійсненню співмірно із певним відсотком частки, встановленим законом.

Для пропорційних і співмірних корпоративних прав акціонерів властива спільна ознака: **їх здійснюють з урахуванням розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі товариства.** Разом з тим, **між пропорційними та співмірними корпоративними правами є істотні відмінності:**

1) пропорційні корпоративні права мають усі акціонери товариства, незалежно від кількості акцій, які їм належать (перебувають у їх власності); співмірні корпоративні права належать лише тим акціонерам, у власності яких є певна (не менша або більша) кількість акцій, встановлена законом;

2) обсяг пропорційних корпоративних прав залежить виключно від наявності статусу акціонера; обсяг співмірних корпоративних прав визначає не лише статус акціонера, але й володіння певною, визначеною законом кількістю акцій;

3) пропорційні корпоративні права акціонер здійснює самостійними діями без участі інших акціонерів; співмірні корпоративні права акціонер може здійснити як самостійно, так і в сукупності (спільно) з іншими акціонерами;

4) пропорційні корпоративні права акціонер здійснює залежно від волі інших осіб (товариства чи інших акціонерів), які зобов’язані вчинити на його користь певну дію або утриматися від вчинення певної дії; співмірні корпоративні права акціонер здійснює своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

Проект Закону України “Про акціонерні товариства” від 25.11.2019 року (реєстраційний № 2493) передбачає розгалужену систему пропорційних та співмірних корпоративних прав акціонера.

До *пропорційних корпоративних прав акціонерів* у проекті закону про акціонерні товариства віднесено такі:

1) переважне право на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами цього товариства (ч.3 ст. 8 проекту);

2) переважне право на придбання акцій при додатковій емісії акцій (ч.1 ст. 31 проекту);

3) право на виплату дивідендів (ч.1 ст. 34 проекту);

4) право на участь у прийнятті рішень загальними зборами акціонерів (право на голосування) (ч.1 ст. 51 проекту);

5) право на формування органів управління акціонерного товариства, зокрема, кумулятивним голосуванням (ч.5 ст. 51 проекту);

6) право на обов’язковий викуп акцій особою, яка стала власником контрольного, значного контрольного або домінуючого контрольного пакетів акцій (ст.ст. 89, 90, 93 проекту);

7) право на подання конкуруючої вимоги щодо обов’язкового продажу акцій акціонерами на вимогу іншого акціонера (ст. 91 проекту);

8) право на добровільний викуп акцій товариством (ст. 96 проекту);

9) право на обов’язковий викуп акцій товариством (ст. 98 проекту);

10) право на конвертацію акцій у разі реорганізації товариства (ст. 128, 129 проекту);

11) право на участь у розподілі майна товариства при його ліквідації (ч.1 ст. 133 проекту).

Згідно із проектом закону про акціонерні товариства *співмірними корпоративними правами акціонерів* є:

---

1) право акціонерів, які *сукупно* є власниками більше 5 відсотків *голосуючих* акцій товариства (у випадку, передбаченому ст. 91 проекту – більше 1 відсотка) на незалежну оцінку, що проводиться відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність (ч.7 ст. 9 проекту);

2) право акціонерів, які *сукупно* є власниками 5 і більше відсотків *голосуючих* акцій товариства, на самостійне проведення позачергових загальних зборів (ч.7 ст. 40 проекту);

3) право акціонерів, які *сукупно* є власниками 5 або більше відсотків *голосуючих* акцій товариства на обов'язкове включення пропозицій до проекту порядку денного загальних зборів (ч.7 ст. 47 проекту);

4) право акціонерів, які *сукупно* є власниками 5 і більше відсотків *голосуючих* акцій товариства, на призначення своїх представників для нагляду за реєстрацією акціонерів, проведенням загальних зборів, голосуванням та підбиттям його підсумків (ч.4 ст. 50 проекту);

5) право акціонерів, які *сукупно* стали власниками домінуючого контрольного пакета акцій товариства (95 і більше відсотків *простих* акцій), на примусовий викуп ними акцій в інших акціонерів (ч.4 ст. 91 проекту)

6) право акціонерів, які *сукупно* є власниками 5 і більше відсотків *голосуючих* акцій товариства, на проведення аудиторської перевірки діяльності товариства (ч.5 ст. 106 проекту);

7) право акціонерів, які *сукупно* є власниками значного пакета акцій (не менше 5 відсотків *простих* акцій) на доступ до будь-якої інформації про товариство (ч.1 ст. 109 проекту);

8) право акціонерів, яким *сукупно* належить 5 і більше відсотків *простих* акцій, на подання в інтересах товариства позову про відшкодування збитків, заподіяних товариству його посадовими особами (п. 9 Розділу XIX. “Прикінцеві та перехідні положення” проекту).

Аналіз змісту проекту закону про акціонерні товариства дає підстави для висновку про те, що, в цілому, у ньому збережено наявні відмінності між пропорційними та співмірними корпоративними правами акціонерів з окремими нововведеннями.

Шишка Р.Б.

*доктор юридичних наук, професор кафедри
інтелектуальної власності та цивільно-
правових дисциплін Київського інституту
інтелектуальної власності та права
Національного університету “Одеська
юридична академія”*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

В Україні останні роки простежується тенденція зменшення кількості акціонерних товариств, що є показником ефективності інвестування в них та стану законодавства про них. Принагідно зауважимо, що попри узгодження спеціальних законів про них з німецькими та іншими фахівцями, йдеться уже про третю редакцію, то особливих зрушень не спостерігається. Відповідно виникає запитання: чому вони не діють, не є стійкими і не впливають на економіку держави, навіть якщо вони забезпечують більшу частку ВВП країни. Однією складною економічною ситуацією в Україні, зокрема наслідками пандемії за запроваджених заборонних та обмежень, підвищений ризик збитковості АТ пояснити досить складно. Тут на тлі концепту свободи в приватному праві та свободи підприємництва є значні зовнішні – зі сторони провідних конкурентів і урядів з лобювання їх інтересів, що каталізують внутрішніми зловживаннями. Останні стосуються вибору організаційно-правової форми, виконання інвестиційних зобов'язань засновників та формування статутного капіталу, визначення компетенції органів управління АТ на тлі делегувальних повноважень, не нарахування дивідендів міноритарним акціонерам при значних перекосах в розмірах винагород менеджерам та членам наглядових рад, фіктивності програм реінвестування в АТ. Якщо до цього додати: низький внутрішній попит на вітчизняну продукцію; відсутність реальних джерел фінансування, що стимулюють інноваційний розвиток підприємств; значний відтік

висококваліфікованих інженерних і робочих кадрів, то рівень актуалізації врегулювання чи внормування праввідносин за участі АТ не потребує особливого доказування.

Завдяки зусиллям лабораторії корпоративного права – засновників цієї вже топової конференції, та працям з розв’язання проблем створення, діяльності та припинення АТ (О.В. Гарагонич, В.О. Гуреєв, Ю.М. Жорнокуй, М.М. Коссак, І.Б. Саракун, І.В.Спасибо-Фатєєва, В.С. Щербина та інші) ці та інші аспекти правового становища АТ та їх членів набули розголосу : актуалізовані та висунуті доречні рекомендації. Проте вони не набули реального втілення, зокрема щодо свободи інвестування. З одного боку нема нічого поганого у створенні змішаних АТ на кшталт акціонерних командит, допуску участі в них представників влади, а з другого при вільному тлумаченні положень законодавства про АТ в наглядові ради вводяться представники органів влади, для підтримки можливостей маніпулювати з виконанням не тільки їх приватних але і публічних зобов’язань. Виходить, що історія «Приватбанк» та «Укрнафтогаз» та інших АТ нас нічому не навчила.

Щодо першого розслідування американської компанії Kroll підтвердило попередні висновки НБУ, що «Приватбанк» став об’єктом шахрайських дій у великих масштабах перед його націоналізацією. Вони були координовані колишніми акціонерами банку та афілійованими з ними особами впродовж 10 років. Це призвело до збитків банку на 5,5 млрд. доларів, Зокрема, кредитні кошти були використані для придбання активів та фінансування бізнесу в Україні та за кордоном на користь екс-акціонерів та груп афілійованих з ними осіб, що проявили характерні риси скоординованої схеми відмивання грошових коштів . Такі ж порушення і в інших банках. Щодо другого, то штучне блокування проведення щорічних зборів та підведення результатів діяльності, дозволяло роками не сплачувати публічні платежі.

Тож невіршені частини загальної проблеми зводяться як внормування, в тому числі на імперативах, так і подальшого виваженого втручання в його механізм – систему правових інститутів, через які право впливає на поведінку учасників внутрішніх та зовнішніх корпоративних, а в даному разі акціонерних, праввід-

носин. Зокрема, це стосується врегулювання механізму сплати дивідендів акціонерних товариств у кризовий період. Принагідно зауважимо, що Верховна Рада України прийняла за основу Проект Закону №2493 «Про акціонерні товариства», де передбачено вдосконалення та подальшу гармонізацію законодавства про акціонерні товариства, підвищення позиції України в міжнародному рейтингу Doing Business за індикатором «Захист міноритарних інвесторів». Він передбачає приведення норм щодо представництва акціонерів у відповідність до законодавства ЄС, зокрема Директиви 2007/36/ЄС Європейського парламенту та Ради від 11 червня 2007 року про реалізацію окремих прав акціонерів у лістингових компаніях.

Передусім виникає старе запитання: чи може бути різна легальна дефініція «акціонерне товариство» у нормативних актах приватного права? Так, в ГК України та Законі України «Про акціонерні товариства» і ЦК України. За ч. 1 ст. 152 ЦК України [1] ним є господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. Воно відтворено у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства» [3]. В ГК України [2] (ч. 2 ст. 80) є більш детальне визначення: акціонерним товариством є господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій. Такі визначення є у Законах України «Про господарські товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні». Очевидно витоками є традиційна необов'язковість виконання законів та неналежна робота з узгодження положень нормативних актів та певне протистояння між представниками напрямів розвитку приватного права.

У класичному розумінні АТ є об'єднанням капіталу багатьох учасників для досягнення спільної мети. Їх сенс таких товариств у формуванні великих капіталів за допомогою невеликих сум з коштів усіх учасників, тобто акціонерів. Торговий кодекс Франції

в 1807 році вперше закріпив поняття акціонерного товариства [4], що стало прообразом їх легальної моделі.

Наразі в ЄС вибудовують основу для забезпечення ефективності Спільного ринку, що детермінує право ЄС – унікальну наднаціональну правову систему з єдиного врегулювання приватних правовідносин на європейському просторі. Його мета – створення єдиного правового регулювання комерційного обороту. Це стосується й організаційно-правових форм учасників останнього. Так АТ (в Німеччині - Aktiengesellschaft – AG і у Франції - Societe Anonyme) – це юридичні особи торгівельного права, статутний капітал яких поділено на певну кількість акцій, що посвідчують зобов'язальні права їх учасників стосовно товариства. АТ є об'єднаннями капіталу чи, точніше, інвестицій. Останнє надає можливість для більш гнучкого інвестування.

Тут слід зважати і на європейські директиви щодо АТ. Так директива 2012/30/ЄС, що замінила Директиву 77/91/ЄЕС, передбачила ряд новел, які сприйнято у вказаному вище законопроекті. Варто звернути увагу на принципово нову організаційно-правову форму юридичної особи, а саме європейську компанію, як відкрите акціонерне товариство, що регулюється спільно правом ЄС і національним правом держав-членів та здійснює свою діяльність на території декількох членів ЄС. За ст. 1 Регламенту Європейське товариство (ЕТ) – це відкрите акціонерне товариство, статутний капітал якого розподілений на певну кількість акцій. Акціонери несуть відповідальність за зобов'язаннями компанії лише у розмірі вартості своїх акцій. Європейське товариство є торговою компанією, що розраховане на великі підприємства, про що свідчить мінімальний статутний капітал 120 тис. євро (п. 2. ст. 4).

Звертає на себе увагу, що за ст.83 ЦК України як організаційно-правові форми юридичних осіб вказані установи та товариства. Виходить, що вони передбачають ще різновиди, що названі також організаційно-правовими формами, що привносить плу-тантину. Наразі потрібен більш тонкий понятійний апарат. Друге, за законодавством України передбачено поділ АТ на публічні і приватні. Принаймні, досі не всі АТ змінили назву з відкритих на публічні та із закритих на приватні, як це приписано законом.

Застосовувати радикальні наслідки його невиконання такого припису економічно не вигідно: зламає хитку систему сумісництва у виробництві, призведе до нестабільності інвестиційного клімату і відтоку інвестицій. Проте значна частина АТ є посередниками зі всіма їх недоліками та зловживаннями. Тож такі АТ можуть бути і припинені .

Чимало проблем із акціонерною власністю, що зумовило зниження кількості акціонерних товариств, зокрема: їх реорганізація в інші організаційно-правові форми, де втрачається частка міноритарних акціонерів; нечіткість нормативної бази; суб'єктивні бачення її приписів; непослідовність адміністративної та судової практики. Здебільше АТ реорганізуються в товариства з обмеженою відповідальністю за їх переваг: мінімальний розмір статутного капіталу; орієнтація на мале підприємництво, здебільшого на споживчих ринках ; можливість уникнути виконання зобов'язань, з врахуванням того, що розмір статутного капіталу не завжди досягає потрібної кількості ; наразі можливість мінімізувати наслідки спаду економіки при застосуванні обмежувальних заходів. Тут виникає проблема правонаступництва з виконання зобов'язань реорганізованого у ТОВ АТ. Вихід з неї вбачається в обов'язковості дозволу кредиторів на таку реорганізацію та можливості застосування видів забезпечення їх виконання (гарантій, поруки, в тому числі засновників товариства) на стадії виконання.

Напроти АТ притаманні: великі первинні витрати грошових коштів і часу при реєстрації на юридичні послуги, підготовку реєстраційних документів, випуск акцій тощо; неможливість із боку підприємств, створених у процесі приватизації та корпоратизації, підтримувати акціонерну форму власності; подвійне оподаткування: оподатковується спочатку прибуток, а потім дивіденди акціонерів; розбіжності між функціями власності і контролю, що провокує виникнення внутрішніх та зовнішніх конфліктів. Є й інші негативні прояви недосконалості позитивного права про АТ, які варто усунути чи мінімізувати на легальному рівні.

1. *Цивільний кодекс України [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.*
2. *Господарський кодекс України [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15>*

3. *Про акціонерні товариства: Закон України [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17>*
4. *Code de commerce [електронний ресурс]. – режим доступу: <https://www.legifrance.gouv.fr>*

Яворська О.С.

*доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

Шпуганич І.І.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
інтелектуальної власності, інформаційного
та корпоративного права Львівського
національного університету імені Івана
Франка*

ПРАВОВИЙ СТАТУС КОРПОРАТИВНОГО СЕКРЕТАРЯ

Чинна редакція Закону України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року [1] дуже стисло характеризує корпоративного секретаря, визначаючи його як особу, яка відповідає за взаємодію акціонерного товариства (далі – АТ) з акціонерами та/або інвесторами. Право обирати таку особу належить наглядовій раді за пропозицією її голови.

У Проекті Закону «Про акціонерні товариства» від 25 листопада 2019 року (далі – Законопроект) [2] правовому статусу корпоративного секретаря присвячено окремий розділ. В ньому розкриваються загальні положення про корпоративного секретаря, порядок його призначення та припинення повноважень, компетенція тощо.

Втім окремі приписи цього Законопроекту є дещо дискусійними та потребують, на нашу думку, доопрацювання. Зокрема, посаду корпоративного секретаря пропонується обов'язково за-

проваджувати в АТ, які є підприємствами, що становлять суспільний інтерес та ПрАТ з кількістю акціонерів — власників простих акцій товариства 1000 і більше осіб.

Поняття «підприємства, що становлять суспільний інтерес» наведене у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3]: підприємства – емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які відповідно до цього Закону належать до великих підприємств. Не вдаючись до критики поняття «підприємства», яке має широке застосування, але не має однозначного сприйняття у контексті суб'єкта господарювання, організаційно-правової форми юридичних осіб, зауважимо, що у наведеному законодавчому визначенні йдеться насамперед про публічні АТ. Введення такого поняття «акціонерне товариство, що становить суспільний інтерес» може спровокувати надмірне та безпідставне адміністративне втручання у діяльність АТ.

Варто зауважити, що згідно з ст. 6 Законопроекту публічну пропозицію власних акцій може здійснювати виключно публічне акціонерне товариство. Якщо приватне акціонерне товариство має намір здійснити публічну пропозицію власних акцій, загальні збори такого товариства разом з прийняттям рішення про здійснення публічної пропозиції власних акцій повинні прийняти рішення про зміну типу товариства з приватного на публічне. Відтак публічне акціонерне товариство більш відкрите для потенційних інвесторів, ніж приватне. Функція взаємодії публічного АТ з потенційними інвесторами залишається незаповненою. Можливо, що таку функцію міг би виконувати корпоративний секретар. Ідея законопроекту – запровадження посади корпоративного секретаря у тих АТ, які становлять суспільний інтерес, можливо і вірна, але який орган визначатиме таких суб'єктів господарювання? Якщо на підставі прийнятого адміністративного рішення щодо віднесення АТ до «підприємств, що становлять суспільний інтерес» корпоративного секретаря все ж не буде обрано на посаду за

рішенням наглядової ради або ради директорів за поданням голови наглядової ради або ради директорів, як це прописано у проекті, то які наслідки наступатимуть? Адже неможливо призначити корпоративного секретаря рішенням ззовні.

З огляду на численні функції корпоративного секретаря, одноосібно реалізувати їх, видається, достатньо складним завданням. На нашу думку, доцільно було б надати можливість самому АТ запроваджувати не лише посаду корпоративного секретаря, але й, за необхідності, відповідний Апарат (Службу) Корпоративного секретаря. Це сприяло б ефективному виконанню покладених на корпоративного секретаря функцій та завдань.

У ч.5 ст. 81 Законопроекту вказується, що корпоративним секретарем може бути фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність, та відповідає вимогам, встановленим цим Законом та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Проте конкретні вимоги, яким мав би відповідати корпоративний секретар, у Законопроекті відсутні. На нашу думку, додаткові вимоги до корпоративного секретаря можуть встановлюватися і у локально-правових актах (Статуті, Положеннях про корпоративного секретаря тощо) кожного АТ, в якому запроваджується відповідна посада.

Корпоративний секретар працює на підставі трудового або цивільно-правового договору (контракту), що укладається із ним після обрання його на посаду відповідно до рішення наглядової ради або ради директорів. Саме у цих договорах закріплюються основні права, обов'язки, завдання, які ставляться перед корпоративним секретарем, відповідальність, підстави припинення такого договору тощо. У цьому аспекті дискусійною видається ч. 5 ст. 82 Законопроекту, що надає право припинити повноваження корпоративного секретаря за рішенням наглядової ради або ради директорів у будь-який час та з будь-яких підстав, а також тимчасово відсторонити корпоративного секретаря від виконання своїх повноважень. Очевидно, що така норма суперечить чинному трудовому законодавству, що захищає працівника, що працює за трудовим договором, від необґрунтованого та безпідставного звільнення чи відсторонення від роботи.

Норма ч. 4 цієї ж статті також потребує певних коректив, адже повноваження корпоративного секретаря не можуть вважатися безумовно дійсними з дати його обрання. З такою особою, як уже було зазначено, укладається або трудовий договір або цивільно-правовий контракт. Саме в цьому документі визначається як і початок перебігу строку повноважень такої посадової особи, так і сам строк повноважень. Він може бути визначений у рішенні про призначення особи на посаду корпоративного секретаря (ч.2 ст. 82 Законопроекту), втім у договорі з цієї особою також повинен міститися.

Стаття 83 Законопроекту присвячена питанню компетенції корпоративного секретаря. Фактично, у ч. 1 цієї статті закріплено перелік функцій такої посадової особи, зокрема: надання інформації акціонерам та/або інвесторам, іншим зацікавленим особам про діяльність акціонерного товариства; надання оригіналу статуту акціонерного товариства та його внутрішніх положень, затверджених загальними зборами, включаючи зміни до них, для ознайомлення особам, які мають на це право; забезпечення підготовки, скликання та проведення загальних зборів акціонерів, виконання функцій секретаря загальних зборів та складення протоколу загальних зборів; підготовка проведення засідання наглядової ради або ради директорів, комітетів наглядової ради або ради директорів, виконання функцій секретаря наглядової ради або ради директорів, складення протоколу засідання наглядової ради або ради директорів низка інших.

Характеризуючи правовий статус корпоративного секретаря, доцільно не лише окреслити коло його обов'язків та функцій. Доцільно також наділити таку посадову особу достатнім обсягом прав для реалізації поставлених перед ним завдань. Права, обов'язки та відповідальність повинні були збалансовано поєднані не лише на зазначеній посаді, але й для усіх посадових осіб АТ. Частина 2 ст. 82 Законопроекту наділяє корпоративного секретаря лише правом доступу до будь-яких документів товариства. Ми вважаємо, що перелік прав корпоративного секретаря, закріплених у законодавстві, повинен бути ширшим та включати, зокрема, такі:

- право бути присутнім на засіданнях загальних зборів АТ, наглядової ради, ради директорів;
- право вносити пропозиції до порядку денного загальних зборів АТ;
- право отримувати інформацію щодо діяльності АТ від органів управління АТ, інших посадових осіб, ревізійної комісії (ревізора) тощо у строк визначений строк;
- право залучати до виконання своїх повноважень інших осіб в порядку, визначеному статутом та Положенням про корпоративного секретаря; тощо.

Важливим, на нашу думку, є питання звітності корпоративного секретаря. Законопроект не встановлює жодних правил чи вимог до подання звіту корпоративним секретарем. Втім, видається, що періодичні звіти перед наглядовою радою чи радою директорів, дали б можливість не лише оцінити ефективність роботи зазначеної особи за певний період часу, але й корпоративному секретареві внести пропозиції щодо підвищення ефективності корпоративного управління, які вдалося напрацювати.

1. *Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. . Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>*
2. *Про акціонерні товариства: Проект Закону від 25.11.2019 р. . Електронний ресурс. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468*
3. *Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#top>*

Щербакова Н.В.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету
імені Василя Стуса*

ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВИЗНАННЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА НЕДІЙСНОЮ

Положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [1] в сфері законодавства про компанії та корпоративне управління [2, с. 11-12] має на меті запровадження захисту законних прав та інтересів акціонерів, кредиторів та інших зацікавлених сторін відповідно до правил ЄС, приведення регулювання діяльності корпорацій до вимог міжнародних стандартів на національному рівні та поступове зближення з правилами і рекомендаціями ЄС. Одним із напрямів досягнення обумовленої мети є приведення норм щодо злиття, приєднання, поділу, виділу та перетворення акціонерних товариств у відповідність до норм Директиви 2017/1132/ЄС від 14.06.2017 р. [3] стосовно деяких аспектів законодавства про компанії, зокрема щодо можливості запровадження процедури визнання реорганізації акціонерного товариства недійсною.

На сьогоднішній день чинне законодавство, а саме Закон України «Про акціонерні товариства», не передбачає спеціальних норм про визнання процедури реорганізації акціонерного товариства недійсною, обмежуючись застосуванням загальних норм про визнання рішення загальних зборів недійсним (ст. 50 Закону України «Про акціонерні товариства»[4]).

В свою чергу Директива 2017/1132/ЄС від 14.06.2017 р визначає виключні підстави та умови визнання реорганізації недійсною (ст.ст. 108, 117, 153), яка за загальним правилом встановлюється виключно за рішенням суду.

Виокремлюють *такі основні підстави визнання процедури реорганізації* (злиття шляхом створення нового товариства, або

поглинання одним товариством іншого товариства чи декількох, або поділ товариства) *недійсною*:

- відсутність судового або адміністративного превентивного надзору за їх законністю, або

- відсутність належної правової форми для складання та завірення відповідних документів, або

- наявність доказів того, що рішення загальних зборів є недейсним або оспорюваним відповідно до норм національного законодавства.

Більш того, законодавством ЄС передбачається наступне: якщо відповідний судовий орган виявляє порушення, які можуть призвести до визнання реорганізації (злиття, приєднання, поділ) недейсною, та якщо існує можливість виправлення таких порушень, – судовий орган зобов'язаний надати товариству час, необхідний для виправлення цих порушень [5, с. 24]. Також слід зазначити, що рішення про визнання реорганізації недейсною не може бути використано як інструмент для списання будь-яких боргових зобов'язань, а відтак визнання реорганізації (злиття, приєднання, поділ) недейсною не є підставою для визнання недейсними зобов'язань, що виникли у товариства- правонаступника у період між здійсненням реорганізації та визнанням її недейсною; при цьому товариство (товариства)-правопередники та товариство- правонаступник несуть солідарну відповідальність за зобов'язання, що виникли за вказаний період.

Втім треба зауважити, що відносно трансграничних злиттів аналізована Директива встановлює заборону на визнання процедури недейсною (ст. 134). Це пов'язано з тим, що відповідно до ст. 129 перед встановленням дати введення в дію трансграничного злиття, необхідно попередньо пройти процедуру законності (ст. 128 кожна держава-член ЄС призначає судовий, нотаріальний або інший орган, компетентний розглядати законність щодо трансграничних злиттів).

В свою чергу слід зазначити, що вже зустрічаються приклади запровадження на законодавчому рівні такого корпоративного способу захисту прав учасників (акціонерів) під час проведення реорганізації як визнання недейсним рішення про реорганізацію, тобто оспорювання реорганізації. Так, ЦК РФ (ст. 60.1.) визна-

чено не тільки коло осіб, які мають право оспорювати рішення про реорганізацію, але й встановлені правові наслідки визнання рішення загальних зборів про реорганізацію недійсним. Згідно ст. 60.1.

ЦК РФ [6] рішення про реорганізацію юридичної особи може бути визнано недійсним за вимогою учасників юридичної особи, що реорганізувалася, а також інших осіб, які не є учасниками юридичної особи, якщо таке право їм надано за законом. Крім того, визначені процедурні моменти, а саме:

- строк пред'явлення вимоги про визнання недійсним рішення про реорганізацію юридичної особи (така вимога може бути пред'явлена до суду протягом трьох місяців з моменту внесення запису про початок процедури реорганізації в Єдиний державний реєстр юридичних осіб, якщо інший строк не встановлено законом – ч. 1 ст. 60.1. ЦК РФ);

- правові наслідки визнання недійсним рішення про реорганізацію юридичних осіб (визнання судом недійсним рішення про реорганізацію не призводить до ліквідації новоствореної в результаті реорганізації юридичної особи, а також не є підставою для визнання недійсними правочинів, що були укладені такою юридичною особою (ч. 2 ст. 60.1. ЦК РФ)).

Корисним може стати досвід Польщі з приводу питань оскарження рішень про реорганізацію товариств капіталів. Так, в Кодексі торговельних товариств (далі – КТТ) передбачена можливість подачі двох видів позовів, які дають можливість оскаржити рішення прийняте загальними зборами товариства капіталів: позов про скасування рішення (*пол. powództwo o uchylenie uchwały*) та позов про визнання недійсності рішення (*пол. powództwo o stwierdzenie nieważności uchwały*)[7, с. 29, 30, 32].

Правовими підставами подання позову про скасування рішення про реорганізацію є наявність у сукупності двох юридичних фактів: (1) рішення суперечить положенням договору (статуту) або добрим звичаям та (2) загрожує інтересам товариства чи має на меті порушення прав його учасника (акціонера) (§ 2 ст. 509, § 2 ст. 541, § 1 ст. 249, § 1 ст. 422 КТТ). Правовою підставою подання позову про визнання недійсності рішення про реорганізацію є суперечність такого рішення законодавству (при цьому слід

зазначати, що суперечність рішення настає, коли зміст цього ж рішення, його форма або порядок прийняття суперечать законодавству (§ 1 ст. 252, § 1 ст. 425 КТТ)).

Питання визнання рішення про реорганізацію акціонерного товариства недійсним (у формі злиття, приєднання, поділу, виділу, перетворення) особливо актуалізується у зв'язку із прийняттям до розгляду та схваленням 16.06.2020 р. у першому читанні на засіданні ВРУ Проекту Закону «Про акціонерні товариства» [8], який спромігся вирішити такі основні проблемні питання як: забезпечення ефективного захисту прав акціонерів і кредиторів; гарантування захисту прав міноритарних акціонерів; приведення національних стандартів до міжнародних.

Втім цим законопроектом право на оскарження рішення про реорганізацію акціонерного товариства чітко не регламентується, проте встановлюється строк, протягом якого може подаватися позов про скасування процедури злиття (ч. 11 ст. 113), приєднання (ч. 13 ст. 115) та поділу (ч. 1 ст.121). Щодо таких форм як виділ та перетворення, то законопроектом наразі можливість подачі такого виду позову не передбачена. Зазначається, що такий позов не може бути подано пізніше ніж через шість місяців з дати завершення процедури реорганізації, а це означає, що фактично законопроект, не регламентуючі питання процедури оспорування реорганізації, визначає строк шість місяців (строк позовної давності), протягом якого можна подавати позов про скасування процедури¹, і тим самим підтверджує можливість оспорування реорганізації акціонерного товариства.

Таким чином, вважаємо за потрібне в Законі України «Про акціонерні товариства»:

· передбачити можливість подачі (1) позову про скасування рішення про реорганізацію та (2) позову про визнання недійсним рішення про реорганізацію;

· окреслити суб'єктний склад подачі таких позовів;

1 Слід зазначити, що національне законодавство держав-членів часто встановлює більш короткі строки позовної давності для таких заяв. Так, Закон Германії про реорганізацію встановлює строк позовної давності для визнання недійсним рішення про реорганізацію – 1 місяць з моменту прийняття рішення (ст. 14), а щодо позовів про визнання самої реорганізації недійсною – 2 місяці з моменту набуття нею чинності (ст. 305).

· встановити правові підстави, строки, порядок та правові наслідки процедури оскарження реорганізації.

При цьому слід зазначити, що запровадження такого способу захисту як визнання недійсним рішення про реорганізацію має враховувати таку особливість, що полягає в обов'язковому порівнянні несприятливих наслідків проведення реорганізації акціонерного товариства для акціонера із наслідками визнання недійсним рішення про її проведення для самого товариства, яке реорганізується, та третіх осіб.

При встановленні відповідної процедури оскарження реорганізації необхідно враховувати наступне: (а) визнання реорганізації недійсною не є підставою для визнання недійсними зобов'язань, що виникли у товариства- правонаступника у період між здійсненням реорганізації, та визнанням її недійсною; (б) товариство (товариства)-правопередники та товариство-правонаступник несуть солідарну відповідальність за зобов'язання, що виникли за вказаний період.

Отже, запровадження процедури визнання реорганізації акціонерного товариства недійсною сприятиме запобіганню практики рейдерських захоплень компаній; збільшить рівень довіри інвесторів та кредиторів; створить реальну можливість для акціонерів інвестувати кошти шляхом придбання цінних паперів на фондовому ринку і, як наслідок, сприятиме розвитку ефективного фондового ринку.

1. *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Том1, стор. 83. Ст. 2125.*
2. *Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління (Звіт підготовлений у рамках проекту «Економічний компонент Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: професійний аналіз та публічна дискусія») /Під ред. Бураковського та В. Мовчан. Київ: Інститут економічних досліджень і політичних консультацій, 2014. 141 с.*
3. *Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the council of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law (codification) (text with EEA relevance) URL: [http:// eur-lex.europa.eu/legal](http://eur-lex.europa.eu/legal)*

-
- content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017L1132* (дата звернення: 03.09.2020).
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-IV. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50-51. Ст. 384.
  5. Право компаній: порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України *Acquis Communautaire* Європейського Союзу. Київ: Держ. департ. з питань адаптації зак-ва, 2009. 82 с.
  6. Гражданский кодекс Российской Федерации от 21.10.1994 г. (с измен. и дополн.) URL: <http://www.pravo.gov.ru> (дата звернення: 15.09.2020 р.).
  7. Жаба М. Право на оскарження рішень про реорганізацію товариств капіталів у Кодексі торговельних товариств Польщі. Міжнародний журнал «Право і суспільство». 2019. № 10. С. 28-38.
  8. Проект Закону України «Про акціонерні товариства» URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2493&skl=10 (дата звернення 02.10.2020 р.).

Зміст

<i>Білан П.В.</i> Поняття злиття акціонерного товариства за Директивою 2017/1132/ЄС та Проектом Закону України «Про акціонерні товариства»	3
<i>Васильєва В.В.</i> Відповідальність посадових осіб за Законопроектом № 2493 від 25 листопада 2019 року щодо регулювання акціонерних товариств	6
<i>Вінтоняк Н.Д.</i> Щодо механізму обліку часток ТОВ та ТДВ в обліковій системі Центрального депозитарію цінних паперів.....	12
<i>Галіян І.М.</i> Визнання установчих документів та внутрішніх актів органів юридичної особи недійсними як спосіб захисту корпоративних прав	16
<i>Галянтич М.К., Галянтич А.М.</i> Умови договору приєднання як оферта у сфері корпоративного підприємництва.....	21
<i>Гнатів О.М.</i> Окремі аспекти відповідальності посадових осіб акціонерного товариства	25
<i>Гринишин Х.М.</i> Новий підхід в правовому регулюванні відповідальності посадових осіб акціонерних товариств у проекті Закону «Про акціонерні товариства» № 2493.....	29
<i>Дорошенко Л.М.</i> Припинення акціонерного товариства: перспективи розвитку законодавства та питання правозастосування.....	33
<i>Запорожченко А.В.</i> Проблеми правового регулювання процедури squeeze-out в Україні: виклики сучасності	38
<i>Зеліско А.В.</i> Європейські тренди у правовому регулюванні акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю.....	43
<i>Зозуляк О.І.</i> Дистанційне проведення загальних зборів акціонерів: сучасний стан та тенденції удосконалення правового регулювання	48

<i>Kostruba A.V.</i> Theoretical aspects of civil liability of officers of body corporate management.....	52
<i>Кочин В.В.</i> Адміністрування недержавного пенсійного фонду: стан та перспективи удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг	57
<i>Кравець В.І.</i> Роль наглядової ради в акціонерному товаристві	62
<i>Надьон В.В.</i> Щодо застосування ознаки спеціальних або ексклюзивних прав у розумінні Закону України «Про публічні закупівлі» до акціонерного товариства (як замовника).....	66
<i>Овченко О.В.</i> Моделі корпоративного управління акціонерним товариством в Україні та Німеччині: окремі аспекти правового регулювання.....	72
<i>Олійник Л.А.</i> Проблемні питання реалізації права власності на акції	76
<i>Пальчук П.М.</i> Правова природа відповідальності за невиконання зобов'язань за корпоративним договором в акціонерних товариствах.....	81
<i>Рубан О.О.</i> Щодо відповідальності корпоративного секретаря.....	85
<i>Сабодаш Р.Б.</i> Авторизована електронна система: чи потрібна нам монополія центрального депозитарію?	88
<i>Салей А., Царева Л.</i> Корпоративное право Беларуси: состояние и перспективы	91
<i>Сікора В.Є.</i> Окремі аспекти визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів	100
<i>Сіщук Л.В.</i> Корпоративне управління в акціонерному товаристві	104
<i>Спасибо-Фатеева І.В.</i> Про концептуальні засади законопроекту щодо регулювання АТ.....	111

<i>Тірон А.В.</i> Удосконалення питання про укладення і виконання корпоративного договору в акціонерних товариствах.....	116
<i>Цікало В.І.</i> Пропорційні та співмірні корпоративні права у Проекті Закону України “Про акціонерні товариства”	121
<i>Шишка Р.Б.</i> Окремі аспекти вдосконалення правового становища акціонерних товариств.....	125
<i>Яворська О.С., Шпуганич І.І.</i> Правовий статус корпоративного секретаря.....	130
<i>Щербакова Н.В.</i> Щодо запровадження процедури визнання реорганізації акціонерного товариства недійсною	135

Наукове видання

**Законодавство про акціонерні
товариства:
новації та перспективи**

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за матеріалами
XVIII Міжнародної науково-
практичної конференції**

23 жовтня 2020 року

В редакції авторів наукових статей
Комп'ютерна верстка: Ігор КОЗИЧ
Правка: Вікторія ВАСИЛЬСВА

Підписано до друку 15.10.20 Формат 60x84/16. Папір оф-
сетний. ум.друк.арк. 18,5 Наклад 300 прим.
Зам. №2/20-21.

Віддруковано в навчально-науковому юридичному
інституті ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет
імені Василя Стефаника»
76018, м.Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 44а
e-mail: lawdept@pu.if.ua